

یاد ال دے شہر

استاد تجمل کلیم

حیاتی ”شخصیت“ فن تے شاعری

سیّد اعجاز گیلانی

ظہ پبلی کیشنز

ملک جلال الدین (وقف) بلڈنگ، چوک اُردو بازار لاہور
فون: 0312-4033137-0333-4470509

اس کتاب کا کوئی بھی حصہ طہ پہلی کیشنز سے باقاعدہ تحریری اجازت کے بغیر کہیں بھی شائع نہیں کیا جاسکتا، اگر اس قسم کی کوئی بھی صورت حال ظہور پذیر ہوتی ہے تو قانونی کارروائی کا حق محفوظ ہے۔ (قانونی مشیر: فیاض احمد مہرایدو وکیٹ ہائیکورٹ)

جملہ حقوق محفوظ

نام کتاب :	یاد اداں دے شہر
تالیف :	سید اعجاز گیلانی
ناشر :	محمد عقیف طہ
اشاعت اول :	مئی 2026ء
سرورق :	مجاہد چوہان
قیمت :	1000 روپے
بیرون ملک :	20 ڈالر
مطبع :	ناصر شہزاد پریس، لاہور

زیر اہتمام: عوامی ثقافتی انجمن، چوئیاں، ضلع قصور: قیصر سلمان غوری

انتساب

شعر و ادب دا شعور رکھن تے اپنی مٹی نال جڑے کے محبت کرنے والے
 پنجابی سیو کاں دے ناں
 جنہاں نے لفظاں نوں صرف پڑھیا ای نہیں
 محسوس کر کے اپنے اتے طاری وی کیتا
 پنجاب دی دھرتی دی خوشبو وانگ
 اپنے وجود وچ وسایا
 خاص طور تے
 استاد تجمل کلیم
 جنہاں دی شاعری نیں
 محبت درد محرومی انسان دوستی تے ہجر نوں
 لفظاں دی ایسی لوبخشی
 جو دل توں روح تک سفر کر دی اے۔
 اُونہاں سب دوستان شاگرداں ادیبیاں شاعراں صحافیاں
 تے پنجابی پڑھن والیاں دے ناں
 جنہاں دے گوڑھے تاثرات مٹھیاں یاد اداں تے خراج تحسین نے
 اس کتاب نوں محض ایک تذکرہ نہیں
 بلکہ محبت دی دے اظہار دستاویز بنا دتا

پہلی گل

ملک تجل حسین المعروف تجل کلیم 26 مارچ 1960ء نوں چوئیاں ضلع
 قصور پاکستان وچ پیدا ہوئے سن۔ 90 دی دہائی وچ پہلاں انہاں نے اردو وچ
 شعر کہنے شروع کیتے۔ اپنیاں اردو غزلاں جنہاں دی تعداد سینکڑیاں وچ سی
 مشاعریاں وچ پڑھیاں تے گا کے وی سنائیاں۔ کجھ سال مگروں اوہاں نیں اردو
 چھڈ کے پنجابی زبان وچ جدید تے چھوٹی بحر دی غزل کہنی شروع کردتی۔
 تجل کلیم استاد دے مرتبے تے فائز ہون کر کے نہ صرف پاکستانی پنجاب
 وچ پنجابی دے مہان شاعر منے جاندے سن۔ بلکہ چڑھدے پنجاب (بھارت)
 دے نال پوری دنیا وچ جتھے وی پنجابی دے قدردان موجود نیں، اوہاں دی
 بھرویں عزت تے فالوونگ پائی جاندی سی تے ہے۔
 بہتے لوگ تے تجل کلیم ہوراں نوں پنجابی شاعری نوں ایک نویں حیاتی
 تے رنگ ڈھنگ دین والا معتبر تے مہان شاعر من دے نیں۔
 تجل کلیم نے اپنی شاعری دے راہیں پنجابیاں دی زبان ثقافت دے سماجی

مسلمیاں نوں آسانی تے جرات نال کھول کے ساریاں دے سامنے رکھ دتا اے۔

ایس لئی اونہاں دا اک اک شعر ہر پنجابی تے دوجیاں زباناں بولنے
الیاں نوں اپنے دل دی آواز لگدا اے۔

تجمل کلیم پنجابی شاعری وچ جدید غزل کہن دے موہڈی منے جاندے
نیں تے انہاں نے اپنی شاعری وچ عام زبان دے نال پنجابی اکھان تے
محاوریاں نوں ورت کے لوکاں دی زبان وچ کھل کے جس طراں گل کیتی اوہنے
تجمل کلیم نوں محروم طبقات دے ترجمان بنا دیتا اے۔

اونہاں دا سارا کلام گہری فکر زندگی دی حقیقت تے فلسفے دے نال
انسانی جذبات روئے اوکڑاں، درد تے مزاحمت دی تصویر کشی کردا اے۔

تجمل کلیم نے اپنی پنجابی شاعری راہیں نہ صرف پنجاب دے سماج تے
ثقافت نوں جدید روایت نال جوڑیا اے بلکہ اوس نوں فکری وسعت تے روحانی
آگہی عطا کیتی اے۔

بلاشبہ استاد تجمل کلیم نے پنجابی کلام وچ روایتی لفاظی توں ہٹ کے اک
سادہ نواں تے جذباتی انداز اپنایا۔ جہدے نال پنجابی ادب تے شاعری وچ
ایک تازگی تے روشنی جی محسوس ہندی اے۔ اونہاں دے کلام وچ کوئی تکلف یا
رکاوٹ محسوس نہیں ہوندی بلکہ ہر مصرعہ شعر تے غزل وگدے شفاف پانی وانگوں
جاپدے تے دل نوں لگدے نیں۔

استاد تجمل کلیم ہووے جس طراں لوکاں دے دکھاں، محرومیاں، جدوجہد
دے نال زندگی دے جڑیاں حقیقتاں نوں مڑ مڑ بیان کردے نیں اوہ اونہاں دی

وسیب تے انسانیت نال گوڑی محبت کا بھرواں ثبوت اے۔

استاد تجل کلیم دیاں 5 کتاباں

برفاں پٹھ تندور (1996)

ویہڑے دارکھ (2010)

ہان دی سولی (2012)

چیکدا منظر (2017)

چھاپے چڑھیاں سی تے لوکائی نے ایہناں نوں بہت پیار دتا۔

اونہاں دی 6 ویں کتاب

لفظاں دے دند

تیار سی، جہڑی بیمار ہون کر کے اوہ چھپوانئیں سکے۔

تجل کلیم ہوراں نوں پنجابی شاعری نوں معنویت، جدیدیت تے عوامی

زبان دے کے عروج تے لے جان پاروں ادبی حلقیاں وچ اوہ پذیرائی تے

محبت ملی جس دا کوئی جوڑ نہیں۔

اس دے باوجود اونہاں نوں حیاتی وچ سرکاری سطح تے کوئی قومی ایوارڈ

تے نہیں دتا گیا مگر اونہاں دی 22 مئی 2025ء نوں طویل علالت توں بعد وفات

مگروں صدارتی ایوارڈ دا اعلان ایہہ ویکھ کے کیتا گیا کہ تجل کلیم تاں بین الاقوامی

قد کاٹھ دے منے پر منے پنجابی شاعر سن۔ کیوں جے اوہ فوت ہون تے سوشل

میڈیا تے کئی دن تک ٹاپ ٹرینڈ بنے رہے سن۔

ملک تجل حسین ہوراں نال میری پہلی ملاقات پی ٹی وی لاہور سینٹر دے

پنجابی پروگرام سحری رت وچ ہوئی سی۔ اوس توں پہلے میں اونہاں نوں کھیل دے میدان وچ کھلاڑی کے طور تے ویکھیا ضروری سی۔ ایس شو دے میزبان پروفیسر عباس نجمی مرحوم گورنمنٹ کالج لاہور وچ پنجابی دے استاد وی سن۔ جہڑے عوامی ثقافتی انجمن دے جنرل سکریٹری رانا جاوید اختر دے گورنمنٹ کالج وچ کلاس فیلو سن۔ غالباً 1985-86 دے ایس پروگرام وچ چونیاں شہر دے ٹیلنٹ نوں متعارف کروانا مقصود سی۔ رانا سعید اختر بطور پنجابی شاعر، ملک تاجل حسین بطور گلوکار، حمیرا سرور جہڑیاں سرور شاہ صاحب دی صاحب زادی سن مرثیہ خوانی تے نعت پڑھن لئی تے میں بطور صحافی ایڈیٹر شامل ہو یا سی۔

ملک تاجل حسین نے آخر وچ وارث شاہ دا کلام پیش کیا۔ تاجل دا گلا، آواز تے لے اسقدر کمال دی سی کہ پروڈیوسر سمیت سارے حیران رہ گئے۔ تاجل نے ہیر وارث شاہ گا کے سماع بھن دتا تے پروگرام دا وائسٹاپ تاجل دی گائیکی نال ہو یا۔

میںوں چنگی طرحاں یاد اے ریکارڈنگ توں پہلاں

ریہرسل دے دوران ہارمونیم تے سنگت دین والے ایک بزرگ موسیقی کارکولوں تاجل نے پوچھیا کہ اوہ موسیقی سکھن دے خواہشمند نیں۔

اس سوال تے تاجل کولوں اوس نے عمر کچھی۔ جواب سن کے کہن لگے کہ اس عمر وچ مکمل طور تے موسیقی نوں سمجھنا تے سکھنا مشکل ہو جاندا اے۔ ابتدائی عمر وچ کم شروع ہووے تے عبور حاصل کرنا آسان ہندا اے۔ لیکن فیروی اگر ہن تنسی سکھنا شروع کرو کیوں جے تہانوں شوق ہے تے ایہہ ضرور ہو سکدا ہے کہ اگر تنسی منجھے ہوئے موسیقار گلوکار نہ وی بن سکے تے چنگے سنن والے ضرور بن جاؤ گے۔

ایہہ واقعہ دسں دا مقصد اے کہ تجل کلیم دی فنون لطیفہ نال بھروس د لچسی
تے سکھنے دی طلب تے لگن کئی زیادہ سی۔

ساڈے ماہنامہ ساحل رنگ وچ پہلی واری تجل کلیم دا بطور شاعر تعارف
تے مختصر انٹرویو 1992ء وچ شائع کیتا گیا۔ انٹرویو سید عامر تقویٰ تے وحید
رمضان نے کیتا سی۔ اس ویلے تجل کلیم اردو غزل کہندے سن۔ تے پنجابی غزل
کہنا وی شروع کر دیتی سی۔ ایس انٹرویو وچ اونہاں نے اپنے پہلے اردو شعر دا وی
دسیاسی۔ اوہ شعر کجھ انج سی:

کیا نظارہ تیری گلی میں تھا
دل ہمارا تیری گلی میں تھا
عید کا چاند دیکھنے کے لیے
شہر سارا تیری گلی میں تھا

اونہاں دے انٹرویو دے نال پنجابی وچ لکھی غزل وی شائع کیتی سی۔
پنجابی غزل اونہاں نیں منیر نیازی دا انٹرویو پڑھن توں بعد کہنی شروع
کیتی۔ جہڑی کہ چھوٹی بحر دی جدید غزل دا درجہ پائی۔
تجل کلیم دی 1996ء وچ چھپن والی پہلی کتاب "برفاں پٹھ تندر" نے
ملک گیر شہرت حاصل کرن دے نال بھارتی پنجاب وچ وی گر مکھی دے ترجمے
نوں ہتھوں ہتھ لیا گیا۔

فیروانہاں دیاں ہور 4 کتاباں چھاپے چڑھیاں تے مقبول ہوئیاں۔
استاد تجل کلیم دا میں پچھلے سال بیماری دے عالم وچ جیہڑا انٹرویو کیتا اوس

وچ اونہاں دامورال بہت بلند سی تے اونہاں دی شاعری جاری سی۔

6 ویں کتاب وی تیار کیتی بیٹھے سن۔ لیکن 22 مئی نوں اونہاں دی وفات ہو گئی۔ اونہاں دے ایس آخری انٹرویو نوں جدوں اسیں سوشل میڈیا تے کلپس دی شکل وچ پوسٹ کیتا تے اک اک کلپ تے کئی ملین ویوز آئے۔ ایتھوں لگا کہ استاد تجل کلیم کس قدر پاپولرسن۔ بلکہ بعضے لوکاں نے ساڈیاں ایہہ ویڈیولفٹ تے کاپی کر کے اپنے اکاؤنٹس تے لکھاں ویوز وی لے۔ کوئی شک نہیں کہ تجل کلیم بلا دے خود ار آدمی سن۔

انٹرویو دے دوران جدوں میں پچھیا کہ مالی معاملات کیویں چل رہے نیں۔ اس تے کہن لگے بیماری وچ بہت سارے دوست مالی مدد دا پچھدے نیں۔ ظاہر ہے میں بیمار آں۔ لوگ میرے نال پیار کر دے نیں تے خدمت کرنا چاہندے نیں۔ میں جواب وچ کہنا کہ اگر میں اپنے پیاراں تے ہندا یعنی تندرست ہوندا تے سوال ہی پیدا نہیں سی ہندا کہ کسی دی مالی مدد قبول کردا مگر ہن سوہنے رب دی مرضی اے کہ میں بستر نال لگیا ہو یاں۔ میری حیثیت اک بوجے (جیب) ورگی اے۔ جو وی ایہندے وچ پا دیوے۔ اوس دی اپنی مرضی تے الفت اے۔ میں کیہ کہہ سک ناں واں۔

بعضے لوگ کہندے نیں استاد تجل کلیم آکڑ خان سی؟

میں آخری ملاقات تے انٹرویو وچ جدوں پسندیدہ شاعراں بارے پچھیا کہ تسی لسٹ وچوں مرزا غالب نوں مس کر گئے او۔ کہن لگے کہ اوہ اکڑ خان جیہا شاعری تے میں خود بڑا اکڑ خان واں۔ حقیقت ایہہ ہے کہ استاد تجل کلیم نال جد وی ملاقات ہوئی اوہ بڑی عاجزی انکساری تے شائستگی نال ملے۔ گل بات وچ وی

اپنی ذہانت بھری حس مزاح نوں شامل رکھیا۔

تجمل کلیم وڈے شاعر ہندیاں ہو یاں وی بھروس ظرف دے مالک،
خود دار تے درویش منش انسان سن۔

آخری انٹرویو وچ جد میں اونہاں توں استاد اں بارے پوچھیا تے کہن
لگے کہ اونہاں دا اصل استاد تے اوہ اوپر والا سوہنار ب اے۔ لیکن میں میر تقی میر،
احمد فراز، فیض احمد فیض، ساغر صدیقی، محسن نقوی، ساحر لدھیانوی تے گلزار ورگے
وڈے شاعر اں نوں پڑھ کے بہت کچھ سکھیا اے۔ میری غزل دا رنگ ڈھنگ
ایہناں شاعر اں نوں پڑھن تے سمجھن دی وجہ توں اے۔

ماہنامہ ساحل رنگ وچ چھپن والے انٹرویو وچ وی تجمل کلیم ہوراں
پسندیدہ شاعر اں بارے سوال دے جواب وچ کہیا سی کہ خواتین شاعرات وچ
پروین شاکر تے نوشی گیلانی نوں پسند کردے نیں۔

تجمل کلیم اپنے کلام دے حافظ سن۔ بیماری دے باوجود حافظہ تے
یادداشت بہت اچھی سی۔ ایس دا ثبوت ایہہ سی کہ ساڈی فرمائش تے اپنی 29
سال پہلے کہی ہوئی غزل اونہاں نے فوراً سنا دتی۔

خود کہندے سن کہ اچھے شعراں دی خوبی ہندی اے کہ خود بخود یاد ہو
جانندے نیں تے بھل دے نیں۔

استاد تجمل کلیم گل بات وچ ایہہ وی کہن لگے کہ میں کدی وی ایمر جنسی
وچ شعر نہیں کہیا۔ جیویں کہ کئی شاعر مشاعر یاں وچ جان توں پہلے ایمر جنسی وچ
لکھن بہہ جانندے نیں۔ ایہہ کم میتھوں نیں ہندا۔

جد اونہاں نے منیر نیازی دے نال اپنے اختلاف دے حوالے نال
دلیل وچ جہاز بنان دا ذکر کیتا تے میں اونہاں نال اپنے نکلے پتر حسیب دی بنائی
اک ڈرائنگ دی گل کیتی کہ اوہ دو پراں والا ہیلی کاپٹر بنائی بیٹھاسی۔ میں انہوں
پچھیا۔ بئی ایہہ کی اے؟۔ ہیلی کاپٹر تے تن پراں والا ہندا اے۔ حسیب جواب
وچ کہن لگا۔ "مستقبل وچ ہیلی کاپٹر 2 پراں والا ہوئے گا"۔

اس گل نوں سن کے تجل کلیم کہن لگے۔ اوہ بچہ بالکل ٹھیک کہندا اے۔
میں سمجھنا کہ اوہ بہت ذہین اے۔ اللہ انہوں لمی حیاتی دے۔ اس گل دے کچھ
قدرت دا قانون وی ہے۔ جے تسی غور کرو تے کائنات دے وچ جتنے وی اڈن
والے پرندے تے جانور نیں سب دے دوہی پر نیں۔

میں اونہاں نوں دسیا کہ پچھلے دنوں وچ اک خبر وی آئی اے کہ امریکہ
نے اک فوجی ہیلی کاپٹر بنا لیا اے جہیز دو پراں والا اے۔

استاد تجل کلیم دے کول بیٹھک تے گل بات کرن دا ایہہ ایک خلاصہ تہاڈی
خدمت وچ رکھیا ہے۔ باقی اوہ اک دانشور شاعر سن تے اونہاں دی شاعری نوں
جیویں جیویں پڑھیا جاوے تے اونہاں دی دانش، فنی پرواز تے بلندی آسماناں
تے لے جاندی اے۔ اوہ بے شک پنجابی زبان وادب داماں سن تے رہن گے۔

ایہہ کتاب "یاد اداں دے شہر" لکھن تے چھاپن دا مقصد
تجل کلیم دی شخصیت فن نوں سراہنا تے خراج عقیدت پیش کرنا اے۔
نال ای آن والے زمانے دے وچ پنجابی زبان وادب تے شاعری تے پڑھائی
تے کھوج کرن والیاں لئی آسانی پیدا کرنا وی اے۔

اونہاں سب دوستاں دی محبت نوں دونویں ہتھیں سلام جنہاں نے استاد
 تجل کلیم دی حیاتی، شخصیت تے فنی و شعری قد کاٹھ دے بارے ساڈے نال بھرویں
 گل بات کر کے اونہاں دے شاگرد تے گوڑے دوست ہون دا حق ادا کیتا۔
 اتہھے میں اپنی ٹیم جہدے وچ سید عامر حسین تقویٰ بابر علی بشارت تے
 سید عرفان حیدر شامل نیں دا بھی دلوں شکریہ ادا کرنا واں۔ بے شک ایہہ سارا کم
 اونہاں دی مشاورت، کوشش تے محنت نال ہی توڑ چڑھیا اے۔
 سب پڑھن والے پنجابی پیاریاں واسطے بہت ساریاں دعاواں۔
 جیوندے وسدے رہو۔

سید اعجاز گیلانی

چونیاں۔ پاکستان

ونی پیگ۔ کینیڈا

ejazgillani@gmail.com

جناب تجمل کلیم

ایہہ ساڈی خوش قسمتی اے کہ اسیں آج پنجابی زبان نے پرمنے، سچے
تے مہان شاعر تجمل کلیم ہوراں دے کول موجود آں۔ ساڈا اینہاں نال پچھلے کئی
ورہیاں دا تعلق اے۔ جیہڑا محبت، احترام، تے پیار دا تعلق اے۔ ساڈے واسطے
ایہہ خوشی تے فخر دی گل اے کہ اینہاں نوں اک وڈے شاعر دی حیثیت نال تے
پنجابی غزل کہن دے حوالے نال بھروسہ شہرت ملی بلکہ پوری دنیا وچ عزت وی
ملی ہے۔ ایہہ مقام نہ صرف چونیاں بلکہ بابا بلھے شاہ دی نگری قصور، پنجاب،
پاکستان تے فروڈے لہندے تے چڑھدے پنجاب دا فخر اے۔

اج اسیں اوہناں دے نال موجود ہاں۔ اسیں آج اوہناں نال گل کراں
گے کہ اوہناں کیویں ایہہ منزل طے کیتی۔ کیوں جے کوشش تاں ہر کوئی کردا اے
پر قبولیت اللہ سوہنے دے ہاں اے۔ شاعر وڈے وڈے ہوئے نیں جنہاں شہرت
حاصل کیتی اے۔ جیہڑے شاعری وچ زندہ رہ نیں۔ اوہناں دا اک اپنا ای مقام
اے۔ ایہہ اوہناں تے اللہ پاک دا بڑا خاص کرم اے۔ آج اسی تجمل کلیم صاحب

دے نال گل بات کرنے آں تے اوہناں کولوں پچھاں گے کہ اک استاد شاعر بنن لئی ایہہ منزلاں تسی کیویں طے کیتیاں نیں۔

سوال :- ملک صاحب کیسی طبیعت ہے؟

جواب :- الحمد للہ۔ اللہ پاک دا بڑا کرم اے۔

سوال :- ایہہ دسوں توہاڈی پنجابی دیاں پنج کتاباں آ گیاں نیں۔ کی کوئی ہور کتاب وی تیار اے؟

جواب :- جی اک ہور کتاب وی تیار پئی اے۔ میں کیوں کہ بیماری ایس لئی بس چھین واسطے نہیں دے سکے۔

سوال :- اوہداں ناں کی اے؟

جواب :- اوہداں ناں اے ”لفظاں دے دند“

واہ جی واہ

سوال :- تے جیہڑی تہاڈی کتاب نوں سب توں زیادہ عزت شہرت ملی اے اوہداں ناں کی اے؟

جواب :- میری ساریاں کتاباں نوں شہرت تے عزت ملی اے۔ عزت اللہ دے کول اے۔ لیکن جیہڑی میری پہلی کتاب اے ”برفاں پٹھ تندور“ اوہناں تے کمال شہرت ملی اے۔ اوہدی تن سو روپے قیمت سی تے میں اوہدیاں سیکنڈ ہینڈ کاپیاں پنج پنج ہزار وچ وی وکدیاں ویکھیاں نیں۔

واہ جی واہ بڑی گل اے مینوں تے اس طرح لگدا اے ایہہ کتاب تسی برفاں وچ بہہ کے لکھی اے۔ کینڈا وچ ای لکھی اے۔ کیوں کہ کینڈا وچ بڑی

برف ہوندی اے۔

سوال:- دوجا بابا بلھے شاہ تو متاثر ہونا نظر آندا اے۔ تہاڈا ای شعراے

میں نچیاں جگ دے سکھ پاروں

سدا بلے نوں میری دھمال ویکھے

جواب:- میں اوہناں دی شاعری توں بہت سکھیا اے۔ بابا بلھے شاہ نال میرا

مرشد والا تعلق اے۔

سوال:- بابا بلھے شاہ دی شاعری دا کہڑا حصہ پسند اے؟

جواب:- شاعری وچ سارے ای حصے آندے نیں۔ بابا بلھے شاہ شاعری دا

شہنشاہ سی۔

چھیتی بوہڑی وے طیبیا

نئیں تے میں مر گئی آ

تیرے عشق نچایا

کر کے تھیا تھیا

سوال:- اچھا تسی اپنی کتاب ”برفاں پیٹھ تندور“ دا کوئی شعر یا کوئی غزل سناؤ

چاہو سانوں؟

جواب:- ایہہ بہت پرانی غزل اے بلکہ 29 سال پرانی گل اے۔ میں پیش

کرداں جی۔

ہتھیں یاد اداں دے شہر اجاڑ دتے

خط یار دے چمے تے پاڑ دتے

فٹ پاتھیے وک کے محل لے گے
اسیں کلی دے لکھ وی ساڑ دتے

جنے دکھ سی دل دی جیل اندر
تالا صبر دے لایا تے تاڑ دتے

جتنی بالاں دی لین لئی مال وی دے
رہا جنھوں وی جیٹھ تے ہاڑ دتے

کیا بات اے جناب ویسے تہاڑی ہر غزل ای بامعنی تے اوہدے پچھے
اک بڑا درد تے اک جذبہ ویکھیا گیا اے کہ تسی شاعری اک دہنگ انداز وچ کیتی
اے۔ اوہدے پچھے اک لاجک تے اک امید ہے۔ اک دکھ اے جنہوں تسی
اگے لے کے آندے ہو۔

سوال:- اچھا ایہہ دسو کہ ایہہ کہ شاعر پیدائشی ہوندا اے یا گھڑیا وی جاندا اے یا
بن وی سکدا اے؟

جواب:- نیں جی، شاعر جماندروں ہوندا اے۔ یا تے جمن والا بچہ شاعر ہوندا
اے تے یار فرنین ہوندا۔ ایہہ کوئی بارہویں، چودھویں یا سولہویں جماعت نیں کہ
تسی پڑھ کے پاس کر لینی اے۔ سوال ای پیدائشی ہوندا۔ یا تے اوہنوں رب
نے شاعر بنایا یا نیں بنایا۔ وچکار گل ای کوئی نیں۔

سوال:- ایہہ تسی وڈی گل کیتی اے تے فیر شاعری دے وچ استاد پھڑدا اے یا
استادی شاگردی اے، اوہدی کی اہمیت اے؟

جواب :- اوہ میں عرض کرداں جی

اوہ انج اے کہ مینوں مثال دے طور تے شعر کہند یاں 45 سال ہو گئے
نیں۔ میرے کول کوئی منڈا آنداں اے کوئی 22 سال دا۔ اوہ مینوں استاد پھڑدا
اے کہ ایہنے جیہڑے 40 سال ٹھڈے کھا دے نیں، میں ایہدے کولوں 40
دناں وچ سکھن دی کوشش کراں۔ ایہہ پالش ای کرناں ہوندا اے۔ ہور تے کچھ
نہیں۔ جواوہنوں قابلیت رب نے دتی اے۔ اوہ تے اوہدی اے۔

سوال :- اچھا، ایہہ شاعر فنکار دی طرح ہوندا اے یا الگ ہوندا اے؟

جواب :- جی، شاعر بالکل فنکار ہوندا اے۔

سوال :- تسی کیہڑی عمر وچ شعر ول راغب ہوئے یا شعر کہنا شروع کیتا؟

جواب :- میں اوس ویلے کوئی 8 یا 9 سال داسی۔ جس ویلے میں شعر کہنا شروع
کردتاسی۔

سوال :- کوئی پہلا شعر ای سنا دیو؟

جواب :- پہلا شعر تے نیں یاد کیتا جاسکدا۔

دنیا تے سب توں اوکھے سوال ایہہ نیں کہ پہلا شعر تے پہلا پیار دسوا!۔ ایہہ بہت
اوکھا اے۔ ایہہ نہیں دسیا جاسکدا، جی۔

سوال :- تو ہاڈے کوئی استاد وی ہون گے؟

جواب :- جی، میرا بنیادی طور تے استاد تے اوہ سوہنا اے جیہڑا اُتے بیٹھا
اے۔ ویسے ایس دنیا وچ میر تقی میر، فیض احمد فیض، ساحر لدھیانوی، گلزار جی، احمد
فراز، محسن نقوی تے ساغر صدیقی۔ ایہناں تو میں غائبانہ طور تے بہت کچھ سکھیا

اے۔ ایہناں دی شاعری تو بہت کچھ سکھیا اے۔ میری پنجابی غزل دارنگ ڈھنگ
جیہڑا بنیاں۔ اوہ ایہناں ساریاں دی وجہ تو بنیا اے۔

(ایہہ بڑی مزے دی گل اے کہ تسی اردو شاعراں نوں پڑھ کے پنجابی شعر
کہناں شروع کیے تے پنجابی رنگ ڈھنگ بنایا۔ ایہہ واقعی بڑی وڈی گل اے۔)

سوال:- تسی غالب نوں کیوں چھڈ گئے، غالب تے بڑا وڈا شاعر اے؟

جواب:- اوہنوں ایس لئی چھڈ دتا کہ اوہ آکڑ خاں جیہا سی۔ تے میں آپ بڑا
آکڑ خاں ہاں۔ اک نیام وچ دولواراں تے نیس رہ سکدیاں۔

سوال:- ایہہ غالب جیہڑا اے اوہنوں تسی ویسے تے من دے او؟

جواب:- نیس شاعر تے کمال اے۔ اک باقاعدہ ٹرینڈ اے۔ اردو غزل وچ اک
باقاعدہ ٹرن شروع ہو یا اے۔ اک باقاعدہ ٹرینڈ چلیا اے۔ غالب نے آکے
شاعری نوں اک نواں رنگ دتا اے۔ اوس توں پہلے غزل نوں اوہ رنگ نیس سی
ملیا جیہڑا غالب نے آکے دتا۔

سوال:- غالب دا جیہڑا شعر تہا نوں ودھیا لگیا یا جنہوں تسی پسند کردے ہو؟

جواب:- غالب دا ہر شعر ہی غالب ہے۔ میں جیہڑے شعر تے فدا ہو گیا ساں
تے میں بچپن وچ ای اوہ پڑھیا سی۔ اوہدوں میں قربان ہو گیا ساں۔

زندگی یوں بھی گزر ہی جاتی

کیوں تیرا راہ گزر یاد آیا

ایڈا خوبصورت تلازمہ تے ایڈی آسانی نال تے عمدگی نال بنھ دینا،

ایہہ غالب دا ای کم سی۔ سبحان اللہ

سوال:- تسی آپ استاد ہو۔ اللہ نے تہانوں بڑی عزت تے اک مقام دتا اے۔
تو ہاڈی شعر کہن، شعر سنن تے شعر پرکھن تے ماشاء اللہ بڑی نظر تے گرفت
اے۔ تسی شاگردوی بنائے ہون دے؟

جواب:- ہاں جی بنائے دے کوئی نیں۔ بنے پھر دے نیں۔ 100 تک میں
گنتی یاد رکھی سی۔ اوس توں بعد میں گنتی کرنی چھڈ دتی۔

سوال:- اوہناں چوں لگیا ہووے کہ ایہہ کم نوں اگے ودھارہیا اے؟
جواب:- میرے شاگردوں چوں پہلا شاگرد اکرام عارفی صاحب نیں جیہڑے
اردو تے پنجابی وچ بہت عمدہ شاعری کردے نیں۔ جہاں شاگرداں ناں کڈیا
اے۔ بہت اعلیٰ غزل کہہ رہے نیں۔ اوہناں وچ رضا حسن، اکرم ریحان، وحید اختر
دے علاوہ کافی نام نیں۔

ایہہ مینوں پھسان آلی گل اے۔ میں کداں ناں لواں تے کداں نہ
لواں۔ تسی کہندے او تو میں کہہ دینا، ”سارے ای چنگا کہندے پئے نیں۔“
سوال:- انسانی زندگی دا ارتقاء تاں ہندا اے کہ بیٹے نوں باپ تو ودھنا چاہی دا
اے۔ جے کوئی شاگرد آگے نکل جائے تے کی استاد نوں خوشی ہوندی اے یا جلیس
ہوندا اے؟

جواب:- بالکل بیٹے نوں باپ توں اگے جانا چاہی دا۔ کوئی شاگرد اگے ودھے تے
مینوں تے بڑی خوشی ہوندی اے۔ بیٹے نوں باپ تو اگے جانا چاہی دا اے۔ انج
نہیں ہونا چاہی دا کہ نور محمد ٹوپیاں والے گھر علامہ اقبال جم پئے تے اقبال دے
گھر فیروٹوپیاں والاں جم پئے۔

سوال :- پنجابی شاعری نوں چنن دا توہاڈا اپنا خیال اے۔ باقی زبانوں وی سی اردو وی۔ ایہہ کیویں ہو یا؟

جواب :- میں 1992ء تک اردو غزل ای کہی اے۔ 92ء وچ میں منیر نیازی مرحوم دا اک انٹرویو پڑھ لیا۔ جہدے وچ اوہناں فرمایا سی۔ ایہہ پنجابی زبان ای اس قابل نہیں کہ ایہدے وچ جدید غزل کہی جاسکے۔

شاہ جی، سوچ اے اپنی اپنی۔ مینوں کوئی کہوے کہ توں جہاز بنالینا اے۔ تے ایس وچ دوگلاں نیں۔ یا تے میں اوہناں کہواں بنالینا یا میں اوہنوں آکھاں میرے کولوں نہیں بن دا۔ میں اوہنوں کہواں کہ دنیا تے کوئی جہاز بنا ای نہیں سکدا۔ ایہہ کئی وڈی بے وقوفاں والی گل اے۔ اوہناں نے فرمایا کہ پنجابی زبان ای ایسی نہیں کہ ایہدے وچ جدید غزل کہی جاسکے۔ توں کہہ میتھوں نہیں ہوندی۔ بجائے ایس دے ایہہ کہوویں کہ ایہہ ہو ہی نہیں سکدی۔ ایہہ گل ای کھا گئی۔ میں کہیا ہن شاعری پنجابی زبان چوہی ہوئے گی تے جدید غزل ای ہوئے گی۔ ایہہ گل لے کے اٹھ بیٹھا میں جی۔

”یعنی اک چیلنج تے طور تے لیا جے؟“

”بالکل انج ای اے!“

میری ماں دی زبان نوں کوئی ایڈی وڈی گاہل کڈے، میں تے نہیں

سہہ سکدا۔

”یعنی یہ غیرت اور اکھ دا مسئلہ سی؟“

اور کلا ایہہ نہیں۔ میرا رد عمل ایہہ ای نہیں سی۔ اوس تو پہلے میں تقریباً

سینکڑیاں دے حساب وچ اردو غزلاں کہہ چکیاں ساں۔ اوہ میں احتجاجاً چکیاں تے نہر وچ جاسٹیاں۔ تہاڈے تے نزدیک اوہ نہراں نیں لیکن میرے کولوں کافی دور نیں۔ سوال:- نہراں اتے تسی نگرانی وی کیتی کہ ایہہ ڈب گیاں یا تر گیاں نیں؟ جواب:- نہی جی میں اینہاں اکھاں نال ڈب دیاں ویکھ کے آیاں۔

سوال:- تسی فیہر صحیح جیہڑی پنجابی دی سیوا اے یا پنجابی دا پرچار اے، اوہنوں چیلنج سمجھ کے اور تہانوں جیہڑا انٹرویو پڑھیا، اوہنے اتھے لیا کھڑا کیتا کہ تسی اک نویں جہت تے نویں عمارت پنجابی غزل دی تعمیر کرو تے اوہدے اتے دسوں لوکاں نوں کہ ایہدے اتے غزل کہی جاسکدی اے؟

جواب:- میں عرض کرنا جی، امریکہ دے وچ اردو مشاعرہ ہر سال ہوندا اے بلکہ مشاعرے ہوندے نیں۔ اوہ تھے میرے دوست اکثر جانندے نیں۔ مینوں اوہ تھے آفر ہوئی سی کہ تسی اگر آٹھ یا دس غزلاں کہہ دیوں تو تہانوں مشاعرہ پڑھانیں آں۔ میں اوہناں نوں کہیا کہ مرجاواں گا انج نہیں کراں گا۔

پنجابی غزل نے مینوں کوئی تھوڑی عزت نہیں دتی کہ میں ہن اگوں عزت لبھدا پھر آں۔ پنجابی غزل نے بہت عزت دتی اے۔ میں تاں ہن پنجابی غزل ہی لکھاں گا۔

سوال:- ہن جیہڑی آمد اے یا تخیل اے چل رہیا؟

جواب:- ہاں، بالکل۔

سوال:- تے فیہر کجھ سناؤ۔

جواب:- جی تازہ غزل

جو توں باقی چھڈی سی
 بوئی نہیں سی ہڈی سی
 توں تے اکھ نہ بھر سکیاں
 میں تاں جھولی اڈی سی
 میرے پچھے کیوں اے توں
 تیرے کول تے گڈی سی
 بچہ کہہ کے ٹال گے
 گل تے میری وڈی سی
 میرے لیکھ دے دانے تے
 چار چوہیرے کھڈی سی

سوال:- جیہڑی تخیل دی آمد اے، ایہدی کوئی زبان وی ہوندی اے؟
 جواب:- تسی جدوں سوچدے ہو۔ ایہہ کنفرم اے کہ تسی کسے نہ کسے زبان وچ
 سوچدے ہو۔ سوچدے وقت کوئی نہ کوئی زبان تے استعمال کرنی پیندی اے۔
 میرا موقف ایہہ ہے کہ تسی جس زبان وچ سوچو۔ اُس زبان وچ ای شعر کہو۔
 تکلف نہیں ہووے گا فیر شعر وچ۔

سوال:- شاعری لئی محبت دا ہونا کتنا ضروری اے؟
 جواب:- او جے اویل ایبل ہون دی گل اے۔ پائیا ہو جائے۔ ادھا کلو ہو جائے

یا تن پا ہو جائے۔ مارکیٹ وچ دستیاب ہووے ناں فر، جی۔

سوال:- یعنی محبت ضروری اے یا نہیں ضروری؟

جواب:- میں تے ضروری نہیں سمجھدا

سوال:- جے ہو جاوے تے فیر؟

جواب:- ہو جاوے تے تہاڑی اپنی بے وقوفی اے ایہدا شاعری نال کوئی تعلق نہیں۔

سوال:- شاعر بڑے خاص آدمی ہوندے نیں۔ شاعری دے عام معاشرے

تے انساناں تے کی اثرات مرتب ہوندے نیں؟

جواب:- شاعری مریاں ج سماں وچ روح پھونک دی اے۔ شاعری جان دیندی

وی اے تے جان لیندی وی اے۔ ایہہ ایسی زبان اے شاعری، جس نوں لکھ سمجھ

نہیں آندا۔ ایہہ زبان اوہنوں وی سمجھ آندی اے۔ اوہ وی سمجھدا اے۔ شاعری دی

زبان سب نوں سمجھ آندی اے۔ ایہہ ٹھیک اے کسے نوں گھٹ تے کسے نوں چوکی۔

سوال:- اچھا ایہہ کوئی سیاسی شاعری وی ہوندی اے؟

جواب:- ایہہ کوئی ہوندی ہوئے دی۔ بکواس داناں سیاسی شاعری رکھ دتا گیا

ہوئے گا۔

سوال:- شاعری دے راہیں کوئی انقلاب وی آیا اے؟

جواب:- ایہہ شاعری نال انقلاب ای اے کہ تسی آج پاکستان وچ بیٹھے ہو۔

ایہہ علامہ اقبال دی شاعری نال انقلاب ای آیا جے۔

اس توں علاوہ کئی زبانان دے نال انقلاب آئے نے لیکن اوہناں تے

بھروسے گل نہیں کر سکدا۔

سوال :- تو ہاڈی کوئی خواہش جیہڑی ادھوری ہووے؟

جواب :- مالک دا میرے تے بڑا کرم اے۔ میرے اندر اوہ خواہشاں جاگن ای نیں دیندا۔ تے جے کوئی جاگدی اے تے اوہ پوری کر دیندا اے۔ تے ناجائز خواہشاں تے میں اپنے ویہڑے نیں وڑن دیندا۔ اپنے اندر تک آون دی اجازت نیں دیندا۔ میری کوئی خواہش نیں۔ میں اپنے اندر خواہش پیدا ای نیں ہون دیندا۔ خاص کر کے ناجائز خواہش۔ اس دی تے میرے جسم وچ کوئی جگہ نیں۔

سوال :- اپنے چاہن آلیاں جیہڑے پوری دنیا وچ نیں نوں کوئی پیغام دینا چاہو گے؟

جواب :- پوری دنیا دے پنجابیو، بہت جیو تے تسی کھل کے جیو۔

جیوے پنجاب

رکھ	لے	مان	جو	ہویا
دل	انجان	جو	ہویا	
اوہنے	عید	منائی		
میں	قربان	جو	ہویا	
کر	دے	معاف	خطاواں	
چل	انسان	جو	ہویا	
مڑ	مڑ	اودر	جاوے	
لفظ	دھیان	جے	ہویا	

رانا سعید اختر

اج ساڈے نال استاد تجل کلیم ہوراں دے اوہ دوست نیں جنہاں نال
 اونہاں دی مشاورت سی۔ جیہڑے اونہاں نال مشاعریاں تے محفلاں وچ جاندے
 رہے نیں۔ اسیں آپ وی اونہاں اکثر اکٹھیاں ویکھدے ساں۔ ساڈے نال
 موجود نیں رانا سعید اختر صاحب۔ جیہڑے آپ وی پنجابی تے اردو دے اک
 وڈے شاعر نیں۔ اونہاں دی شاعری دی تجل کلیم ہوریں وی تعریف کردے سن۔
 رانا صاحب نہ صرف شاعر نیں بلکہ سینئر ایڈووکیٹ وی نیں۔ پنجابی شاعری دے
 نال اونہاں دی سماجی خدمات وی نیں۔ رانا صاحب ایک شخصیت داناں اے۔
 اسیں امید کردے ہاں کہ رانا صاحب دی تجل کلیم نال اپنی دوستی، فن، اونہاں دی
 زندگی بارے ساڈے سوالاں دے جواب دیں گے۔ جیہڑے واقعات نوں
 اونہاں قریب توں ویکھیا اے۔ یا تجل کلیم بارے جیہڑے سننا وی چاہندے
 نیں۔ آؤ رانا صاحب نے گل بات کردے ہاں۔

سوال:- جی رانا صاحب تسی کی کہنا چاہو گے؟

جواب:- میں تھوڑی جی وضاحت کر دیاں۔ تجل کلیم میرے چھوٹے بھائی دا

کلاس فیلوسی۔ اس ناتے نال ایہہ میرے نال تعلق بنیا۔ فیر آہستہ آہستہ مشترکہ دلچسپیاں دے نال نال اسیں اک دوجے دے ہور قریب ہو گئے۔ تجل کلیم سٹوڈنٹ سی تے فٹ بال کھیلدا سی۔ میں تجل نوں کدی تجل صاحب نہیں کہہ سکيا کیوں کہ تجل چھوٹے بھائی دا کلاس فیلوسی۔ ساڈی فیملی وچ ایہہ ای طریقہ اے کہ چھوٹے بھائی بہناں دی جیہڑے کلاس فیلو ہوندے نیں۔ اونہاں ناں دے نال ای بلایا جاندا اے۔ تجل نال جداں میرا تعلق بنیا تے تجل فٹ بال کھیلدا سی۔ تے میں کرکٹ کھیلدا سی۔ تعارف ساڈا پہلے ہی سی۔ ساڈیاں گراؤنڈ اکٹھیاں تے قریب سن۔ اک فٹ بال تے دوجی کرکٹ دی۔ اوس توں بعد شام نوں اسیں اکٹھے بہہ جانداں ساں۔ تجل نوں اللہ تعالیٰ نے بہت نوازیاسی۔ تجل دا گلابڑا شاندار سی۔ تجل دی گائیکی بڑی کمال خوبصورت گائیکی سی۔ ناں سانوں کوئی ہوش سی کہ شاعری کوئی چیز ہوئے گی نہ ہی تجل نوں۔ لیکن تجل میڈم نور جہاں دا اک گانا

ساتھوں کاہنوں پھیریاں ای آکھیاں وے بابوا

ایڈے سر تے ایڈی خوبصورتی نال تے ایڈی لے نال گاندا سی بئی کمال سی۔ روزانہ شام گیم توں بعد ادھا پونا گھنٹا محفل اوتھے گراؤنڈ چوں ای لگ جاندی تے تجل احترام دے وچ۔ جی دیر تک میں نئی سی کہندا، بس چلو جی گھر کیوں کہ میں وڈا بھائی ساں۔ ایس لئی اونی دیر تک ساریاں فرمائیشاں پوریاں کیتی جاندا سی۔ ایہہ ساڈا تجل دے نال اوس محبت دا آغاز سی جیہڑی نال ای چلدی اے۔

سوال :- جے اسیں استاد تجل کلیم دیاں خوبیاں بارے پوچھئے کہ تے اوہ کی ہون گیاں؟

جواب :- تجل بہت ساریاں خوبیاں داما لک سی۔ اللہ تعالیٰ ایویں کسے نوں نیں نوازدا۔ تجل دی سب توں اچھی گل اونہوں رشتیاں دا احترام سی۔ تجل دی دوسری گل اے کہ تجل اپنی اک رائے رکھدا سی۔ آنکھ رکھدا سی۔ بڑا ای آنکھی سی۔ ایہہ خوبیاں سی۔ تسی دیکھو دے کہ اوہدے شعر دے وچ وی ہمیشہ تسی مزاحمت یا کسے دے درد دی اونہے منظر کشی کیتی اے تے اوہدا اظہار کیتا اے۔ ساری زندگی جیہڑا اوہدے اندر دا مزاحمت کار اوہ معاشرے نوں سدھارن واسطے سی۔ معاشرے دے اندر کمیاں، کوتاہیاں تے اوکڑاں بارے انہیں جیہڑی شاعری کیتی اے اوس وچ وی صاف نظر اوند اے۔

سوال :- تجل کلیم صاحب دا انتقال ہو چکیا تے تسی ایہہ دسو۔ تسی کی کہناں چاہو گے؟
جواب :- ساریاں نے چلے جانا اے۔ تجل دا جانا تھوڑا جیہا نقصان نیں، ایہہ بہت وڈا نقصان اے۔ جس طرح دنیا توں اتے شاہکار چلے جاندے نیں۔ تجل دا جانا اگر میں پنجابی ادب دے حوالے نال دیکھاں تے میں ایس نوں اس طرح دیکھدا کہ تجل دے ہونداں ہو یاں دی پنجابی ادب چوں پنجابی شاعری دی دنیا تے ہن اگے دیکھنا اے کہ تجل توں بعد دی دنیا کنج دی ہووے گی۔ تجل نے اک خوبصورت تے وڈی ونڈ کر دی اے۔ تجل نے اک پنجابی زبان جیہڑی ساڈے رہتل توں نکلی پئی سی۔ ساڈے بچیاں دے منہ چوں پنجابی زبان دے لفظ آہستہ آہستہ گھٹ ہوندے جاندے سن۔ اوہ واپس منہ وچ پاد تے نیں۔

پنجابی ادب وچ غزل اک ایسی چیز اے۔ ایس توں پہلے ایس یقین دے نال، ایس خوبصورتی دے نال، ایک عام آدمی دی قبولیت دے نال موجود نیں سی کہ تسی جس بندے نوں پوچھو اوہ تجل دا شعر اگوں پڑھدا سی۔ تسی اک شعر

پڑھوتے جس بندے نوں ذرا وی ٹچ اے ذرا وی اوہنوں شوق اے شاعری دا۔
 اک غزل اک شعر تسی شروع کرو دے تے باقی اوہ سنا دیوے گا۔ تجل نے پنجابی
 زبان نوں تے پنجابی شاعری نوں جیہڑا تحفہ دتا اے اوہ ایہہ اے کہ پنجابی غزل نوں
 مقبولیت تے قبول عام دی جیہڑی سندا اے اوہ تجل دی شاعری دے راہیں ملی اے۔
 سوال :- شیوکار بٹالوی جیہڑے نیں۔ اونہاں دا برصغیر وچ پنجابی شاعری کے
 حوالے نال بڑاناں اے۔ خاص طور تے پنجابی نظماں دے حوالے نال۔ پر استاد
 تجل کلیم دا جیہڑا ناں اے یا اونہاں دی شہرت اے اوہ انہاں دی غزلاں دے
 حوالے نال چھوٹی بحر دی شاعری اے۔ تسیں بٹالوی صاحب دی شاعری دے
 نال نال تجل ہوراں دی دی شاعری نوں کتھے دیکھدے ہو؟
 جواب :- بٹالوی صاحب دا رتبہ بلاشبہ بہت وڈا اے۔ چھوٹی عمر وچ بہت کارنامے
 کر کے ٹر گیا۔

بنیادی طور تے میری نظر وچ جیہڑا ایہناں دا اختلاف اے میری سمجھ
 دے مطابق اوہ فرق واضح اے کہ اوہ اوس پنجابی الفاظ دا شاعری جیہڑی پنجابی ہر
 بندہ اوہ لفظاں نوں اوسے طرح اپنے اندر اتر دیاں ہو یاں نیں سی دیکھدا اے۔
 دوسرا جیہڑا واضح فرق میں دیکھدا آں اوہ ایہہ اے کہ بٹالوی صاحب
 نے زیادہ تر نظم دے وچ بہت کمال کیتی اے۔ بہت کمال دا شاعری۔ غزلاں وچ
 وی لیکن تجل کلیم نے سوائے غزل توں دوجی کوئی زمین دوجی کوئی صنف تے دوجی
 کوئی کوشش ای نیں کیتی۔ اوہی غزل ای کہی۔ تے سب توں خوبصورت تے وڈا
 فرق ایہہ اے کہ چھوٹی بحر دے وچ تجل نے بہت وڈی غزل کہہ دتی۔ بہت وڈا
 مضمون دو تن حرفاں دی لین چوں کہہ دتا۔ ایس توں پہلے بہت سارے شاعر نیں تے

بڑے کمال دے شاعر نیں۔ لیکن میں ایس وچ تَجَل توں علاوہ کسے ول نئی ویکھدا۔
سوال :- رانا صاحب تسی ایہہ دسوتھاڈی شاعری دے حوالے نال تَجَل کلیم ہوراں
نال پہلی ملاقات کدوں تے کتھے ہوئی؟

جواب :- 1982ء یا 1983ء دی گل اے۔ میرے وڈے بھائی گورنمنٹ
کالج وچ پڑھدے سن۔ اللہ تعالیٰ مغفرت کرے۔ اونہاں دے کلاس فیلوسن
عباس نجمی صاحب۔ اونہاں نے آکھیا چونیاں نوں انٹرڈیوس کرائیے۔ میں بطور
پنجابی شاعر سَجری رُت وچ شرکت کیتی۔ پی ٹی وی دا پروگرام سی۔ مشتاق چودھری
صاحب اوس دے پروڈیوسر سن۔ اللہ تعالیٰ مغفرت کرے۔ ایہہ سارے کردار
اللہ تعالیٰ نوں پیارے ہو گئے نیں۔ اسیں او تھے گئے تے تَجَل کلیم او تھے بطور
شاعر نیں گیا بلکہ ایک گائیک دی حیثیت نال گیا سی۔ تَجَل نے او تھے ہیر وارث
شاہ پڑھی تے تسی یقین کرو۔ میں سچ بول رہیا آں کہ چودھری صاحب عباس نجمی
دے نال گیٹ تک چھڈن آئے۔ تے اونہاں نے مینوں کہیا کہ ایہہ گل ویکھ لئیں
کہ چھوٹا بھائی اس تے تَجَل نوں انٹرڈیوس اسیں کردے پئے ہاں۔ کل ایہنوں کوئی
ہور پروگرام وچ بلاوے تے یاد رکھیا جے، پہلا حق میرا اے۔ میرے نال
کنسلٹ کرنا اے۔ سٹوڈیو ریکارڈنگ والے نے آکھیا کہ پہلی غزل میں غلام علی
صاحب دی ریکارڈ کیتی اے تے اوس توں بعد اج تَجَل صاحب دا پڑھیا ہو یا کلام
ریکارڈ کیتا اے۔ ایہہ اک تازہ آواز سنی اے۔ ایہہ سی تَجَل دا اک کسے وی
شاعری ول آغاز۔ اوہدوں صرف پڑھن دی حد تک سی۔ ایس نوں تسی ہور ایس
طرح ویکھو کہ میں پنجابی غزل پڑھی اے تے تَجَل نے آکے میرے نال گل بات

کہتی شروع کردتی اے۔ اوس توں بعد اوہنے اردو غزلاں کہنیاں شروع کردتیاں تے انج اوہدی شاعری دا آغاز ہو یا سی۔

سوال :- استاد تجل کلیم بڑے سچے تے منجھے ہوئے بندے سن۔ اونہاں نال دوستی دے حوالے نال ایہہ دسو کہ اوہ غصہ کیوں کردے سی تے تعریف کیوں؟

جواب :- گیلانی صاحب: تجل وچ جناں غصہ سی گھٹ لوکاں وچ ہوندا اے۔ ایہدے توں تھوڑی گل اگے میں توہاڈے سوال وچ کہہ دیتا اے کہ بڑا انکھ رکھن آلا بندہ سی۔ سمجھو تہ اوہدی زندگی وچ بہت گھٹ سی۔ مزاحمت اوہدی زندگی وچ زیادہ سی۔ اونہے اپنی مرضی دے نال زندگی گزاری اے۔ صرف اپنی مرضی نال زندگی نہیں گزاری بلکہ اپنی زندگی گزارن دا ڈھنگ اوہنے شعراں وچ وی دسیا اے۔ بڑی آسانی تے روانی نال بیان کردتا۔ تسیں اوہدا کوئی شعر چک کے ویکھ لو۔ کسے وی جگہ تے اوہدا شعر ایہہ جیہا نہیں ملے گا کہ ماسوائے اوس توں جہدرے تہانوں نظر آؤندا اے کہ تجل صاحب کسی جگہ تے کمزوری دا شکار اے۔

سوال :- تجل کلیم نال جیہڑی توہاڈی ورہیاں دی رفاقت اے۔ ایس دوران کوئی ایسا واقعہ ہو یا ہووے کہ تسیں اوس نوں بھل نا سکے تے آج وی یاد ہووے۔ ساڈے نال سانجھا کرو؟

جواب :- بلا دا حملے بازی، میں تے کسے بندے نوں اوس کولوں معافی ملدیاں نہیں ویکھی۔ جدوں اوہدے منہ تے گل آ جاندی سی تے اوہ گل اوہ انج ماردا سی کہ اوہ اک بہت وڈا نشانے بازی۔ مثلاً اک گل میں تسی فنی پوچھیا کہ اوس دیاں کوئی مزاحیاں گلاں نیں!

اسیں اک واری اک مشاعرہ پڑھ واسطے جاندے پئے سی۔ میں گڈی چلا رہیا ساں۔ ساڈی اک موٹر سائیکل آ لے نال تھوڑی جی مس انڈرسٹینڈنگ ہو گئی۔ اوہنے موٹر سائیکل بجھائی تے اگے آ کے اوہدا گھرسی۔ اوہنے ساڈا رستہ روک لیا۔ رائفل اوہدے ہتھ وچ۔ اوہنے اشارہ کیتا۔ میں گڈی روک لی۔ چونکہ اسیں ہم مزاج ساں۔ تاں ای پیار ودھدا اے تے تاں اپنی لمی رفاقت ہوندى اے۔ تجل نے اتر کے تھوڑا جیہا ڈانٹیا۔ اوہنے رائفل سدھی کیتی۔ میں اوہدے بالکل کول کھڑا سی۔ میں اوہنوں آ کھیا کہ تو پیو دا ہیں ای نہیں جے توں فائر نہ ماریں۔ ایڈا توں چودھری۔ اوہ خیر گل تے آئی گئی ہو گئی۔ اوہنے جرات ناکیتی۔ اسیں گڈی وچ بیٹھے ٹر گئے۔ اک دو کلومیٹر جا کے مینوں تجل نے کہیا۔ اک منٹ گڈی تے روکیا جے۔ میں گڈی روکی۔ تھلے آؤ۔ تھلے آ گیا۔ ہتھ جوڑ کے کھلو گیا۔ کہندا جے کوئی غلطی کیتی اے تے معاف فرما دیو۔ اسیں ہسن لگ پئے۔ کہ تسی ایڈا جے اوہنوں کہیا کہ مار گولی جے پیو دا ایں۔ اوہ ایس گل توں فائر مار دیندا۔ میں سمجھدا کہ میں کوئی گستاخی کیتی اے تے تسی مینوں معاف کر دیو۔ ایہہ سٹائل سی اوہدا۔ تے اوہدی زندگی دا۔

فیصلہ کن ہون دی وی گل اے، اوہ وی سن لو۔

اک دن ٹیلی فون آیا۔ بھائی جان کتھے جے۔ اتھھے ای، دس۔ کل شام نوں آپاں برات چلنا اے۔ میں پوچھیا کدھی برات چلنا اے۔ کہندا میری۔ میں آ کھیا ایہہ آنا فنا فیصلہ اے۔ کہیا جی آنا فنا فیصلہ اے۔ آپاں شادی کرنی اے تے کل اپنی برات اے۔ اگلے دن چلے گئے تے شادی ہو گئی۔ اللہ تعالیٰ نے اوہدے وچوں بیٹے وچ دتے۔ ماشاء اللہ۔

سوال :- جے اک شاعر کولوں پچھیا جاوے کہ تہانوں کبھڑا کلام پسند اے تجل کلیم دا تے تسی اپنی پسند دا اوہناں دا کبھڑا کلام سناؤ گے؟

جواب :- ایہہ ناممکن اے کہ تجل کلیم دے شعرونوں اک پاسے رکھ دینا تے کہنا کہ ایہہ شعرا لیس توں ودھ اے۔ اوہدے تے تسی جیہڑے وی شعر پڑھو گے۔ اوہ اپنی جگہ تے اک معنی رکھدا اے کیوں اوہ ایڈا قادر الکلام سی۔ تہانوں اک ہور مزے دار گل دساں۔ کہند اسی کسے دی کوئی شے بے بحر ہوئے ناں تے گھینٹی وجدی اے۔ کہند اسی بے وزن ہوئے تے گھینٹی وجدی اے۔ بندے دے اندر اک گھینٹی لگی ہوندی اے جیہڑی دس دی اے کہ ایہہ بے بحر اے تے بے وزن اے۔ تے ایہہ غلط اے چیز۔ مینوں تے ذاتی طور تے اوہدا اک اک شعر بہت خوبصورت لگدا اے۔ ہر اک دل نوں چھوندا اے لیکن اوہنے جتھوں شروع کیتا۔ میں اگے وی اک دو جگہ تے گل ہوئی تے آکھیا۔ جیہڑی اک گل مشہور اے کہ منیر نیازی صاحب نے آکھیا کہ پنجابی وچ جدید غزل نیں کہی جاسکدی۔ ایہہ اک ایسی گل اے جیہڑی میری موجودگی وچ ہوئی سی۔ تجل وی موجود سی۔ میں اوہوں بصد احترام کہیا کہ ایہہ گل اوہ کہہ سکدا اے۔ جیہڑا بندہ آپ سوچدا ہووے کہ بہت مشکل کم اے۔ اوہناں کہیا ایہہ ہو ہی نہیں سکدی۔ پنجابی چوں کہ غزلیت نیں ہوندی۔ پنجابی چوں ادب وچ تغزل نیں ہوندا، اسیں جس نوں کہندے ہاں اردو وچ۔ اوہ نیں ہوندا۔ اک محفل ہوندی سی لاہور جتھے میں اوہناں نوں گزارش کیتی کہ دو تن شعر توہاڈے سامنے رکھداں تجل کلیم دے ابتدائی دو شعر۔

ہتھیں یاداں دے شہر اجاڑ دتے
 خط یار دے چمے تے پاڑ دتے
 جنے دکھ سی دل دی جیل اندر
 تالا صبر دا لایا تے تاڑ دتے

میں اونہاں نوں دسیاں کہ تسی دسوں ایدے وچ کھڑی شے گھٹ
 اے۔ اونہاں نے فیر مہربانی کیتی تے آکھیا کوئی ہور شعر وی انہاں دے سناؤ۔
 ایسے غزل دے دو شعر میرے ذہن وچ آندے پے نیں۔

جتی بالاں دی لین لئی مال وی دے
 ربا جنہوں وی جیٹھ تے ہاڑ دتے
 فٹ پاتھیے وک کے محل لے گے
 اسیں کلی دے ککھ وی ساڑ دتے
 اوس توں بعد اونہاں دی اک معرکتہ الآراء غزل سی۔ بڑی زبردست
 اودھی غزل سی۔

سوچ دی بلبل چوں کہیہ کردی
 گونگے حرفاں نوں کہیہ کردی

وقت کڑا ہے سبھ نوں تلپا
 ساڈی کلی شوں کہیہ کردی

غرض بڑے سن کناں اندر
 فریاداں دی چوں کہیہ کردی
 خوف تے راکھا نہیں سی بنا
 جند اکڑا کے لوں کہیہ کردی
 دل پھٹی تے رتجھاں بھانبر
 سڑدی نہ تے روں کہیہ کردی

ایہہ ابتدائی طور تے اُتے جیہڑا اوہدا پنجابی وچ آغاز سی۔ تسی دیکھو۔
 کس بلا دا آغاز اے۔ کس خوبصورتی دا آغاز اے۔

تو نہ کہڑے دے رزق دی سوچ اے ربا
 اسیں بھکھ توں وکدے بال ویکھے
 اک دن سی ہجر دے سال ورگا
 اسیں دن نہیں سالوں دے سال ویکھے

میں نچیاں جگ دے سکھ پاروں
 سد بلھے نوں میری دھمال ویکھے

بہت کمال اے۔ تسی اوہدی منظر کشی دیکھو کہ

کوئی جیوندا ای نہیں پچیا
 کیہڑا مینوں ویکھے

میں ویہڑے نوں ویکھی جاواں

تے ویہڑا مینوں ویکھے

تسی ایس منظر کشی دا تصور کردے جے۔ ایہدے اتے جے کوئی
ایہدے اتے شرح کرن آلا۔ ایہدی تعریف کرن آلا۔ ایہدے تے گل کرن
آلا بندا۔ کئی صفحے لکھی جاوے۔ اک شعر دے اتے۔ سو مثالاں دے کے ویکھے کہ
کیویں ویہڑا اجڑ دا اے۔ کیوں نہیں بچیا۔

تجمل کلیم نے اپنی شاعری نال جیہڑا سب توں وڈا کم کیتا اے۔ میں
اگے وی عرض کر چکیا۔ تجمل کلیم نے ایہہ کیتا۔ پنجابی زبان نوں اوہنے اک نویں
زندگی دے دتی۔ جیہڑی پنجابی زبان بالکل ہولی ہولی ختم ہوندی جاندی سی۔
ساڈے نوجواناں نوں اوہدے شعر ازبر ہوئے۔ ساڈے بچیاں نوں اوہدے شعر
جنہاں نوں سمجھ نہیں آندی اوہ وی شعر اوہدا پڑھدا اے۔ فیر اوہنے اک ٹرینڈ سیٹ
کردتا۔ پنجابی غزل وچ جیہڑا ایس تو مشکل دور آئے گا۔ تجمل دا دور آ گیا۔ تجمل چلا
گیا۔ پر دور نہیں گیا۔ ہن پنجابی غزل کہن آ لے واسطے، پنجابی غزل تجمل دے
رنگ تو باہر اک غزل کہنا وڈا کم اے۔ کوئی سوچے گا کہ ایہہ غزل جیہڑی اے کہ
میں تجمل دے رنگ تو باہر کہنی اے۔ ایہہ اک وڈا سوال اے؟ جیہڑا تجمل دی
وفات تو بعد ایس ویلے پنجابی زبان دے شاعراں دے اگے کھڑا ہو یا اے۔
بہت اچھے لوگ آئے نیں۔ نوجواناں وچ خاص طور تے بہت اعلیٰ اعلیٰ شاعری
کرن آ لے آ گئے نیں۔ پنجابی زبان وچ وی بڑے اچھے شاعر نیں لیکن اوہناں
دی توجہ وی زیادہ اردو ول اے۔ شاید اردو کہنا آسان لگدا اے۔ پنجابی زبان

وچ جیہڑا سب تو وڈا پر اہلم اے اوہ ایہہ وے اک پنجابی زبان دا۔ جدوں ویلا سی
 پنجابی قصے کہانیاں جیہڑے۔ اگر تہانوں یاد ہووے تے بساں وچ لوگ قصے
 کہانیاں ویچدے ہوندے سی۔ اسیں پڑھدے ساں۔ نال اوہ سرمہ ویچدے
 سن۔ میں تے تجل بیٹھے اک دن گل پے کرے۔ جد اوہیں پنجابی شاعری شروع
 کیتی تے میں آکھیا تجل، کس طرح ایہہ کم ہوئے گا کہ پنجابی قصیاں تو نکل کے
 غزل ہوئے دی۔ اوہناں کہیا بھائی جان وڈا ہوئے گا۔ ایہہ کیہڑا کم اے۔ اپاں
 ایہہ ای کرناں اے اور اوہیں کر دکھایا۔

سوال :- تو ہاڈا اوہ کیہڑا کلام سی جس نوں استاد تجل کلیم نے سن کے داد دتی ہووے؟
 جواب :- میرے تے جیہڑے پنج ست شعر سن اوہناں نوں سن کے ہر ویلے داد
 اکی دیندا رہیا اے۔

اوہ اک مطلع سی کہ

انج ورہیاں توں منہ نوں تالے لگے نیں
 بلھا توں سنگھ تیکر جالے لگے نیں

گل کرنی تے سینہ چیر کے رکھ دینا
 کجھ لوکاں نوں جھہ نہیں پھالے لگے نیں

بھاریں اخباراں تے چمکن روز پئے
 مینوں اج دے سورج کالے لگے نیں

ایہہ دے نال اک دو جی غزل اے:

کوئی یاد سی دل اتے کھین لگی تے میں روک دتا
دے خواہاں توں مٹی سی لہن لگی تے میں روک دتا

سارے کہندے سی ہڑ نے ڈوب دتا میرے خواب دا گھر
اکھ ہور کہانیاں کہن لگی تے میں روک دتا

کالی رات دے متھے تے ناں تیرا میں الیک آیا
صبح اوہدے برابر جے بہن لگی تے میں روک دتا

کنے دکھاں دے سپاں نے سر چکے تیری واج اتے
کہندے سکھاں دی کلی سی ڈھین لگی تے میں روک دتا

پیلے پھلاں دی رت سعید سدا میرے نال رہی
نویں رت جے میرے وچ رہن لگی تے میں روک دتا

میں پنجابی شاعری نوں تقریباً ایس لئی ترک کر دتا کہ جو تجل نوں سنن دا ہور
ای مزہ سی۔ اوہ آپ کہن دانیس سی۔ خاص کر چھوٹی بحر نوں بالکل ای ترک کر دتا۔

کجھ وی دڈے ناں نیں دیندے
اچے رکھ نیں چھاں نیں دیندے

ماڑا ایں تے دل تے سہہ لے
نگڑے لوگ نیاں نیں دیندے

ایہہ ایسے شعر سن جیہڑے تجل کلیم نوں بہت پسند سن۔ ایہہ اکثر ہوندا سی۔ جندوں اکٹھے بہندے ساں۔ تے کہندا سی۔ بھائی جان ایہہ دو شعر تے سنانا۔ اسیں تے اوہدے کولوں سن دے ای رہندے ساں۔ تجل ہوندا سی۔ میں ہوندا سی۔

سوال :- ساڈی فرمائش تے تجل کلیم ہوراں دا مشہور کلام میں مرن جانا ایس تے سناؤ؟
جواب :- تجل کلیم اوہ شاعر اے جس دا ہر شعر ہی انمولہ اے۔ ایہدے وچ تاں انہیں موت نوں ہر شعر وچ انج پر وچھڈیا اے کہ سامنے بہہ کے اپنی موت دا نظارہ کر داپیا اے

دن تے گن میں مرجانا ای
تیرے بن میں مرجانا ای

ایہہ ایسا مطلع اے جیہڑا سنے گا، اوہ سمجھے گا شاید میرے لئی اے۔

دن تے گن میں مرن جانا ای
تیرے بن میں مرجانا ای

جہڑے دن توں کنڈ کرنی اے
اوسے دن میں مرجانا ای

میں گڈی دے کاغذ ورگا
توں کن من میں مرجانا ای

میرے قد نوں تول رہیا ایں
 تول نہ، مَن میں مَر جانا ای
 ایس شعر تے میری توجہ دو طرح دی اے
 جدوں کہند اے

میرے قد نوں تول رہیا ایں
 تول نہ مَن میں مَر جانا ای
 اللہ پاک اوہدیاں اگلیاں منزلاں آسان کرے۔ میرے قد نوں تول
 رہیا اے۔ تول ناں مَن کس طرح
 اللہ پاک اوس دے درجات بلند کرے۔ لماں پیا 6 فٹ 2 انچ دا۔
 اوہنوں منا سوکھا کم اے۔ کہند اے

مینوں تول ناں مَن میں مَر جانا ای
 مرے نوں تاں تسی تول دے نیں جے سکدے
 اللہ تعالیٰ نے اک ای تجل بنایا سی۔ تجل پنجابی شاعری، پنجابی غزل دے
 وچ جس طرح تسیں کھیلاں دے ریکارڈ بناندے ہو۔ کہ فلاں بندے نیں فلاں
 گیم وچ ایہہ ریکارڈ بنایا۔ فلاں انگلز دے وچ ایناں سکور کیتا اے۔
 اوہ اک ورلڈ ریکارڈ بن دے نیں تے بڑی دیر اوہ قائم رہندے نیں۔
 تجل کلیم دا ریکارڈ غزل دی شاعری وچ اے۔ ریکارڈ یقیناً ٹین واسطے بن دے
 نیں۔ لیکن جتھے جا کے تجل نے ایہہ ریکارڈ بنائے۔ اوہ کدوں ٹین گئے۔ تجل نے
 ایہہ جھیا اپنا ریکارڈ بنایا اے۔ ایہہ دے ریکارڈ نوں توڑن واسطے ایہہ دھرتی

کدوں کوئی پنجابی سورما جے گی۔ اوس ویلے نوں ویلا وی اڈیک رہیا اے۔
آپاں وی اڈیکلے۔

سوال :- میں تجل کلیم دا انٹرویو کیتا سی۔ اوہناں دی وفات تو پہلے۔ اوہناں نے
منیر نیازی دے انٹرویو دا ذکر کیتا۔ اوہ کہندے سی پنجابی بارے نیازی صاحب
نے ایہہ کہہ دتا۔ ایس وچ کوئی جدید غزل ہی نہیں کہہ سکدا۔ کیوں جے پنجابی
زبان ای ایسی اے۔ اوہناں نوں بڑا غصہ آ گیا تے اوہناں نے چیلنج سمجھ کے
جدید غزل کہنی شروع کیتی۔ نال ای اوہناں تے اپنا اردو کلام نہراں وچ سٹ دتا۔
تسی ایہہ دسو تجل کلیم ہوراں نے اپنا اردو کلام ترک کر کے ٹھیک کیتا سی؟

جواب :- جدوں کوئی سپیشلسٹ ہوندا اے اوہ آل راؤنڈر نہیں ہوندا۔ دنیا تے
تسی جے وی لوگ ویکھو گے جیہڑی وی جگہ تے نیں۔ جیہڑے وی ایریا وچ
نیں، اوہناں داکم اے کہ اوہ ہر کوئی اپنے کم دا سپیشلسٹ اے۔

آل راؤنڈر ہو کے وی کدی وی نہیں گئے جاندے۔ کیوں جے اوہ
ایڈے سپیشلسٹ نہیں ہوندے۔ ایہہ بڑا کرکڑا اے۔ ایہہ بڑا فیلڈر اے۔ ایہہ
نیزہ بازی وچ بڑا طاق اے۔ اک ایریا ہوندا اے جس وچ اوہ اک طاق
اے۔ کمال فن ملدا اے۔

تجل نے ایہہ کیتا کہ اک یکسوئی نال اک پاسے لگ گیا۔ ایہہ اوہدا
فیصلہ سی تے ٹھیک ای سی۔ اگر اوہ دونوں پاسے لگا رہندا تے اردو غزل دا وی اوہ
اک کمال شاعر سی۔ کوئی دوجی رائے نہیں۔ لیکن اگر اوہ دونوں پاسے لگا رہندا
تے جس کمال فن تے آج اوس دی گل کیتی جا رہی اے۔ ایس لیول تے آج اوس

نوں پڑھیا، سمجھیا جارہیا اے۔ ایہہ لیول تے نیئیں سی آسکدا۔

میں سمجھدا منیر نیازی صاحب پاکستان دا اک قدآور تے بہت وڈا ناں سی۔ اوہناں ایہہ گل کیتی سی تے ایس سٹنس وچ ای کیتی سی کہ پنجابی شاعری خاص طور تے غزل۔ ایس نوں پچھے ویکھ لینے تے بڑے بڑے ناں نیں پنجابی شاعری وچ لیکن اوہناں نے نال اردو شاعری وی کیتی اے۔ جہے نیئیں وی کیتی اوہنے انج پنجابی غزل نوں قبول عام دی سند نیئیں دتی۔ کیوں کہ غزل پنجابی شاعری دی اصناف دے وچ شامل ای نیئیں سی۔ ایہہ جدوں لے آندی گئی تے تجل نے اوہ گل سن کے فیصلہ کیتا کہ میں اپنی ماں بولی زبان نوں گال نیئیں کڈن دینی۔ ایہہ جیہڑا لامہ ملیا اے میں اوس اولامے دا پاس رکھاں گا۔ ایہہ بہت وڈی گل اے۔

ایہہ اوہ بندے نیں جیہڑے انقلابی طبیعت دے مالک ہوندے نیں۔ جیہڑے لوگ کسے وی گل نوں چیلنج سمجھ کے قبول کر سکدے نیں۔ جیہڑے لوگ چیلنج قبول کر کے اوہدے تے پورے لہن دی طاقت رکھدے نیں تے اللہ تعالیٰ قبول کر کے اوہناں نوں اوس لیول تے رکھ دیندا اے۔ اج منیر نیازی وی نیئیں ہیگے تے تجل کلیم وی نیئیں اے۔ منیر نیازی صاحب نے جو کجھ کہہ دتا شاعری دے وچ اوہ وی کمال کہہ دتا۔ لیکن پنجابی شاعری چوں باوجود ایس دے کہ اک دو چیزاں اچھیاں ایس ٹائم اویل ایبل نیں۔ میرا کوئی زیادہ ناںج نیئیں اوہناں دے بارے۔ لیکن اوہناں نے خود ایہہ گل کیتی تے میری موجودگی وچ وی ایہہ تبصرہ اوہناں فرمایا سی۔ میں سمجھدا کہ اوہ تبصرہ اوہناں ایس لئی کیتا کہ اوہ اردو دے بہت وڈے شاعر سن۔ اگر اوہناں نوں وی ایڈی معروف شاعری کرنی

پیندی تے اوہناں نوں اوہ پاسا چھنڈنا پیناسی۔ بیک وقت دو پاسے دی تقسیم جس طرح اسی کہندے ہاں۔ دو کشتیاں تے پیر رکھن آلاکدی پار نہیں ہوندا۔ تجل نے ایہہ فیصلہ کیتا کہ اک کشتی ڈوب ای دینی چاہی دے اے تے اوہنے نہروچ ڈوب ای دتی۔

سوال :- استاد تجل کلیم جے وڈے شاعر تے منے پرمنے شاعر، اوہناں دی شاعری تے اوہناں دی فکر تے یاد نوں تازہ رکھن واسطے کی کرنا چاہی دا اے۔ تسی اک خود صاحب الرائے تے شاعری ہو، تے اوہناں دے دوست وی؟

جواب :- سب توں پہلی گل تے ایہہ اے کہ پنجاب دی کوئی وی گورنمنٹ ہووے اوس نوں پنجابی زبان دی ترویج تے ترقی واسطے۔ پنجابی زبان نوں ودھان واسطے تے پنجابی زبان دی ترقی واسطے کم کرنا چاہی دا اے۔ کوئی چھوٹا موٹا بجٹ لازمی ہونا چاہی دا اے۔ جس دے نال پنجابی زبان دی ترقی تے ترویج لئی کم کیتا جاوے۔ اوہ اک آغاز ہو جاوے گا۔ صرف تجل کلیم دانیس بلکہ پنجابی زبان دی ترویج دا جہنڈا اک حصہ تجل کلیم وی اے۔ تجل کلیم دی سوچ، فکر اور شاعری دے اتے باقاعدہ کم کرن دی لوڑ اے۔ ایہدے تے باقاعدہ اپروول ہونی چاہی دے اے کہ تجل کلیم نوں نصاب وچ شامل کیتا جاوے باقاعدہ پنجاب گورنمنٹ ولوں۔

اسیں جدوں پڑھدے ساں سکول وکالج دے وچ۔ تے اوہدوں اسی بہت سارے اردو دے جیہڑے کمال لوگ سن دیاں غزلاں ساڈے نصاب وچ شامل سی۔ ہولی ہولی خیر ختم کر دتیاں نیں۔ پتانیں ایہہ تعلیم دی ترقی اے یا

تر بیت دی کمی اے۔ میرا کہنا اے کہ تجل کلیم تے کم از کم صوبائی لیول تے کم کرن دی لوڑ اے۔ بے شک تجل کلیم اکیڈمی بنا دین۔ ایس نوں باقاعدہ طور تے پنجابی زبان دی صرف شاعری دی نئیں پنجابی زبان دی ترقی و ترویج واسطے استعمال کیتا جاوے۔

اسیں تجل نوں اوہندی زندگی وچ چوئیاں دے وچ اک محفل داناں رکھیا سی ”بزم کلیم“۔ کیوں کہ ساڈا تے اوہ اکھ دا تارا سی۔ ساڈے چوئیاں شہر دی اوہ شان سی۔ جنہیں پنجابی زبان دی پوری دنیا شان ودھائی۔ ایس گل نوں پوری دنیا وچ لوکاں نے منیا۔ ایہہ جیہڑا اوہدے فوت ہون تے فیڈ بیک آیا اے۔ اوہ اک ٹاپ ٹرینڈ سی سوشل میڈیا دے اتے دس دن لئی۔ جس دا لوکاں نے اظہار کیتا اے۔ بڑے بڑے وڈے لوگ گئے نیں۔ ایڈا وڈا ٹاپ ٹرینڈ کسے دی وفات تے بہت گھٹ آیا۔ تسی غور کرو تسی خود ماشاء اللہ دیکھ دے اوہر چیز نوں۔

اسی کرنا چاہ رہے آں کہ بزم کلیم ان شاء اللہ جاری رہوے گی۔ میں تے میرے باقی ساتھیوں نے جہدے وچ رضا حسن صاحب نیں، خادم کھوکھر صاحب نیں، چودھری منظور صاحب سابق ایم این اے پیپلز پارٹی دے روح رواں نیں قصورتوں۔ اوہ ساڈے پرانے دوست نیں۔ میں اوہناں نوں بہت زیادہ اپرشیٹ کرناں چاہندا ہاں۔ اوہناں دی کمٹ منٹ نوں۔ اوہناں دی تجل تے پنجابی زبان نال محبت نوں۔ ہمیشہ سانوں جتھے لوڑ پئی اے۔ اوہناں کول ٹائم نکلیا۔ اوہناں نیں سانوں وی دتا تے تجل نوں وی دتا۔ تسی ویکھو تجل دے جنازے وچ شرکت واسطے کئی دیر پہلے آ کے بیٹھے نیں تے کئی دیر بعد گئے نیں۔

قصور پرپس کلب دے صدر خادم کھوکھر صاحب نوں اوہناں نوں۔ ایہہ سارے
 تجل دے وارث نیں۔ اینہاں تو علاوہ وی اسیں باقی لوکاں نوں وی جائن کر
 رہے ہاں۔ اسیں تجل کلیم ایوارڈ دا اجراء کرن لگے ہاں۔ ان شاء اللہ آئندہ سال
 جنوری یا فروری وچ جس ویلے دھنداں ختم ہو جاوے دیاں۔ تجل کلیم ایوارڈ منعقد
 ہووے گا۔ ایہہ اکٹھ بزم کلیم دے تحت ہووے گا۔ اسیں ایتھے صرف ادب نال
 محبت کرن آلیاں لوکاں نوں اکٹھا کراں گے۔ اور صرف شاعری نیں۔ اسیں
 پنجابی ادب دیاں تن کتاباں وچ اوہ شاعری ہووے یا نثر۔ جیہڑیاں پنجابی دے
 معیار تے پورا اترن بالکل میرٹ دے اتے۔ بغیر ملاوٹ، بغیر سفارش تو اس دا
 انتخاب کیتا جاوے گا۔ ایوارڈ دیاں گے تے تجل کلیم دیہاڑ مناواں گے جہدے
 تے ان شاء اللہ تجل کلیم لورز فخر کرن گے۔ اللہ خیر رکھے۔

اکرام عارفی

اکرام عارفی ہوراں داناں کسے تعارف دا محتاج نہیں۔ استاد تجل کلیم دے اولین تے من پسند شاگرداں وچ ایہناں دا شمار ہندا ہے۔ اپنی منفرد شاعری تے ترنم نال پڑھنے تے گاؤں وچ انہاں دا کوئی ثانی نہیں۔ بلاشبہ اوہ استاد شاعر تے ون اینڈ اوٹلی نہیں۔ اج ساڈے نال موجود نہیں۔ جی آیاں نوں کہنے آں۔ جڈے وڈے سخن ور نہیں تے اوڈے وڈے ساڈے دوست وی نہیں۔ تے اسیں انہاں دے مقام تے فن نو سراہن والے وی آں۔ میں استیغے دسنا ضروری سمجھنا واں کہ لوکاں نوں نہیں پتا کہ اکرام عارفی پہلے افسانہ نگار سن تے ساڈے میگزین ساحل رنگ جیہڑا چونیاں توں چھپ داسی وچ شائع کردے رہ آں۔ میں نہیں سمجھدا کہ تجل کلیم دے کسے ہور شاگرد نے اپنی ریاضت کیتی ہووے کیونکہ اوہ استاد تجل کلیم دے نال شاعری تو علاوہ بھی دیگر مشاغل تے زندگی دے بہت سارے معاملات وچ جڑے رہے۔ استاد تجل کلیم نوں بڑا قریب توں دیکھیا تے سمجھیا۔ مصروف ہون دے باوجود انہاں نے ٹائم دتا ہے اور بڑی دیر توں انتظار

وچ سی کہ ساڈی بیٹھک ہوئے تے اسیں گل بات کرئیے۔

سوال: استاد تجل کلیم نے جیہڑی بیماری کٹی اے۔ اونہاں نے صحت دے خراب معاملات دا ایک دلیری تے بہادری نال مقابلہ کیتا تے بالآخر چلے گئے۔ استاد جی دے چلے جان تے فوت ہون تے تہانوں کیویں لگا اے؟

جواب: گیلانی میاں اعجاز تیرا ”اردو کینیڈا“ سلامت، دوست سلامت۔ اپاں تاں اس وڈے شاعر نوں لڑکپن توں ویکھدے آرہے آں۔ ساری عمر ہنڈائی۔ تھٹ پروس استاد ہوراں دسیا۔ بحراں دا علم دسیا۔ تہانوں پتہ اے موٹھی چاہ والا ہنداسی۔ چوک پیر جہانیاں وچ نکرتے۔ اوہدی دودھ پتی استاد ہوراں نوں پسند سی۔ میریاں تے اکھاں دے سامنے ایہہ مناظر نیں۔ استاد ہوراں دے گھر بہنا۔ اوہناں دا سکھانا۔ افسوس ایس گل دا اے کہ اوہ آج درمیان موجود نہیں، کیوں جے ہر ذی روح نوں ایس دنیا توں جانا اے لیکن خوشی اس گل دی اے کہ آج اوہ نہیں ہو کے وی ہے نیں۔

ایس گل نوں استاد ہوراں دا ایہہ شعر ایڈریس کر رہیا اے، کہندے نیں

دوہاں صدیاں تیکر جینا
چچ دے شعر تے چچ دے بندے

اللہ تعالیٰ استاد جی نوں غریقِ رحمت کرے دوستو۔

سوال: شیوکار بٹالوی نے چڑھدے پنجاب وچ نظم وچ جو مقام حاصل کیتا اے۔ اہندے بارے دوجی رائے نہیں ہو سکدی۔ پنجابی نظم دے وچ بہت مقام اچا اے۔ پھر اسی جدوں دیکھنے آں استاد تجل کلیم دی فکر دی، فلسفہ تے سماج

دی گل بات کیتی ہے اوہ وی بڑا وڈا کم اے۔ لیکن چونکہ تسی آپ وی استاد ہوتے
تہاڈی سخن وری دا اک لیول اے۔ اسیں چاہواں گے کہ چڑھدے تے
لیہندے پنجاب دے ایہناں وڈے شاعراں دے فن، فکر تے شاعری دا نتارا کرو
تے اوہ کیویں ہوئے گا؟

جواب: شیو جی چڑھدے دے وڈے شاعر ہین۔ ماں نے شیو اکو جمیا اے۔ ماں
نے تجل وی اکو جمیا اے۔

شیو جی کہندے نیں

لوکی پوجن رب تے میں تیرا برہڑا

سانوں سوکمیاں دا جج تے تیرا برہڑا

تے استاد تجل کلیم صاحب غزل وچ کی کہندے نیں

مصرعہ دکھ تے رہن دے

باقی اکھ تے رہن دے

اعجاز۔ میں شیو صاحب دی نظم دے دو مصرعے گنگنائے نیں۔ استاد جی دی
غزل دا اک مطلع گنگنایا اے۔ باریک سماعتیں اور ذہن والے بخوبی سمجھ سکدے
نے کہ شیو کمارنوں اسیں برہوں دا سلطان وی کہنے آں۔ شیو نے اپنی ذات کھرچ
کے جدائی دے جھڑے جھڑے نویں رنگ خلقت نوں ونڈے نیں انہاں نے شیو
کمارنوں وڈیا اے۔ تے استاد تجل کلیم سماجی دانش، وسیب دی دانش، اک عام
مریڑے بندے دا دکھ اس طرح اپنے اندر دے دکھ نال ملا کے خلقت دے
سامنے اپنیاں لکھتاں رکھیاں نیں۔ جھڑیاں انہاں نوں وڈیاں کردیاں نیں۔ لہذا

دونوں اپنے اپنے یا نریرے، اپنی اپنی ڈومین دے اپنی اپنی سا جھ دے اور
 اپنی اپنی سبھا دے وڈے شاعر نیں۔ اونہاں نے جیہڑا مضمون الکیا اے۔
 سادھن دا ارادہ کیتا اے۔ شیو نے اپنی نظم راہیں تے استاد تجل کلیم صاحب نے
 اپنی غزل راہیں۔ مکمل تر کر کے، مین میخ درست کر کے اے، پکی پیڈی کر کے،
 اے فنی لوازمات تے کرافٹ نوں یکجا کر کے دنیا دے سامنے رکھی۔ لہذا شیو جی نظم
 دے تے استاد جی غزل دے وڈے شاعر۔ تے باقی گل پتہ اے کی ہوندی اے
 کہ شاعر شاعر ہوندا اے۔ اوہ اردو پنجابی سپینش دا ہووے، انگریزی دا
 ہووے، اوہ روسی دا ہووے۔ نظم دا ہووے یا غزل دا ہووے۔ میری اس گل نوں
 اخیچرنا اے۔ اگر اک شاعر اردو دا اے تے اوہندے توں گل نہیں بنی تے اوہ
 مریڑا اے۔ اک شاعر انگریزی دا اے تے ادھدروں گل نہیں بنی تے مریڑا اے۔
 گل بنانی ضروری اے۔ استاد محترم ہمیشہ کہندے ایہوسن۔ ٹر گئے دنیا
 توں۔ شاعر واسطے گل بنانی ضروری اے۔ جس مضمون نوں پھڑے اوہدی گل
 بناوے۔ اوہندے وچ غنائی لہجہ ہووے۔ مترنم پن ہووے۔ لگے کہ عدم توں
 وجود وچ کوئی شے آئی اے۔ پہلے توں موجود خیال نوں سودھ لینا کوئی شاعری نہیں
 ایہنوں جگالی کہید اے۔ نہ شیو جی نے جگالی کیتی تے نہ استاد محترم تجل صاحب
 نے جگالی کیتی۔ بلکہ مخالف سن۔ اسیں تان کول بیٹھے آں اونہاں دے۔ کہندے
 سن شعر کہنا حکیم گیری ہندی سے۔ نویں گل نویں طریقے نال کر سکدے او تے
 ٹھیک ہے۔ باقی لگے رہو لگے رہو۔

سوال: دو وڈے شاعر اں بارے تسی تفصیل نال بڑا خوبصورت جواب دیتا

اے۔ ہن اسیں چاہواں گے تے بڑا دلچسپ ہووے گا کہ تہاڈی شاعری دے حوالے نال استاد تجل ہوراں نال پہلی ملاقات کتھے تے کدوں ہوئی؟

جواب: ایہہ سن لو گیلانی صاحب۔ کیا دلچسپ سوال کیتا اے۔ محلہ رسول پورہ وچ استاد محترم نہیں آئے سن۔ پہلے کھجور والی مسیت دے نال کر کے رہنے ہندے سن۔ ساڈا گھر محلہ غوثیہ آباد وچ ہنداسی جہدی نکر تے کھوہ ہنداسی۔ اچھا چاچا باؤ علی شاکر دہڑے دا کمال شاعر، ساڈی گلی دے نال اوہناں دا گھر ہندا سی۔ ساڈے گھر دے عین سامنے حویلی وچ اوہناں دا مال ڈنگر بجھ داسی۔ علی شاکر دا گھر سڑک دے کنارے ہنداسی۔ علی شاکر تے استاد محترم تجل کلیم صاحب آپس دے جنم جنم دے ساتھی سن۔ پہلاں دے دوست سن۔ حویلی وچ ایک وڈا ماچا پیا ہنداسی۔ اوس ماچے تے ہن بہنا کئے کئے! رانا سعید اختر صاحب اللہ خوش رکھے کیا شاعر نہیں۔ استاد محترم، علی شاکر، ہاں اک ہور ناں قاضی انعام صاحب اللہ غریق رحمت کرے۔ جنہاں کولوں مینوں چٹا کیپٹن پین دی عادت پئی سی۔ سردار شعیب تے ہور وی دوست او تھے بیٹھے ہونے۔ استاد تجل کلیم صاحب تے رانا سعید صاحب نے پروین شاکر، احمد فراز، فیض صاحب تے منیر نیازی صاحب دا طوطی بول داسی دے کلام تے بحث کرنی، شعر سنانے تے ڈسکس ہونی تے نال کرکٹ۔ کرکٹ ایہہ کھیڈے سن۔ میں گلی چوں نکلتا۔ او تھے بہہ جانا تے سننا ایہناں نوں۔ شعر سنانے تے گلاں کرکٹ دیاں کرنیاں۔ مینوں ساری گفتگو بڑی اچھی لگتی۔ چونیاں ہائی سکولے میں پرھڈاسی۔ ہائی سکول کر کے میں لاہور کالج آ گیا۔ لاہور ہالے سادا گھر شرنیں سی۔ ہفتے بعد پھر چونیاں آ جانا۔ حویلی دی اس

محفل وچ بیٹھنا اچھا لگنا۔ ساری گفتگو دامزہ لینا۔ تن ورہے بعد جدوں میں ایف ایس سی کر لئی سپیریئر سائنس کالج توں تے میرا داخلہ زرعی یونیورسٹی ہو گیا تے فیصل آباد چلا گیا۔

او تھے دی میرے یاراں بیلیاں فکری، بلو، گوشتی، اکرم تے عموئیں ہوٹل پہنچ جانا۔ ایہناں نال میں چونیاں آ جانا۔ ہاکی تے کرکٹ دی کھیڈنی۔

فیر بی دوستو پتہ ہی نہیں لگا کہ ایک دن میں دو تین لکھتاں لے کے استاد ہوراں کول پہنچ گیا۔ اونہاں دی ویڈیو کیسٹ دی شاپ سی چوک پیر جہانیاں دے وچ۔ پہنچ کے میں کیہا استاد جی ایہہ ویکھو۔ اچھا پہلی ملاقات دا ہو گیا کہ باہر نکلتا ایہناں بیٹھے ہونا مہیچے تے۔ اوہ پہلیاں ملاقاتیں سن۔

میں دسیا کہ استاد جی میں کچھ لکھیا اے۔ استاد ہوراں ویکھ کے کہیا۔ ایہہ وزن وچ نہیں ہیگا۔ میں کہیا جی ایہہ وزن وچ سے۔ میں ایویں دیہیر یا۔ میں کہیا موٹھی دی پانیا دودھ پتی دی شرط لگ گئی۔ حالانکہ مینوں پتہ سی کہ ایہہ وزن وچ نہیں۔ ایہہ ویکھ ناں توں کہ کیسی گل اے؟ استاد ہوراں مثالیں دے سمجھنا کہ ایہہ انج ہونا چاہیدا اے۔ چاہ آ جانی تے چاہ پینی۔ استاد جی نوں موٹھی دی خالص دودھ دی چاہ بہت پسندی۔ کئی بے بحریاں چیزاں لیانیاں۔ اک دن میں دو تین چیزاں لکھ کے لیا یا تے استاد جی کہن لگے کہ جو ناں تین کو تے کوئی ٹھیک لکھ لیاں نہیں۔ میں اونہاں تے نشان لا لیا۔ قصہ مختصر میرا کالج جانا پھر میرا یونیورسٹی آنا۔ یونیورسٹی دے پہلے پہلے دور وچ کوئی چیز لکھ کے استاد جی توں اصلاح لینی۔ ایہہ میری ابتدائی زندگی دا درو بست اے۔ اعجاز

سوال: تسی سانوں دسیا اے بئی کھڑے کھڑے کردار استاد تجل کلیم دے کول
 بہندے سن۔ سانوں ایس تارتخ بارے بالکل وی پتہ نہیں سی۔ اچھا ایہہ دسو بئی
 استاد تجل کلیم دا مجموعی مزاج کیسا سی، خوشگوار سی تے غصہ کیوں کردے سی۔ کیونکہ
 تسیں تے بہت قریب رہ او۔ ایس بارے کجھ سانجھ پاوساڈے نال؟
 جواب: پنجاب دے کسے ضلعے یا کسے تحصیل نے استاد تجل کلیم ہوراں ورگا سمارٹ
 تے خوشگوار آدمی تے نین نقش توں اینا سوکھا آدمی شاید ہی ویکھیا ہووے۔

اونہاں دا چھ فٹ دا قد، پلیئر ہندے سن، سوہنی اکھ، سوہنیاں مچھاں تے
 سوہنے فیس کٹس پورے چمکدار وال۔ اللہ دے بندو۔ تے کھڈاری رہ
 نین ساری عمر۔ کرکٹ کھیڈی، فٹ بال کھیڈیا تے ہاکی وی کھیڈی تے لیڈ کیتا۔
 تے اک ہور گل۔ اوہ پٹنگ بازی دے بڑے وڈے پلیئر سن۔

پورے ضلع قصور وچ چار پلیئر ایسے سن جو استاد جی دے ہم پلہ سن۔ اوہ چار
 پٹنگ بازاں دے ناں سن لوو۔ اونہاں دناں وچ پٹنگ بازی وہ بڑے عروج تے
 ہندی سی۔ ولی، عینکو کھکی تے استاد جی۔ ایہناں چاراں دا ضلع قصور وچ طوطی بول
 داسی۔ آپ دسو جہڑا بندہ 6 فٹ قد، مین میخ دا پورا، ہتھ پیر سلامت پلیئر تے سوہنا
 ہووے۔ خوشگوار سن بھائی۔

فیر اونہاں نوں سنیا اے عشق ہو یا۔ شادی ہوئی اونہاں دی۔ اللہ سلامت
 رکھے ساڈی باجی نوں۔ میری وڈی بہن دی کلاس فیلو سن۔ استاد ہوراں دی
 لو میرج سی۔ اسیں وی نال ساں۔ استاد ہوراں دا ولیمہ چکی وچ ہو یا سی۔ چکی وچ
 کلارنٹ کیڑو کلارنٹ نواز نے وجائی سی۔ کیڑو، میر عالماں داسی تے شہنائی دا

بہت وڈا پلیئری۔ استاد جی نے وڈی دھن وجوائی۔

خوشگوار سن، ہاں شعر دے معاملے وچ کبے سن۔ اس طرح کہ اک سانوں
شعر سنا دے سن۔ اور کہندے سن کہ میرے ابے ملک محمد شفیع صاحب دی ڈاڑی
وچ لکھیا سی جو میرے تک پہنچیا اے۔ اوہ شعروی سن لودو ستو

یہ شاعری جو ہے یہ ریاضت کا کام ہے

نا اہل کو تو ہاتھ لگانا حرام ہے

اس شعر دے ہندیاں اوہ پلے نیں۔ ساری عمر اس شعر دا حوالہ دیندے
رہے نیں۔ آپ وی اس کڑے معیار تے پورے اترے نیں۔ پوری دنیا جان
دی اے۔

مریڑے شاعرنوں کہندے کچھ نہیں سی۔ اونہاں دے موڈ توں پتہ لگ جاندا
سی۔ کوئی لکھت چنگی اے، سرائین دے قابل اے یا مریڑی اے۔ سانوں موڈ دا
پتہ لگ جاندا سی۔ آہ آہ نال داد دین دا انداز ہندا سی۔ اس تو اندازہ ہندا سی تے
کہ شعر وچ کوئی گل یعنی حکیم گیری ہے۔ حکیم گیری تو بغیر کہندے سی کوئی شعر مکمل
نہیں ہندا۔ باقی لگے رہو وغیرہ وغیرہ۔ مریڑے تے بوڈے بندے نوں پسند نہیں
نہیں کردے ہندے سی۔ ایہہ وی نہیں کہ لٹھ لے کے مگر لگ جاندا سی۔ خفیف
جے اشارے سن۔ موڈ سی اونہاں دا۔ سپاٹ جیہا چہرہ کر کے بیٹھ جاندا سی۔

سوال: جے میں استاد جی دیاں تن خوبیاں دسن نوں کہواں تے اوکی ہون گیاں؟

جواب: استاد جی وڈے شاعر سن، عاشق آدمی سن تے صاحب نظر سن۔ بہت
وڈے سوشل سائنٹسٹ سن۔ اونہاں نیں بڑے نیاں نیڑے نیں۔ استاد تجمل کلیم،

رانا سعید اختر تے رضا حسن مل کے ثالثیاں کر دے رہ نیں۔ ایہہ ساڈے چوئیاں دی آن بان تے شان نیں۔ استاد جی گلوکارہ نور جہاں تے کشور کمار دے دیوانے تے رقص دیاں باریکیاں نوں وی چنگی طراں جان دے سن۔ ہمیشہ اوہناں دے کول باریک لوگ ہی بہندے سن۔

سوال:- تسی بڑی تفصیل نال استاد ہوراں دیاں ذاتی گلاں دسیاں نیں۔ جھڑیاں راز و نیاز دیاں گلاں نیں۔ اگر اسیں اوہناں دے کلام ول واپس آئیے تے تہانوں استاد تجمل کلیم دا کہڑا کلام پسند اے یا دل نوں لگدا اے؟

جواب:- میرے دوستو اردو کینڈا دے سماعت گزارو۔ شائقین شعر اور پنجابی رہتل بولی نوں سمجھن، سوچن اور پسند کرن آلیو۔ ویسے استاد محترم دا سارا کلام ہی پسند اے کہ اوہناں نیں مختصر بحر وچ جیہڑے جدید خیالات، جیہڑے نویں حیاتی دے مسائل نوں۔ اپنی غزل دا حصہ بنایا اے۔ اوہناں دی اک غزل جیہڑی مینوں بہت اچھی لگدی اے۔ استاد تجمل کلیم دی اس غزل دی دھن وی میں ہی بنائی سی۔ میں تہانوں اک گل ہور دساں۔ استاد محترم تجمل ہوراں دا تخلص کلیم اس فقیر نے تجویز کیتا سی۔ اوہناں دی مہربانی اوہناں نیں قبول وی کیتا۔ کہن لگے ایہہ تے بڑا ای صوتی آہن مل گیا اے۔ ہن ایہو ای ہوئے گا۔

اوہ غزل میں سنانداں ہاں

مصرعہ دکھ تے رہن دے
باقی اکھ تے رہن دے

ہجرا گولی جو گیا

میرا دکھو دکھ تے رہن دے

کلی ساڑن والیا

میرا کلکھ تے رہن دے

فراوہناں دی ایہہ مشہور عالم غزل اے کہ

اکھ کھولی تے دکھاں دے جال ویکھے

اتوں ہنڈ دے جندڑی نال ویکھے

ہائے ہائے کیا تلازمہ اے۔ جال دی کیا پائنداری اے۔ وچوں ایڈے اوڈے

پکے سن۔ مجبور تے محکوم زندگی دا کیا استعارہ اے۔

اساں ڈٹھا اے خون دا رنگ چٹا

اساں پھل کپاواں دے لال ویکھے

توں کیڑے دے رزق دی سوچ ربا

اساں بھکھ توں وکدے بال ویکھے

میں نچیاں جگ دے سکھ پاروں

سد بلھے نوں میری دھمال ویکھے

کیا وسیع شعراے۔ کیا کائناتی تجلی اے۔ ایہہ اصل وچ بلھے شاہ نوں ٹری بیوٹ

اے۔ تاکہ بلھے شاہ مینوں وی ویکھے کہ میں کیسی دھمال پارہیا ہاں۔ میں دھمال وچ

شامل ہو گیا ہاں۔ استاد جی بڑے باریک سن۔

سوال :- تسی وی پنجابی اردو وچ شاعری کیتی اے۔ میرا خیال اے تے ایہہ حقیقت وی اے کہ استاد تجمل کلیم ہوراں نوں تسی جدوں اپنا کلام سناندے ہو۔ پنجابی کلام ای سن دے ہون گے زیادہ۔ کیوں کہ اوہناں نیں مہاراں ای موڑنیاں سی پنجابی ول۔ اردو نوں چھڈ کے۔ اوہناں دا اوڑھنا کچھونا ای پنجابی سی۔ اللہ نیں عزت وی دتی اے۔ توہاڈا کیہڑا کلام سن کے اوہناں نیں بھروی داد دتی ہووے؟

جواب :- دو شعر پنجابی دے یاد آ رہے نیں۔ اوہناں دی حیاتی وچ لکھے ہوئے نیں۔ بعد وچ میں اردو ول آ گیا۔ پنجابی فیر ٹاواں ٹاواں ای کہی دی اے۔ بہتا وچ میں اردو وچ وی لکھ رہیا ہاں۔

میں اوہ صورت منگی اے
جیہڑی میتھوں چنگی اے

گھوری پاؤں والیا
میری ذات ملنگی اے

فیراک ہو ر غزل دے دو تن شعر یاد آ رہے نیں۔

شینے تیریاں ونگاں پاروں
ٹٹ جاندے نیں سنگاں پاروں

توں دسیاں تے چائن ہو یا اے
 کال پیا سی رنگاں پاروں
 ایس غزل نوں بڑا پسند کر دے سی۔ فرایہہ غزل جدوں اوہناں تک پہنچی تے بڑا
 پسند وی فرمایا تے شاباش وی دتی۔ ایہہ رنگ دی غزل اے جی
 گلاں وچوں گل جہی تیری میری سوہنی اے
 کلی اے محل جہی تیری میری سوہنی اے

اک ویلے ستیج تیرے میرے پیار دے
 اک ویلے چھل جہی تیری میری سوہنی اے

امبراں تے تاریاں دی سار لین چلیے
 گھوڑی ہووے دل جہی تیری میری سوہنی اے

دن چڑھے سورجاں دی اگ نوں کھلار کے
 رات لنگھے کل جہی تیری میری سوہنی اے

ایس نوں بڑا پسند فرماندے سی۔

اس شعر نوں کہندے سی ایہہ اک وڈا شعر اے۔ ایس نوں نہ سنایا کر۔

شعر اردو دا اے۔

کب ہٹیں گے زمین کے تختے

یہ میرے راستے کی دیواریں

کہندے سی منفی سوچ آلی شاعری نہ کہتا کر۔ فر میں وی ایس طرح دے شعر کہنے
چھڈ دتے۔

ہور ماشاء اللہ بڑی حوصلہ افزائی کر دے سی۔ بڑے بڑے شعر اوہناں نوں پسند
سی۔ اوہناں نوں سنائی دے سی تے داد لئی دی سی۔

سوال :- تسی جیہڑیاں گلاں سانوں دسیاں نیں کہ کس طرح توہاڈا قریبی تعلق استاد
تجمل کلیم ہوراں نال رہیا۔ توہاڈی نیاز مندی تے شاگردی دے دوران اوہناں
دے نال اٹھن بہن دے نال کوئی ایسا دلچسپ تے یادگار واقعہ ہووے جیہڑا
ساڈے نال تسی شیر کرنا چاہندے ہو؟

جواب :- ایہہ اک توہاڈا دلچسپ سوال اے۔ بے شمار واقعات نیں۔ لیکن جیہڑا
میںوں یاد آندا اے۔

جیسا کہ میں پہلے دس چکیاں کہ استاد ہوریں بڑے وڈے کاٹ فلائز
سی۔ بڑے پتنگ بازی تے سانوں وی شوق پے گیا۔ میں مختصر گل کرداں۔ میں
اپنے گھر ڈور لانداساں۔ منجی کھڑی کرن لینی تے اوس دیاں پاویاں نال ڈور
پکانداسی۔ مونگیے رنگ دا گوٹ لایا اعجاز صاحب۔ غیر ملکی دھاگہ لے کے آیا۔
بڑی دل جی نال میں ماجھا پکایا۔ کچ لے کے آیا۔ عاشق کتاباں آ لے دے نال
اک دکان سی مین بازار وچ۔ میں اوس توں کچ لے کے آیا۔ ماجھا لایا۔ مونگیے
رنگ دا گوٹا تیار کہتا۔ فر میں چورنگا گڈا لے کے آیا۔ چورنگا گڈا میںوں پسند ہوندا

سی۔ جنہاں نوں نہیں پتا اوہناں واسطے کہ چورنگا گڈے دا ناں اے۔ استاد ہوریں اوہناں دناں وچ اپنے محلے رسول پورہ آ چکے ہوئے سن۔ اپنی چھت تے استاد ہوریں گڈا اڈا رہے نیں۔ تے اہدروں میں چورنگا لے کے کھڑا کیتا۔ استاد ہوراں نال پیچا لگ گیا۔ استاد ہوراں نیں ایہہ لما گوٹ مارا اے۔ ایہہ تھلوں چکیاں اے میرا چورنگا۔ میرا مولا جاندا اے۔ دوستو گڈے دے بند ہو گئے۔ آئی سائٹ جواب دے گئی۔ اللہ دی رحمت نال استاد میرا چورنگا نہیں کٹ سکيا۔ مینوں اے بڑا چنگی طرح یاد اے۔ جھوٹ بولن دی ضرورت نیں۔ جھوٹ بول کے میں کوئی کپ لے لینا۔ استاد ہوراں کولوں میرا چورنگا نہیں کٹیا گیا۔ ایہہ نہیں کہ میں بڑا پرکٹ ساں لیکن مینوں اک ننھے دا۔ مینوں اک حکیم گیری دا پتاسی۔ جیہڑی میں اوہناں کولواں سکھی سی کہ ڈور دینی اے۔ ڈھل دینی اے لیکن گڈا پلن نہیں دینا۔ ہوا بڑی سوہنی سی۔ میں اللہ دا ناں لے جدوں ویکھا کس پے رہی اے ڈور نوں ڈھل دیواں۔ جدوں ویکھا پلن لگا اے۔ اودوں ماڑا جیہاں آ سرا لے لینا۔ محترم استاد ہوریں (اللہ رب العزت غریق رحمت کرے) میرا چورنگا نہیں کٹ سکے۔ نتیجہ جیویں گڈے اڈے سن اونویں گڈے گھر آئے۔ میرے کول وی دوست کھڑے سن۔ اوہناں کول وی دوست کھڑے سن۔ اوہناں نیں ڈور لپیٹی۔ پنا بنا لیا۔ اوس توں بعد استاد ہوراں میں مینوں بلایا۔ استاد جی نے مینوں بلا کے شاباش دی دتی تے خالص دودھ وچ پکیاں ہو یا سویاں وی کھلایاں۔ قصیاں دی اگر میں کتاب کھولاں تے بڑے ای قصے نیں میرے کول۔ شعر دی دنیا دے بڑے قصے۔ سماجی دنیا دے بڑے قصے۔ استاد جی دے عشق دے بڑے قصے۔

ایہہ کسے دن فرگل کراں گے۔

سوال :- تسی ایہہ دسو کہ استاد ہوراں دی شاگردی، اوہناں نال اٹھن بہن نال، اوہناں دی شخصیت توں متاثر ہون نال تہانوں لگدا کہ کلام دے وچ اوہناں دی فکر، اوہناں دا جیہڑا فلسفہ اے، اوس دارنگ ملدا اے۔ اگر ہے تو کتنا اے؟ تسیں ذاتی طور تے کی سمجھدے ہو؟

جواب :- میں تو ہاڈا سوال سمجھ گیا جناب۔ اک تے غزل وچ جیہڑا اسیں سکھیا اے استاد جی کولوں۔ اپنا علاقہ وی ایسا ہی اے۔ ایہہ سارا حریت پسنداں دا۔ چونیاں کھرلاں دا۔ پتوکی، ساندل بار دے نال نال۔ میں ایہہ سمجھدا واں کہ استاد ہوراں دا جیہڑا کرافٹ سی اوہ ایس فقیر دے شعراں وچ وی اے۔ کہ گل ایوے نویں جہی اے۔ دو چیزاں جہڑیاں نیں فقیر دے کلام وچ وی شامل نیں۔ ایہہ دنیا وی کہندی اے۔ ایہہ استاد محترم تجل صاحب دی دین اے۔ یا فرجدوں میں لاہور آیا تے میری زیادہ تر مشاورت استاد عباس تالیش صاحب نال ہوئی۔ فقیر دے کلام وچ ایہناں دوہاں استادوں دارنگ بولد اوی اے جھلمکدا وی اے۔

سوال :- تسی کہیا اے کہ استاد تجل کلیم ہوراں دے جان توں بعد وی اوہ کلاسیکل شاعراں بارے۔ جدوں ذکر کردے سی یا اوہناں دا کلام پڑھدے سی۔ تے کہندے سی کہ اوہ زندہ نیں۔ شاعری نوں زندہ رکھنا، اوہناں دے فن نوں کس طرح ودھایا جاسکدا اے۔ ایس حوالے نال تو ہاڈی نظروچ کی کرنا چاہی دا اے؟

جواب :- ایہہ گل تے طے شدہ اے کہ وڈا شاعر کدی نیں مردا۔ استاد ہوریں سانوں وڈے شاعراں دیاں مثالیں دیندے ہندے سن۔ ایس دا سدھا سدھا

مطلب اے کہ اوہ صوفی شعراء نوں من دے سن، کہندے سن میرے پیر استاد
 نیں۔ جیویں بابا بلھے شاہ، وارث شاہ، بابا فرید وغیرہ۔ میں ایہہ سمجھدا ہاں کہ پنجابی
 غزل وچ استاد تخیل دا وی ایہہ ای درجہ اے جیہڑا ابنہاں صوفیا دا اے۔ ماشاء اللہ
 اوہناں دے شاگرداں دی اتنی تعداد اے جیہڑے ملک دے کونے کونے وچ
 بیٹھے نیں۔ ایہہ سارے صاحب حیثیت لوگ نیں۔ اوہناں دیاں کتاباں دی
 کلیات دا بندوبست کرن تاکہ اوہ استاد تخیل کلیم دی صورت وچ موجود رہوے۔
 اوہناں دے کلام نوں گا کے ریکارڈ کیا جاوے۔ اوہناں دے کلام نوں محفوظ کرن
 دے مختلف طریقے اپنائے جانے چاہی دے نیں۔
 باقی اسیں وی اپنی حیثیت اوقات دے مطابق استاد جی دا ذکر کردے
 رہواں گے۔ جیہڑا ساڈے تے فرض اے۔

رضا حسن

اسیں تہاڈے نال پنجابی وچ گل بات کر رہے ہاں۔ ساڈا خاص موضوع جیہڑا ہوندا اے اوہ استاد تجل کلیم دی فکر، اوہناں دا کلام اے اوہناں دا کم اے تے اوہناں دی پنجابی دی خدمت اے۔ کیوں کہ بہت سارے لوکاں نال اوہناں دا تعلق رہیا اور اوہناں دے بہت سارے شاگرد جنہاں دی تعداد سینکڑیاں وچ اے۔ اس بارے اپنے انٹرویو وچ وی کہہ چکے نیں۔ آج ساڈے نال اوہناں دے خاص شاگرد جنہاں نے چالیس سال اوہناں نال گزارے نیں۔ اوہناں دے بڑے چہیتے شاگرد نیں۔ گھر دے فرد دی طرح اوہناں نال رہے نیں رضا حسن دا ذکر اوہناں اپنے انٹرویو وچ وی کیتا سی۔ اوہ کہندے سی۔ جہاں شاگرداں باقاعدہ نام کڈیا اوہناں وچ حسن رضا صاحب وی نیں۔ اور بہت اچھی غزل کہہ رہے نیں۔ آج سانوں گل بات کرن دا موقع ملیا۔

سوال :- رضا حسن صاحب تسی دسودو کنج لگدا استاد تجل کلیم دے فوت ہون توں بعد۔ توہاڈے تاثرات نیں؟

جواب :- پہلے تے میں اعجاز گیلانی صاحب تہاڈا شکریہ ادا کراں گا۔ تسیں باباجی

تجمل کلیم دے ذکر دے حوالے نال ایہہ محفل سجا ئی اے۔ تجمل کلیم دی وفات دے حوالے نال میں صرف ایناں کہنا چاہواں گا۔ اک انگریزی دامقولا اے۔

king is dead, long live the king

پنجابی غزل دا بادشاہ فوت ضرور ہو گیا اے لیکن اوہ ہمیشہ واسطے ای زندہ رہوے گا۔ اوہ ہمیشہ زندہ رہن واسطے ای اتھھے آیا سی۔ اوہناں دی وفات تو بعد اک ہور تجمل کلیم پیدا ہو گیا، اے جہڑا کہ اوہناں دے کلام راہیں لوگ دیکھن تے پرکھن دے۔ اسیں تجمل کلیم تے وفات تو پہلے دے تجمل کلیم دونوں نوں سامنے رکھ کے فیر اپنا دکھ دا اظہار ضرور کراں گے۔ چالیس سال دی اوہناں نال سنگت سی۔ مسلسل سنگت سی۔ دن رات دی سنگت سی۔ بڑے بڑے سفر کیتے سی اوہناں نال۔ مشاعریاں دی سنگت سی۔ لمحہ لمحہ اوہناں دیاں یاداں ضرور ستاندیاں نیں۔ اوہناں دی وفات نوں بھلیا ہی نہیں جاسکدا۔ لیکن کلام دے راہیں اوہ زندہ نیں۔ سوال :- شیوکار بٹالوی دا وی پنجابی وچ اک بڑا وڈا ناں اے۔ اوہناں دی شاعری نوں یعنی نظم دے حوالے نال ٹاپ تے رکھیا جاندا اے۔ جے اسیں استاد تجمل کلیم صاحب دی غزل دی گل کریئے تے اوہناں دی غزل نوں تسی کس مقام تے دیکھدے ہو؟ اوہناں دا کی لیول اے؟

جواب :- شیوکار بٹالوی ہوراں دے حوالے نال اک واری تجمل کلیم صاحب دے نال گل کیتی سی۔ اوہناں نیں کہیا سی کہ میں اگر اوہدے دور وچ ہوندا یا اوہ میرے دور وچ ہوندا تے اوہ میرا بڑا ای بلی ہونا سی۔ بٹالوی صاحب بلاشبہ پنجابی نظم دا بادشاہ اے جبکہ استاد تجمل کلیم صاحب پنجابی غزل دا بے تاج بادشاہ اے۔

غزل صنف سخن دا اپنا اک معیار اے۔ اوہدا اپنا اک رنگ اے، روپ اے، جھڑی لوکاں دامن موہ لیندی اے۔

غزل دا ہر شعر اک نظم ہوندا اے۔ اک پوری نظم ہوندی اے شعر دے وچ۔ بٹالوی ہوراں دی نظم کل وی ٹاپ تے کھلوتے ہوئی سی اوہ آج وی ٹاپ تے کھلوتے نیں۔ ایہناں دا موازنہ تے ہو ہی نہیں سکدا۔ کیوں کہ ایہناں دا موازنہ تدبیر داسی جے دوہاں شاعراں نے اک جہی زندگی گزاری ہوندی۔ تجل کلیم دی زندگی نوں سمجھن واسطے پہلاں ملک تجل حسین نوں سمجھنا پے گا۔ ایہہ اوہ شاعر اے جس دے ورگا دلیر میں روئے زمین تے نہیں ویکھیا۔ شاعری توں پہلا جھڑا اک حوالہ سی اوہ شہر دے اک سب توں دلیری۔ اوہناں دے بے شمار واقعات نیں۔ کدی تفصیل نال دساں گے۔ اوہناں نیں کس طرح زندگی گزاری۔ بٹالوی صاحب دی زندگی دا جھڑا رہن سہن سی، تجل کلیم دارہن سہن اوہدے توں بڑا مختلف سی۔ اوہناں اپنے رہن سہن دے حوالے نال زندگی نظم کہی اے تے اوہناں نیں اپنے رہن سہن دے اندر غزل کہی اے۔ غزل وچ مارجن صرف ایناں ہوندا اے کہ اک شعر دے وچ تسی وڈی تو وڈی گل کرنی اے۔ جبکہ نظم دے وچ سپین کھلا ہوندا اے کہ تسی اپنی گل نوں کھلا رسکدے ہو۔ بٹالوی صاحب اپنی جگہ تے اک ہیرا اے۔ استاد تجل کلیم اپنی جگہ تے اک ہیرا۔ تجل کلیم صاحب پنجاب دی اپنی شان نیں تے پنجاب دامن نیں۔

سوال :- دو وڈیاں بندیاں دی تسی جھڑی گل کیتی اے۔ تسی بالکل ٹھیک کہیا کہ دونوں دا بالکل مقابلہ نہیں کیتا جاسکدا۔ دونوں ہی اپنی اپنی جگہ تے بادشاہ نیں۔ تسی سانوں ایہہ دسو کہ استاد تجل کلیم ہوراں نال توہاڈی پہلی ملاقات شاعری دے

حوالے نال کیویں تے کتھے ہوئی سی؟

جواب:- پچھاسی، چھیاسی سن دے وچ عوامی ثقافتی انجمن دے وچ تجل کلیم صاحب، رانا سعید اختر صاحب، خلیل اللہ بشم صاحب (اللہ تعالیٰ اوہناں غریقِ رحمت کرے) اکبر علی اکبر صاحب (اللہ تعالیٰ اوہناں نوں غریقِ رحمت کرے) تے ہور احباب شعری نشست کردیندے سن۔

پہلی دفعہ اوہ میٹنگ اٹینڈ کیتی تے میرے اندر اک چیز پیدا ہوئی کہ اگر فن ہے تے اوہ شاعری اے۔ تے باقی سارے فن دا ای پرتو نیں۔ میں اگلے دن استاد ہوراں نوں کہیا کہ بابا جی تسی میری تھوڑی جہی رہنمائی فرما دیا کرو۔ میں اردو وچ اک غزل لکھ کے (استاد ہوری وی اردو زبان وچ شعر کہندے سی تے میں وی) اوہناں کول لے کے گیا۔ اوہناں دی ویڈیو ریکارڈنگ دی دکان سی۔ اوہناں نیں اوہ غزل پڑھی تے اوہناں نیں کہیا کہ اک شعر تے تیرا پورا اے۔ باقی جہڑے نیں اوہناں دی نوک پلک نوں سنوارناں پے گا۔ اوہناں مینوں حوصلہ ایس گل دے دتا کہ جہڑا بند اک شعر کہہ سکدا اے ناں اوہ پوری غزل وی کہہ سکدا اے۔ توں ہن ایس پاسے آیا ایس تے ایس نوں چھڈی ناں۔ استاد تجل کلیم دی انگلی پھڑ کے اسیں ٹر پے۔ ٹردے ٹردے بلکہ مینوں ایس گل تے مان وی اے، فخر وی اے کہ میں استاد تجل کلیم دی چنچ دا چوگا لے کے الحمد للہ آج اڈا رہو یا واں ایس گل دا مینوں آج وی فخر اے۔

اگلی نشست ہوئی انجمن دے وچ تے ساریاں دوستاں نیں مینوں سراہیا تے میرے اندر حوصلہ مزید ودیا۔ ایس طرح میرا وی ادبی سفر تجل کلیم صاحب

دے نال اردو دے وچ شروع ہو گیا۔ جہڑا الحمد للہ آج تک جاری اے۔
سوال:- بندہ جدوں اکٹھا رہندا اے استاد تچل کلیم ورگے وڈے بندے تے شاعر
دے نال تے مشاہدہ وی کردا اے۔ تسی سانوں دسوں کہ اوہناں دا مجموعی رویہ
کیسا سی۔ اوہناں دا ملن ورتن کیسا سی۔ اوہ تعریف کیویں کردے سی تے غصہ کس
طرح کردے سی؟

جواب:- چالیس سال تچل کلیم دی سنگت وچ گزارے۔ اوہناں نوں میں کسے
وی لمحے وی غیر سنجیدہ نہیں دیکھیا۔ اوہ مذہبی لوکاں دے نال بیٹھے۔ پرہیز تے
پنچائتی لوکاں نال محفلاں اٹینڈ کیتاں، گفتگو کیتی، معاملات کیتے۔ کسے اک جگہ تے
وی اوہناں نے ناں کسے نوں ڈنڈی مارن دتی اے تا ناں آپ ڈنڈی ماری۔
اوہناں دا ایہہ سی جس طرح اوہ فرماندے نیں۔

ویلے دا مقروض نا ہوویں
کل دے ویلے نال برابر

اوہ کسے دا حساب رکھدے ای نہیں سن۔ اوہناں دی زندگی وچ ایسے ایسے
واقعات آئے نیں۔ جتھے جٹاں ری ایکٹ کرنا بن دا اے۔ اوس توں زیادہ ای
ری ایکٹ کردے سن۔ گھٹ نہیں کردے سن۔ اگر کسے نیں اوہناں نال زیادتی کیتی
سی تے اوہناں نیں ری ایکٹ کر کے برابر کیتی۔ اک دفعہ اوہناں دا مجسٹریٹ نال
وی جھگڑا ہو گیا۔ پوری دل جمعی نال اوہناں نیں جھگڑا کیتا۔ اوہناں دا زندگی دے
وچ جتھے ہسنا بن دا سی او تھے ہنسے نیں۔ جتھے رونا بندا سی اوہ رج کے روئے
نیں۔ اوہناں دا مزاج رویہ ایسا نہیں سی کہ جنہوں کہیا جائے کہ ہر ایک نوں پتا

ہوند اسی کہ ایس گل تے بابا جی نے چھوڑے لاہ دینے نیں۔ یا ایس گل تے بابا جی خوش ہون گے۔ اوہناں دا رویہ اوہناں دا مزاج اس قدر دلفریب سی کہ جہڑا بندہ اک دفعہ اوہناں نوں مل لید اسی اوہ فیراڈ یک دار ہند اسی کہ میں تجل کلیم نوں ملاں۔ سوال :- ویسے شاعرنوں تے سارا کلام ای پسند ہوندا اے لیکن استاد تجل کلیم ہوراں دا تہانوں کہڑا کلام پسند سی۔ دوغز لاں تسیں سانوں اپنی زبانی سنا دیو۔ جواب :- بابا جی دا کلام کہڑا دل نوں لگدا اسی تے میں کہواں گا کہ کہڑا نیں سی دل نوں لگدا۔

مرن تو ڈردے او بادشاہو
کمال کردے او بادشاہو

کسے نوں مارن دا سوچدے او
کسے دے مردے او بادشاہو

تسی نہ پاؤ دلاں تے لوٹی
تسی تے سردے او بادشاہو

اے میں کھڈاری کمال دا ہاں
کہ آپ ہردے ہو بادشاہو

کلیم لکھاں توں ہولے ہو نا
تدے ای تردے ہو بادشاہو

سوال:- کسے بندے نال جدوں اک تعلق ہوندا اے تے بہت سارے واقعات ہوندے نیں جہڑے توہاڈی زندگی تے نقش چھڈ جاندے نیں؟

جواب:- اک ایسا واقعہ جہڑا میں زندگی وچ بھل ہی نیں سکدا

ساڈا اک پلاٹ سی۔ قبضہ گروپ نے اوس تے قبضہ کر لیا۔ اسیں سارے بہن بھائی سکول تے کالج جان آ لے تے پڑھن آ لے ساں۔ میں سارا کچھ ویکھ کے انتہائی پریشان ہويا۔ میں دوڑ کے گیا بابا جی دی دکان تے۔ میں اوہناں نوں کہیا کہ اس طرح ساڈے پلاٹ تے اک پارٹی نے قبضہ کر لیا اے۔ اوہناں نیں نہ آؤ دیکھیا نہ تاؤ۔ اوہناں نے کہیا کہ چل آ۔ کوئی دس پندرہ بندے قبضے والی جگہ تے مسلح بیٹھے سی۔ مینوں اک فرلانگ پہلے ای کہہ دتا کہ ہن تو چلا جا۔ میں جانا تے میرا کم جانے۔ بابا جی نے اوس قبضہ گروپ دیاں چھوٹاں لویاں۔ رات دے گیارہ بارہ بجے اک مستری منگوايا۔ تے جہڑا ساڈا بوہاڈہیا ہويا سی مستری کولوں تعمیر کروايا۔ اوہناں نیں قبضہ گروپ دے کول اک اعلان کیتا۔ اوہناں نیں کہیا کہ ہن تسی خیال کرنا کہ ہن بوہا انھیری نال وی ڈگ پیا تے میں توہاڈا خاندان تباہ کر دینا اے۔ اوہ قبضہ ساڈا واہگزار ہو گیا۔ ایس دے حوالے نال سانوں اوہناں اک ہدایت کیتی سی کہ توں یا توہاڈا کوئی فیملی ممبر اوہدر نیں آئے گا۔ یعنی ایس حد تک اوہ دوسرے دادکھ اپنے اندر سمولیندے سن۔ اوہناں نوں تے ایس گل دی تے پرواہ ای نیں سی ہوندى کہ میں کلاہاں تے اگے پندرہ بیٹھے نیں تے اوہ وی مسلح نیں۔ لیکن اوہناں نیں ایہہ قبضہ چھڑوايا۔ ایہہ واقعہ میرے ذہن چوں ایسا نقش ہويا کہ میں ایس واقعہ توں بعد بابا جی توں دور نیں ہويا تے میں اوہناں دے لڑک گیا۔

سوال :- شاعر جلالی وی ہوندے نیں تے نرم مزاج وی ہوندے نیں۔ جس طرح تسی دسیا کہ اوہ بڑے سنجیدہ سن۔ میں اک انٹرویو وچ اوہناں کولوں پوچھیا کہ اپنی اردو شاعری واقعی نہروچ سٹ کے ضائع کر دتی سی۔ تے اوہناں نیں ایس گل دی تصدیق کیتی۔ تسی ایہہ دسو کہ جہڑا اوہناں نیں ایہہ کم کیتا سی ٹھیک کیتا سی؟

جواب :- میری کی مجال کہ میں کہواں کہ اوہناں نیں غلط کیتا سی۔ میرا اک اندازہ اے کہ اوہناں نیں ایہہ گل تمثیلی انداز وچ کیتی ہوئی اے۔ مطلب ایہہ کہ جس طرح بندہ کہندا کہ ایہہ گل نوں کھوہ وچ سٹ دیو۔ یعنی کہ اوہ جدوں اردو چھڈ کے پنجابی ول آئے نیں فر اوہناں نیں اردو ول دیکھیا ہی نیں۔ اوہناں دا اردو دا کلام یقیناً گھر موجود ہوئے گا اور یقیناً گھر والے جان دے ہون گے۔ کیوں کہ میں جس وقت اردو تو پنجابی ول آ رہیا سی تے اوس وقت میں یونیورسٹی دا سٹوڈنٹ سی۔ اوہ ہن مینوں وی یاد نہیں کہ اوہ سارا کلام کتھے اے۔ اگر میں تمثیلی طور تے کہواں کہ میرا وی اردو دا کلام کھوہ وچ ڈگ پیا اے یا پانی وچ سٹ دتا اے تے اوہ اک حقیقت اے۔ اس طرح دی گل ہو سکتی اے۔ میرا نہیں خیال کہ اوہناں نیں واقعی نہروچ جا کے سٹیا ہووے گا۔ استاد تجل کلیم دے پہلے اردو اشعار کچھ ایخ سن:

کیا نظارہ تیری گلی میں تھا

دل ہمارا تیری گلی میں تھا

عید کا چاند دیکھنے کے لیے

شہر سارا تیری گلی میں تھا

سوال :- تسی محسوس کردے ہو تو ہاڈی پنجابی شاعری وچ استاد تچل کلیم دی فکر دارنگ نظر آ وندا اے؟

جواب :- میری زندگی وچ بابا جی استاد تچل کلیم کا اثر اے۔ میں جدوں جوانی چڑھ رہیا سی۔ جدوں استاد تچل کلیم نال میری ملاقات ہوئی، تعارف ہو یا تے فر ملاقاتاں جاری رہیاں۔ تسی کہہ سکدے ہو کہ میری تربیت وچ استاد جی دا اثر اے۔ جتھے جتھے مینوں گائیڈنس دی لوڑ پئی۔ جتھے جتھے میں ڈولن لنگا مینوں استاد جی نہیں سہارا دتا اے۔ جتھے کدرے میں ڈولن لگیا شاعری دے وچ یا عملی زندگی دے وچ اوہناں نہیں مینوں کدرے ڈولن نہیں دتا۔ میرے خیال وچ جی معرفت اللہ رب العزت نے تچل کلیم صاحب نوں دتی سی اوہ ہزاراں، لکھاں یا کروڑاں لوکاں وچ چند لوگ خوش نصیب ہوندے نہیں جنہاں نوں اللہ تعالیٰ دی اپنی معرفت نصیب ہندی اے۔ اوہناں کول اتنا علم سی کہ اوہ ساری زندگی ونڈ دے رہے نہیں۔ انج لگدا سی کہ اوہناں نہیں علم دا اک قطرہ ای باہر سٹیا جے۔ اس حد تک اوہناں کول علم سی۔ کیوں کہ میری عملی تربیت وچ بہت زیادہ عمل دخل اے۔ تے شاعری دے سفر وچ وی جتھے میں لڑکھڑایا واں، اوہناں نہیں مینوں پٹری تے چڑھایا اے۔ بابا جی تچل کلیم دے کول دواں رنگ سن۔ اک کالاتے اک سفید۔ یا کوئی چیز ہے یا نہیں ہے۔ میری ساری زندگی گرے ایریا وچ ہی گزری اے۔ جس طرح ساریاں شاعراں دی زندگی گزردی اے۔ اوہناں دے مزاج وچ چونکہ انتہا سی اس لیے اک شعر وچ کہندے نیں۔

نیتیا تختہ تے میرے تخت پیریں پے گیا

سر ذرا چایا تے آ کے بخت پیریں پے گیا

ایہہ گلاں صرف اور صرف کلیم صاحب ہی کر سکدے نیں۔ کیوں جے
عام شاعری کرن آلا بندہ بالکل نیں کر سکدا۔ لیکن گرے ایریا وچ رہن والے
بندے نوں اک ایڈوانٹج ضرور ہوندا اے کہ اوس نوں اللہ تعالیٰ توفیق دیوے۔
استاد کامل ملے تو کدی کدی وائٹ تے بلیک ایریا وچ وی وڑ جاندا اے تے اوہ
ساریاں لذتاں چکھ لیندا اے۔

کلیم صاحب نے مینوں قدم قدم توں چلانا شروع کیتا۔ فیر اک وقت
ایسا آیا کہ بابا جی دی وفات تو دوتن مہینے پہلے دی گل اے کہ جدوں میں اوہناں
نوں اک غزل سنائی۔ تے اوہناں نیں اک گل کیتی کہ ہاں رضا حسن میں پچھلے
25-30 ورہیاں تو چاہندا سی کہ ایہہ گل تیرے وچ آ جاوے۔ تے میں آج بڑا
خوش ہاں کہ تیرے وچ آ گئی اے۔ اوہ شعر سی

ہو سکدا اے ہو نیں سکدا

اک تھاں چن کھلو نیں سکدا

آپ نہ بھارا پیندا ہوواں

پانی ککھ ڈبو نیں سکدا

ایہہ جدوں میں بابا جی نوں سنایا تے اوہناں نیں کہیا کہ شعر ایسا ہونا چاہی دا اے
کہ جہڑا گلے نوں ڈانگ طراں وجے۔

اپنی شاعری دے حوالے نال اوہناں دا میرے تے رنگ آ جانا کوئی انوکھی گل
نئیں۔ میں تہاڈے حوالے نال بابا جی دے بارے کجھ کہیا اوہ میں پیش کرداں۔

دنیا تے بڑی بل بل سی کلیم دی
چڑھی آسماناں اتے ول سی کلیم دی

ہیر جہیاں غزلاں زمین وچوں پھٹیاں
بھوئیں سی پنجاب دی تے بل سی کلیم دی

دس گیا کیویں کوئی چیک دا اے منظر
رب نال کھلی ڈھلی گل سی کلیم دی

لوں کنڈے کھڑے کر سکيا نہ مرنا
لنگيا نہ ڈر جتھوں کھل سی کلیم دی

مصرعے نوں اگورضا کنھے سی اٹھواناں
چھال سی کلیم دی نہ چھل سی کلیم دی

چوہدری منظور احمد

چوہدری منظور احمد صاحب ضلع قصور دی سیاسی سماجی تے ادبی شخصیت نیں۔ ایہناں دالکھن پڑھن نال وی تعلق اے۔ ادبی ذوق رکھن آ لے نیں۔ استاد تخیل کلیم ہوراں نوں اونہاں دی وفات تو بعد صدارتی تمغہ حُسن کار کردگی اچھے وڈے ایوارڈ دی منظوری چوہدری منظور صاحب دی کوششاں دے نال ہوئی اے۔ اس موقع تے اسیں مبارکباد وی پیش کردے ہاں۔ آؤ چوہدری صاحب نال اس بارے گل بات کرنے آں۔

سوال:- استاد تخیل کلیم ہوراں نال توہاڈی پہلی ملاقات کیوں تے کتھے ہوئی اے۔ ایہدے بارے سانوں دسو؟

جواب:- تخیل صاحب شروع وچ ای جدوں قصور بابا بلھے شاہ دے عرس تے آنا شروع ہوئے۔ اسیں تے پہلی واری مشاعرے وچ ویکھیا۔ حیران ہوئے کہ ایہہ بندہ کی کر رہیا اے۔ ایہہ کیویں دی شاعری کر رہیا اے۔ ایہہ تے پہلے کدی سنی ای نیں۔ اوس تو فیر تعلق بنیا۔ فیر میرے نال پنڈی بھٹیاں گئے۔ ایس طرح اک ہور جگہ تے گئے۔ اک واری مینوں یاد اے۔ میں اسلام آباد کسے جگہ تے ساں۔ استاد شوکت حسین شوکت اوس محفل وچ گارہے سن۔ اونہاں تخیل صاحب دی اک

غزل گانی شروع کر دتی۔ میں فون کر کے تجل صاحب نوں دسیا۔ واہ کمال اے۔
اُستاد شوکت علی شوکت صاحب راولپنڈی، اسلام آباد دے اساتذہ چوں نیں۔
تو ہاڈی غزل گارہے نیں۔ بڑے راضی ہوئے۔ میں کہیا سن لوتسی وی۔ ایہہ اک
وڈی گل سی تجل صاحب واسطے۔

سوال :- اُستاد تجل کلیم دا جیہڑا کلام تہا نوں پسند اے اوہ تسی ذرا اپنی زبانی تے سناؤ؟
جواب :- اوہ تے کئے ای نیں۔ جدوں کوئی ٹائم ہوندا اے۔ بے شمار غزلاں
نیں۔ مینوں سارا ہی تجل پسند اے۔ مینوں کوئی اک شعروں ایسا نیں جیہڑا پسند
نہ ہووے۔

بدلاں وانگ نیں گجدے بندے
وَسن کسراں اَج دے بندے
کہندے نیں تجل محبت دا شاعر نیں تے تسی اوہناں دا اک ایہہ شعر ویکھو ناں۔
توں جے پلو کیتا ہوندا
کندھاں وچ نہ وجدے بندے
اونہاں دے مقابلے دالے کے آؤ نا کوئی شعر!

سوال :- اُستاد تجل کلیم دی جیہڑی شاعری اے۔ اوہدے وچ جیہڑا دکھ محرومی اے
امید وی اے جیہڑی نا انصافی اے غربت دا بڑا اظہار ملدا اے۔ تسی ایس
بارے کی کہندے او؟

جواب :- اک اوہناں دی ذات اے۔ اک اوہناں دا مشاہدہ اے۔ اوہ جو
ویکھدے سی اوہ کہندے سن۔ ایس سماج وچ کی ہو رہیا اے۔ غربت اے
پیماری اے تے لوکی مر رہے نیں۔ جنا اوہ حساس سی، اوہ بندہ کیویں رہ سکدا

اوہناں دکھاں تو بغیر۔ لوگ کہندے نیں اوہنے زیادہ دکھاں دی گل کیتی۔ کیا ساڈے سماج وچ دکھ زیادہ نیں یا سکھ زیادہ نیں۔ دکھ زیادہ نیں تو اوہ کیویں دکھاں تو پاسے رہ سکدا اے۔

ہاسے خورے چھیڑ نیں میرے

چار چوفیرے گھوری جاواں

لوکوں میری ماں مر گئی جے

روواں یا مزدوری جاواں

کنناں وڈا دکھ پیا بیان ہوندا اے۔ ہن صرف اوہناں دی ایہہ اپنی گل تے نیں اے۔ ایہہ تے ساری لوکاں دی گل اے سماج دی گل اے۔ اوہناں صرف اپنی نیں لکھاں، کروڑاں لوکاں دی گل کیتی اے۔ انساناں دی گل کیتی اے۔ انساناں دیاں تکلیفاں تے دکھاں دی گل کیتی اے۔ فرے شمار جگہ تے اوہناں دکھاں دا مداوا وی دسیا اے۔

سوال :- استاد تجل کلیم ہوراں دے فوت ہون نال تاثر اے کہ پنجابی شاعری دا اک باب بند ہو گیا اے تسی ایس بارے کی کہنا چاہو گے۔

جواب :- میرا نہیں خیال کہ اوہ باب بند ہو یا اے۔ اوہ تے اپنے مرن تے انج اٹھ کے آیا اے۔ تجل کلیم نے دنیا ساری نوں اوہنے دسیا کہ میں کی ہاں۔ اوہ تے اوس دن جی پیا اے؟

اوہنے ہور زندگی وچ اک قدم رکھ دتا اے۔ اسیں کی کر سکدے ہاں۔ اوہ آپ ای ایڈا وڈا اے، اوہنوں ساڈے ورگے کسے چھوٹے موٹے بندے دی لوڑ ای نیں۔ ہن تے سوشل میڈیا دا دور اے۔

باؤ محمد علی شاکر

استاد تجمل کلیم نے پوری دنیا وچ شہرت پائی اے۔ خاص کر چڑھدے تے
 لیہندے پنجاب وچ۔ اوہناں دے بہت سارے فالورز نیں۔ اسیں اوہناں
 دے فن تے اوہناں دی زندگی بارے جیہڑے وی اوہناں دے فالورز نیں
 چاہن آ لے نیں۔ نوں جانکاری دیئے۔ سب تو وڈا سورس اوہناں دے شاگرد تے
 ذاتی دوست نیں تے کجھ اوہناں دے نال جگ ورتن آ لے لوگ نیں۔ اوہ مقامی
 نیں یا باقی جگہ تے رہ رہے نیں۔ لیکن آندے جاندے مشاعرے وچ اوہناں
 نال ملاقات ہوندی رہندی سی۔ اسیں کوشش کر رہے ہاں کہ جیہڑے بہت ہی
 قریب نیں۔ کیویں اوہناں نے استاد توں فیض پایا۔ اوہناں دے وچوں اج
 ساڈے نال محمد علی شاکر صاحب جیہڑے علی شاکر دے ناں توں شاعری کردے
 نیں اور خاص طور تے ماہیے دے کمال شاعر نیں۔ اوہناں دی اک کتاب
 منظر عام تے آئی ہوئی اے۔ اوہ آج ساڈے نال موجود نیں۔ علی شاکر نال تجمل
 صاحب دی زندگی، فن اور گوڑے تعلق بارے گل کرن گے۔
 اوہناں دے ماہیے تے جدید رجحانات نال جیہڑی شاعری اے۔ کتاب دے
 حوالے نال وی گل ہوئے گی۔ جی محمد علی شاکر صاحب۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

جناب سب توں پہلے میں تو ہاڈا شکریہ ادا کرنا چاہواں گا کہ تسیں سانوں تجل کلیم بارے وچ گل بات کرن دا موقع دتا۔

سوال :- تسی ایہہ دسو کہ استاد تجل کلیم دی وفات تے تہانوں کیویں لگیا اے؟
جواب :- تجل کلیم ساری دنیا واسطے اک وڈا شاعری مگر میں ایس فخر نال نہیں بلکہ میرا تعلق کجھ اس قسم داسی اور لمے عرصے توں سی۔ میں کوئی اک پاسے دی گل نہیں کر سکدا۔ میرے واسطے پوری دنیا ای تجل کلیم سی۔ تجل کلیم دے پردہ فرمان تو بعد میں سمجھدا کہ میری ساری دنیا اجڑ چکی اے۔ ایس توں وڈا صدمہ میرے واسطے کوئی نہیں۔ ایس توں وڈا دکھ کوئی نہیں۔ ایس توں وڈا خلاء میرے واسطے کوئی نہیں۔ نہ ہی کوئی ہوو چیر ایس نوں پوری کر سکدا اے۔

سوال :- ایہہ تسی واقعی دلی جذبات دا اظہار کیتا۔ ایس تو معلوم ہوندا ہے کہ تہاڈا اوہناں نال جیہڑا پیار، تعلق سی اوہ کس حد تک سی؟ تسی سانوں ایہہ دسوں پئی ملک تجل کلیم نال شاعری کے حوالے نال پہلی ملاقات کدوں تے کیویں ہوئی؟

جواب :- شاعری دے حوالے نال دوستی نہیں سی میری۔ شاعری تے بہت بعد دی گل اے۔ تجل کلیم 1979ء دے وچ میٹرک کیتا سی۔ اس توں بعد میں کالج توں تقریباً فارغ ساں۔ داخلہ لیا۔ اسیں زیادہ تر تاش کھیلدے سی۔ تجل تاش دا بڑا شوق رکھدے سن اور اوہناں نال میری سب توں پہلی ملاقات تاش تے اتے ہی ہوئی اے۔ اوہناں نوں تاش کھیڈنی نہیں سی آندی۔ میں انج کہواں گا تجل صاحب نے تاش نوں میرے کولوں سکھیا اور مینوں تاش دا استاد وی مندے رہے

نیں۔ بڑیاں دوستاں نال گل بات وچ اوہ اکثر ایہہ گل کہندے سن۔ بڑیاں چیزاں جیہڑیاں نیں اوہ باؤ نوں میں سکھایاں نیں تے تاش مینوں باؤ نے سکھائی اے۔ باؤ میرا استاد اے۔ ساڈی دوستی اوہ تاش تو ہی شروع ہوئی اے۔ ایہہ 1979ء یا 1980ء دی گل اے۔ اوس توں بعد ایہہ انج دی دوستی بنی اے کہ اج تک ساڈے چوں خلا پیدا نہیں ہويا۔

سوال :- تسی ایہہ دسوشاعری دے حوالے نال توہاڈی کبھڑی خاص بیٹھک سی۔ جے تسی اک شاعر، اک لکھن آ لے نال تے اک دانشور دے نال بیٹھو تے کچھ نہ کچھ تے آخر کردے ای ہوناں۔ ایس حوالے نال توہاڈی کیویں ملاقات ہوئی؟

جواب :- مینوں شاعری دا کوئی شوق نہیں سی۔ لیکن میرے اندر کجھ ہے سی۔ میں سمجھدا ساں میرے اندر کجھ ہے۔ اسیں اکثر اردو شاعری پڑھدے ساں۔ فراز دی پڑھ لی۔ پروین شاکر نوں پڑھ لیا۔ محسن نقوی نوں پڑھ لیا۔ ایہہ چیزاں ساریاں موجود سن۔ تجل اوس وقت اردو شاعری کرداسی۔ ایہناں دے نال اکثر میں پروگراماں وچ جاندا سی۔ رضا صاحب، رانا سعید اختر صاحب، میں ایہناں دے نال صرف جاندا ساں۔ میں شعر سن داساں۔ مینوں شوق سی سنن دا۔ شعر کہن دانیس سی۔ ایہناں دے نال سن دیاں اس حد تک پہنچے کہ میں اک دن تجل صاحب نوں آ کے کہیا کہ ماہیے دے وچ شاعری نہیں ہو سکدی۔

کہندے مطلب کی۔ گل واضح کر۔ میں کہیا کہ میں اک ماہیا سنیا کہ

ملتان دا باز ہوندا اے

سجناں نوں کنڈ کرے اللہ پاک ناراض ہوندا اے۔

اک ناراض تے باز ہم قافیہ نہیں۔ دوسری گل ایہہ دے کہ ملتان دا باز نال کی تعلق اے۔ ایہہ دے نال تعلق ہونا چاہی دا اے۔ اوہ مینوں بجائے ایس دے کوئی گل دسدے۔ اوہناں غصے نال مینوں انج کر کے کہیا۔

بھی تینوں ایڈا شوق اے شاعر بنن دا تے توں آپ کر کے دیکھ لے۔ مینوں ایہہ گل اوس وقت بہت بری لگی۔ خیر میں اوس گل نوں دل تے لیا تے میں چلا گیا۔ اگلے ہی دن میں اوہ دے دے نال دے اٹھ دس ماہیہ کہہ دتے۔ میں لے کے آ گیا کہ جمل صاحب ایہہ ذرا چیک کرو ماہیہ۔ ایہناں دے قافیہ ویکھو۔ مطلب ویکھو۔ ایہناں دا کوئی مطلب ہے وی یا فضول نہیں۔ جدوں اوہناں نوں ماہیہ سنائے۔ اوہناں میں مینوں تھا پڑی دتی۔ اپریشی ایٹ کیتا۔ یار میں تینوں ایس واسطے ای کہیا سی کہ شاید ایہہ توں کر لوں۔ مگر توں گل سن میری۔ بہت اچھے ماہیہ کہے نہیں۔ تے ہون کچھ ناں ہٹیں۔ ہن ایہناں نوں توڑ چڑھاناں۔ یعنی اک طراں دی داد دیتی۔ اوس توں بعد میں اوس ماہیہ دے مگر لگ گیا۔ کیوں کہ اوہناں مینوں تھا پڑی دے دتی سی۔ کنڈتے اوہ سن۔ استاد وی میرے بن گئے۔ میں جو کچھ فیر لکھ کے لے آیاں۔ میں ماہیہ نوں بڑی تیزی نال لکھیا اے اور میں استاد دے قد نوں اچا کیتا۔

2007ء دے وچ میری کتاب آئی سی۔ مگر ماہیا میں بڑی دیر پہلے تو کہنا شروع کر دتا سی۔ ایہہ 96-97ء دی گل اے۔ ایس طرح میں شاعری ول آیا اور استاد جمل نہیں ہی میرا نام محمد علی شاہ کر توں علی شاہ کر تجویز کیتا۔ تے ہن علی شاہ کر دے ناں تو میرا ناں چل رہیا اے۔

سوال :- تسی ایہہ دسو تو ہاڈے اوہ کیہڑے ماہیے نیں جنہاں نوں جمل ہوراں نیں پسند کیتا یا داد ملی؟

جواب :- سب توں پہلا ماہیا مینوں یاد اے۔

ساوے سک جان دے نیں

دل جد لگدا اے

دکھ آپے ای مک جان دے نیں

ساوے سک جان دے

ایس ماہیے اتے ای مینوں بہت داد دتی کہ توں جیہڑے ساوے سکائے نیں بہت اچھے سکائے نیں۔ میں ایس طرح شروع ہو یا ساں۔

ٹٹ دی ونگ ویکھی

کچ دے وینی دی میں جنگ ویکھی

ٹٹ دی ونگ ویکھی

سوال :- تہا نوں جدید ماہیے داسر خیل کہیا جاندا اے۔ تے کمال شاعری ہو۔ تسی سانوں ایہہ دسو کہ اوہ کیہڑا خیال یا تکنیک استعمال کیتی اے جیہڑی پہلے ماہیے وچ نیں سی تے تسی اوہ نوں اک نوں ڈائریکشن دتی تے پرفیکشن لے آندی اے؟

جواب :- جیہڑا پہلا مصرع کہیا جاندا سی۔ اوہ بالکل ای بے نکا ہوندا سی۔ بالکل بے معنی ہوندا سی۔ اوہدا تھلے کسے مصرع دے نال کوئی تعلق نیں سی ہوندا۔ مطلب نیں سی ہوندا۔ سب توں پہلے میں ایہہ کوشش کیتی کہ ماہیا میں بامقصد لکھاں۔ دوسری میری کوشش سی کہ ایہہ ریپیٹ ہووے۔ جدوں واپس آوے تے فرایہہ

اپنا معنی چینیج وی کرے تے اوہدے نال تعلق وی ظاہر ہووے۔ مثال دے طور تے

تڑکے لادتے

چڑھدے سورج نوں

میں دھڑکے لادتے

تڑکے لادتے

اکھ دی باری چوں

اکھ دی باری چوں

سجن چھڈ دتے

دوناگ پٹاری چوں

اکھ دی باری چوں

ایہہ چونکہ نال رپیٹ وی ہو رہیا۔ جدوں واپس آئے گاتے تسی بولو
گے تو تہانوں اپنا مقصد دے گا یا ایس نوں بہتر تو بہتر کرے گا۔ ایہہ دو چیزاں سی
جیہڑیاں میں خصوصی طور تے شامل کیتیاں اور ایہہ شعوری طور تے کیتیاں گیاں
سن۔ ایہہ نہیں کہ ایہہ آپے ہی ہو گیاں۔ ایہہ دے تے میں پوری کتاب دتی
اے۔ اور کتاب دے وچ الحمد للہ کوئی اک دی ماہیا انج دانیں ہے کہ جیہڑا بھرتی
دا ہووے یا جس دا کوئی مقصد نہ ہووے۔

سوال :- استاد تجل کلیم دی ذاتی طور تے طبیعت کیسی سی۔ سانوں پتا چلیا اے کہ اوہ
بڑے جلالی طبیعت دے مالک سن۔ غلط گل برداشت نہیں سی کردے۔ تسی کی

کہندے ہو؟

جواب :- استاد تجل صاحب بڑے غصے آ لے بندے سن۔ بہت زیادہ غصہ آندا سی۔ گل گل تے لڑ پیندے سن۔ الحمد للہ ایہہ وی مینوں شرف حاصل اے کہ میں اوہناں دا غصہ کافی گھٹ کیتا۔ میں آرام نال کہند اسی ایہہ انج نہیں کرنا۔ میں کہنا فرکی ہو یا جے اوس نہیں ایہہ کہہ دتا۔ مگر ایہہ نہیں کہ اوہناں کول صرف غصہ ای سی۔ اوہناں کول پیار وی سی۔ اخلاق وی سی۔ جہیوں جہیا بندا ہوندا سی۔ اوہ جہیا ورت لیندے سن۔

سوال :- تجل کلیم بارے کوئی ایسا واقعہ یا کوئی گل جیہڑی تسی ساڈے نال شیر کرنا چاہندے ہو؟

جواب :- میری زندگی گزری اے اوہناں نال۔ اسیں زندگی اکٹھی ہنڈائی اے۔ واقعے تے ہزاراں نیں۔ اک چھوٹا جیہیا واقعہ میں بیان کرناں۔ اک دفعہ (مینوں اکثر نیند بہت زیادہ آ جاندی سی میں سو جاند اسی۔) اسیں میلا دیکھن گئے۔ میلے توں واپسی آندے پئے سی۔ رات دے تقریباً 2 یا 3 دا ٹائم سی۔ موٹر سائیکل میں ای چلا رہیا سی۔ تجل صاحب میرے کچھے بیٹھا سی۔ سڑک تھاں تھاں توں ٹٹی سی۔ کسی جگہ تے کھڈا وی آ جاند اسی۔ کسی جگہ تے سولنگ آ جاند اسی۔ سولنگ تے جدوں آئے تے اک جگہ تے میں موٹر سائیکل دی سپیڈ مار دتی تے میریاں اکھاں بند ہو گیاں۔ اگے ریتاں آنی سی تے کھڈا سی۔ اک واری اوہناں مینوں کہیا۔ اوئے باؤ۔ اینے وچ ساڈی گڈی کھڈے وچ وڑ چکی سی۔ اسیں تھلے ڈگ پئے۔ جیکٹاں اسیں دونوں نیں کالے رنگ دیاں پایاں سی۔ تے اوہ ساریاں گھٹے نال

بھریاں گیاں۔ خیر واپس آئے اسیں۔ ہنیرا بہت زیادہ سی۔ اسیں جد واپس آئے
تے تَجَل مینوں ویکھ کے بڑا ہسن لگ پیا۔ بہت زیادہ ہسے۔ میں بڑا پریشان ساں
کہ کئی بن گیا۔ کہندے نیں شکل ویکھ اپنی۔ مینوں یاد آیا کہ اسیں گھٹے وچ ڈگے
ہوئے ساں۔ میں چپ کر کے اندر چلا گیا۔ اندروں جا کے شیشہ لے آندا۔ تے
تَجَل صاحب نوں دتا تے کہ ذرا ویکھیا جے تے اوہ بڑے حیران ہوئے جدوں
اوہناں اپنے آپ نوں ویکھیا۔ فر اوہناں نوں یاد آیا کہ اوہ سے کھڈے وچ
ای اووی ڈگیا تے اوہ سے چوں ای میں۔ اسیں خیر دووے ای ہسے۔ میں کہیا
ہن ٹھیک اے۔

سوال :- استاد تَجَل کلیم ہوراں نوں ذاتی طور تے کیہڑا کلام پسند سی؟

جواب :- استاد جی دیاں ماشاء اللہ پنج کتاباں آیاں نیں۔ چھویں کتاب وی آ
رہی اے۔ اوہناں شاعری نال پیاری سی۔ اوہناں دی ہر غزل شاہکار غزل اے۔
مگر جیہڑی اوہناں دی فنکارانہ غزل اے۔ میں سمجھدا جیہڑی اوہنے دے من تے
درج سی۔ میں اوہناں چوں اک ادھی غزل سنانداں۔

غزل

جدوں میں ایکے نو دون پڑھیا
جہاں کہندا توں ہون پڑھیا

کی دل نوں توڑن تے کوئی حد نیں
توں رہ خال ایڈا قانون پڑھیا

قبر دا چہرہ پڑھن گیا سماں
چونیر لکھیا سکون پڑھیا

میں اوہدے بولاں چوں شہد منگیا
ولی نے چونڈی کوں لون پڑھیا

کل اوہنے جانواں نوں جاں سی لکھیا
میں نون گھنہ نون نون پڑھیا

ایہہ اوہناں دی مشکل ترین غزل اے۔ جیہڑی ہن میرے حافظے وچ آئی
اے۔ ویسے میں حافظے دا ایڈا چنگا کوئی نہیں۔ اک غزل میں ہور سنانداں اوہناں
دی۔ اوہ بڑی شاہکار غزل اے۔ سنن آلی اے۔ سمجھن آلی اے۔

غزل

سوچ زمینے مصرعہ اُگیا
انج کر کے سی مطلع اُگیا

میں اک گھر دا دانہ سٹیا
اوس دانے توں قصبہ اُگیا

چھالے پانی دے دے موئے
فر کدرے اک رستہ اُگیا

تے فر حقیقت نگی ہوئی
پردے تے جد پردہ اُگیا

دونویں شکلاں بھوگ رہیا واں
بندہ جمیا بندہ اُگیا

سوال:- استاد محترم دا کیهڑ اکلام یا کیهڑی غزل تہانوں ذاتی طور تے پسند اے؟

اکھ کھولی تے دکھاں دے جال ویکھے
اتوں ہنڈتے جنڈری نال ویکھے

اک دن سی ہجر دا سال ورگا
اسیں دن نیں سالوں دے سال ویکھے

توں کیڑے دے رزق دی سوچ ربا
اسیں بھکھ تو وکدے بال ویکھے

میں نچیاں جگ دے سکھ پاروں
سد بلھے نوں میری دھمال ویکھے

ایہہ غزل اکثر ای اوہ سانوں سناندے سن۔ ایہہ سمجھوں اوہناں نو عشق سی ایس
غزل نال۔

سوال :- ایہو جیہاں ہزاراں غزلاں اوہناں دیاں۔ استاد تجل کلیم ہوراں دی
مشہور زمانہ غزل سنا دیو۔

دن تے گن میں مرجانا ای
دوجاں ایس کلام دے نال یا کوئی جڑی ہوئی گل بات دی سانوں دسو۔

دن تے گن میں مرجانا ای
تیرے بن میں مرجانا ای

جیہڑے دن توں کنڈ کرنی اے
اوسے دن میں مرجانا ای

میں گڈی دے کاغذ ورگا
توں کن من میں مرجانا ای

میرے قد نوں تول رہیا ایس
تول ناں من میں مرجانا ای

ایہہ غزل اوہناں کہی تے مینوں سنائی۔ سدھی گل اے کہ میں اوہناں نال ناراض ہو یا
ساں۔ میں کہیا، ایہہ غزل توں کیوں کہی اے۔ تہانوں ایہہ غزل نیں سی کہنی چاہی

دی۔ میں کہیا بڑیاں گلاں ایہو جہیاں ہندیاں نیں۔ جیہڑیاں بندے دے آپے منہوں نکلیاں ہوندیاں نیں۔ بندے دی اپنی زندگی تے اثر انداز ہو جانداں نیں۔ تے توں کہہ دتا کہ میں مرجاناں۔ ایہہ توں چنگی گل نہیں کیتی۔ اللہ پاک خیر کرے۔ کہنداں یار اک گل ای کیتی اے۔ ایہدے وچ میں کیہڑا مردا پیاں ہاں۔ میں فیر کہیا۔ ایہہ تہانوں نہیں سی کہنی چاہی دی۔

سوال :- جد کوئی وڈیاں لوکاں نال اٹھدا ہندا اے۔ جیوں تسی اچانک شاعری ول آ گئے۔ جدوں تسی ماہیا لکھنا شروع کیتا۔ تسی استاد تجمل کولوں اصلاح لیندے رہے۔ اوہناں دی تھکی توں بعد شاعری جاری رکھی۔ کی استاد دی شاعری، اوہناں دی فکر دارنگ ماہیے وچ وی ملدا اے جیہڑا تسی کہہ رہے ہو؟

جواب :- میرے اوہ استاد نیں۔ مینوں ماہیے تے لایا ای اوہناں سی۔ ظاہر ہے فیر اوہناں دارنگ تے آنا سی۔ بلکہ جنے وی شاگرد نیں اوہناں دے۔ استاد تجمل کلیم نوں ویکھاندے سن یا کچھ وی کردے سن۔ اوہناں نوں گائیڈ لائن دیندے سن۔ اس طرح اوہناں دارنگ تے ہونا لازمی اے۔ میں نہیں سمجھدا کہ کوئی وی ایسی چیز ہوئے گی جس وچ تجمل کلیم ہوراں دارنگ نا ہووے یا اوہ انگ نا ہووے۔ اگر اوہناں دی اپروچ دی گل کریے تے فرساڈے چوں ہالی تک کوئی جمیا وی نہیں۔ ہاں اوہناں دے نقش قدم تے چلن دی کوشش جاری اے۔ میں اوہناں دے سارے شاگرداں اگے گزارش کراں گا کہ کم از کم شاعری وچ اوہناں دا مورال تھلے نہ ڈگن دیے۔ ایدھے تے کم کریے۔

سوال :- تسی کمال شاعر ہو۔ جدید ماہیے دی شاعری اے جیہڑی۔ اگر توہاڈے کولوں پچھے کہ ماہیا کتھوں شروع ہويا۔ ایس دا پچھو کڑ کی اے۔ ایہہ کنے ورہیاں

توں یا ایدھے کہن دی کی تاریخ اے؟ اوہ تو ہاڈے توں ودھسن کوئی نہیں دس سکدا؟
 جواب:- ماہیا بہت پرانی صنف اے۔ ایہہ اج دی نہیں اور ناہی ایہہ کوئی پڑھی
 لکھی صنف اے۔ جے اس دا کچھو کڑ ویکھیا جائے تو کوئی بالی جٹی سی، جیہڑی ماہی
 گاوندی سی۔ اوس توں ایہہ سینہ با سینہ چلدا آ رہیا سی۔ اگر تسی کہو کہ باقاعدہ کوئی
 کتاب یا ایہدی کوئی تصنیف اے۔ تے ایہہ بالکل غلط اے۔ کیوں جے سب
 توں پہلے شروع کرن والا میں ای آں تے پہلی کتاب وی میری اے۔ ایس تو
 پہلے ایہہ کوئی لکھت پڑھت وچ نہیں سی، بس زبانی کلامی چلدا رہیا اے۔ ہن وی
 لوگ اچھے ماہی کہہ رہے نیں۔ مگر میرے تو بعد لوکاں نیں ماہی نوں شروع کیتا
 اے۔ باقاعدہ کہنا تے بامقصد ماہیا کہنا میں ای شروع کیتا اے۔ کافی لوگ نیں
 جیہڑے ایہدے تے ہن کم وی کردے پئے نیں۔

سوال:- استاد تجل کلیم دی شاعری نوں اور اوہناں دے فن نوں اگے ودھان لئی کئی
 کرنا چاہی دا اے؟

جواب:- سب توں پہلی گل تے ایہہ کہ تجل کلیم بہت وڈا ناں اے۔ اللہ پاک
 اوہناں دے درجات بلند فرمائے۔ جانے توں مگروں وی کتاباں دے راہیں سانوں
 راہ دے گئے نیں۔ اسیں انج کر کے اس پاسے ٹرسکدے ہاں۔ اسیں پنجابی بولی
 نوں پنجابی غزل نوں ایس طریقے نال پروموٹ کر سکدے ہاں کہ اسیں اوہناں
 دے نقش قدم تے چلیے۔ پنجابی اتے ہو ر کم کریے تاکہ تجل صاحب دی جنھی ہوئی
 نیں نوں یا بنائی ہوئی عمارت نوں تھلے ناں آن دیے۔ پنجابی غزل تے جدوں
 زیادہ تو زیادہ کم ہووے گا اوہ ہی تجل صاحب دی تعلیم ہووے گی۔

وحید رضا

جناب تجل کلیم دے شاگرداں نال، اوہناں دیاں دوستاناں نال توہاڈی ملاقات کراندے رہندے ہاں۔ اج ساڈے نال نوں اوہناں دے چنویں شاگرد وحید رضا ساڈے نال نیں۔ جیہڑے صاحب کتاب نیں۔ استاد تجل کلیم ہوراں نال ایہناں دیاں بڑیاں ملاقاتاں رہیا نیں۔ اسیں ایہناں کولوں سن دے ہاں، اینہاں دی استاد تجل کلیم نال جیہڑی محبت تے عقیدت اے اوہ کس طرح تے کیویں شروع ہوئی۔ اوہناں نال کیویں دا تعلق سی۔ اینہاں دا کی خیال اے کہ اوہ کس طرح دے انسان سی؟

سوال:- توہاڈا استاد تجل کلیم نال بڑا گہرا تعلق سی۔ اوہناں دی وفات بارے تسی کی کہنا چاہو گے؟

جواب:- جناب سید اعجاز گیلانی صاحب میں توہاڈا بہت شکر گزار ہاں کہ تسی مینوں استاد محترم دی زندگی تے گل بات کرن دا موقع دتا۔ سچی گل اے پئی استاد ہوراں دی وفات پنجابی زبان و ادب دا بہت وڈا نقصان اے۔ ساڈے پنجاب دے وچ پنجابی زبان بارے جتنے وی ادارے، تنظیمیں، کانفرنساں، سیمینار، پنجابی مشاعرے

نیں، اوہناں ساریاں نے رل کے پنجابی واسطے اینا کم نہیں کیتا جتنا میرے استاد محترم تجل کلیم صاحب کر کے گئے نیں۔

پنجابی زبان نے اپنے حافظ پیدا کر دتے اوہناں نیں۔ پنجابی زبان واسطے ایناں کم کر دتا اے اوہناں نیں۔ اوہناں دیاں پنج چھ کتاباں نیں۔ باقی سارے مل کے وی اتنا کم نہیں کر سکے۔ جتنا ماشاء اللہ اوہ کلمے کر کے گئے نیں۔ اوہناں دی وفات پنجابی زبان و ادب دا بہت وڈا نقصان اے۔

سوال :- جیہڑا استاد دا شاگرد ہوندا اے۔ اوہ اپنے استاد نوں کاپی کرن دی کوشش کردا اے؟ تسی کی سمجھدے او۔ تسی جیہڑا اوہناں توں فیض حاصل کیتا اے۔ اوہناں دافن تے فکر توہاڈی شاعری وچ وی لبھدا اے؟

جواب :- جی گیلانی صاحب۔ ایہہ دو صورتاں، دو چیزاں ہوندیاں نیں۔ جس تو تسی متاثر ہو۔ یا تے تسی اوہنوں ٹنڈ دے ہو، اوہدے ورگا ای بن دی کوشش کردے ہو۔ بہت سارے لوکاں تجل صاحب نال ایس طرح کیتا۔ تجل صاحب چونکہ چھوٹی بحر تے پابند قافیے دے شاعر سن۔ بہت ساریاں لوکاں نیں اوہناں دیاں زمیناں وچ لکھیا۔ اوہناں ورگا لکھیا اے۔ اوہناں ورگا لکھن دی ناکام کوشش کیتی اے۔ میں الحمد للہ سکھیا اے اوہناں کولو۔ اوہناں نوں ٹنڈیا نیں۔ اوہناں کولو سکھیا، ترکیباں، تشبیہاں، استعارات، تکنیک، بحر جو وی سی، مطلب شعر دی باقاعدگی، شعر دی صفائی، ستھرائی، شعر دی ضابطگی، شعر دی مضبوطی وغیرہ ایہہ سب کچھ اوہناں کولو سکھیا اے۔ اوہناں کولوں اچھا شعر کہن دا ہنر سکھیا۔ اوہناں نوں

کاپی نہیں کیتا کدی وی۔ اوہ چھوٹی بحر دے شاعر سن۔ میں پابند قافیہ دا شاعر ہاں۔ میں شاگرد تے بلاشبہ تجل صاحب دا ای ہاں۔ میں اپنے طور تے اپنا اک وکھرا اسلوب، اپنا اک وکھرا ٹا پک، اپنا اک وکھرا ڈھنگ لے کے شعر آکھیا اے۔ درمیانی بحر، وڈی بحر، تے غیر مروجہ بحراں وچ وی بہت ساری شاعری اے۔ میری زیادہ تر شاعری آزاد قافیہ وچ اے۔ اوہناں کولوں میں بہت کچھ سکھیا اے۔ اچھا لکھنا وی سکھیا اے تے اچھا پڑھنا وی سکھیا اے۔

سوال:- استاد تجل کلیم نال پہلی ملاقات کدوں تے کتھے ہوئی۔

جواب:- پوری طرح تے مینوں یاد نہیں لیکن 5-2004 دی گل اے۔ استاد ہوریں محکمہ ایجوکیشن وچ کلرک سن۔ شاید اوہ چونیاں وچ دفتری۔ میں اودوں اوہناں کول پہلی دفعہ حاضر ہو یا۔ میں اوہناں اگے درخواست کیتی کہ میرے سرتے دست شفقت رکھو۔ مینوں اپنا شاگرد بنا لو۔ اوہناں نیں اوس دور دے وچ میرے کولوں دو چار غزلاں سنیاں۔ اوس توں بعد اوہناں نے میرے تے دست شفقت رکھیا۔ مہربانی کیتی تے اوہناں نیں کہیا کہ بیٹا آئندہ جیہڑی چیز لکھو میرے کول حاضری کرنی اے۔

سوال:- اچھا ایہہ گل سامنے آگئی کہ تسی شاگرد بن تو پہلے وی شاعری کر رہے سی لیکن تسی استاد تجل کلیم نوں استاد پھڑن دا فیصلہ کیوں کیتا۔ ایہدی کی وجہ اے؟

جواب:- اصل وچ کنگن پور دے وچ وی شاعر سن۔ نذیر صاحب، اوہناں کولوں وی اصلاح لیڈار ہیادو چار سال۔ میں 2001ء وچ لکھنا شروع کیتا سی۔ جدوں

مینوں محسوس ہو یا کہ مینوں اگے ودھن واسطے اک اچھے استاد دی لوڑاے۔ اس دور وچ اوہناں دا بڑا چرچا سی۔ بڑے مشہور و معروف شاعر سن۔ مشہور تے معروف شاعر ول راغب ہونا اک فطری عمل اے۔ میں ناں سن کے اوہناں دے شعر سن کے اوہناں کول حاضر ہو یا۔

سوال :- استاد جی غصے دا اظہار کیوں کر دے سن؟

جواب :- تجل کلیم صاحب دا اپنے شاگرداں نال انتہائی شفیق رویہ رکھ دے سن۔ بڑی محبت نال، بڑے پیار نال سانوں اوہناں دی صحبت وچ بیٹھیاں انج ای محسوس ہوندا سی کہ جس طرح اسیں کسے اپنے وڈے بزرگ کول بیٹھے ہاں۔ اپنے والد تائے یا اپنے چاچے دی صحبت وچ بیٹھے ہاں۔ انتہائی شفیق رویہ سی۔ بڑا محبت بھرا رویہ سی۔ بڑے ملنسار سن۔ بڑے خوش مزاج سن۔ غلط گل تے غلط شعر تے اوہناں نوں بڑا غصہ آندا سی۔ غلط شعر وچ نرم الفاظ سن کے اوہ ڈانٹ وی دیندے سن۔ نرم الفاظ وچ اوہدی تصحیح وی کر دیندے سن۔ شعر ٹھیک کر دیندے سن۔

سوال :- استاد تجل کلیم صاحب دیاں تین خوبیاں کی ہون گیاں؟

جواب :- پہلی خوبی اوہناں دی ایہہ سی کہ اوہ بالکل صاف گو سن۔ گل رکھ دے نہیں سن۔ گل لوکاں دے نہیں سن۔ جہڑی گل سدھی ہوندی سی۔ سدھی تے صاف طریقے نال بیان فرما دیندے سن۔

دوسری خوبی اوہناں دی ایہہ سی کہ انتہائی صابر و شاکر سن۔ اللہ رب العزت دا ہر وقت شکر کرن آ لے سن۔ میں جدوں اوہناں نوں بیماری دی آخری

حالت وچ ویکھیا اے۔ کوئی ہور بندہ ہوند اتے شاید اوس دا اوہ حساب نہ ہوندا۔
اسیں استاد ہوراں کول آندے تے پوچھدے ساں کہ استاد جی کی صورت حال
اے۔ لیکن اس دے باوجود کہندے سن کہ مالک دا شکر اے۔ میں بہترین۔
مالک دا کرم اے۔ مالک دا شکر اے۔

اور تیسری بہترین خوبی اوہناں دی ایہہ سی کہ اوہ بڑی محبت والے سی۔
بڑے ملنساری۔

سوال :- جیویں تسی دسیا کہ استاد ہوراں نیں بڑا بھرواں کم کردتا اے کہ جھیرا کئی
لوگ یا ادارے نہیں کر سکے۔ اوہناں دے جان توں بعد اوہناں دی فکر تے فن
نوں ودھان واسطے کی کرنا چاہی دا اے۔ کوئی تجویز ہے تو اوہ سانوں دسو؟
جواب :- استاد تجل کلیم صاحب دی شعری فکر نوں اگے ودھان واسطے اوہناں دیاں
کتاباں دا مختلف زبانوں وچ ترجمہ کرنا چاہی دا اے۔ جو اوہناں دا ان چھپیا کلام
اے اوہنوں وی چھاپنا چاہی دا اے۔ اوہناں دی شعری فکر نوں پھیلانا کارثواب
سمجھنا چاہی دا اے۔ اوہناں دا شعر جناں پھیلے گا پنجابی زبان و ادب دا وقار اونان
بلند ہوئے گا۔ ساڈے جنے دی سرکاری و غیر سرکاری ادارے جہڑے پنجابی زبان
و ادب دا کم کر رہے نیں۔ اوہناں نوں چاہی دا اے کہ اوہناں دیاں ساریاں
کتاباں اکٹھیاں کر کے کلیات دی شکل وچ مرتب کر کے وڈی کتاب چھاپی
جائے۔ اوہناں دیاں ساریاں کتاباں چھاپیاں جان تے اوہناں دیاں مختلف جگہ
تے یادگاراں بنایاں جان۔ اوہناں دے ناں تے سکولاں دے ناں رکھن جان۔
سوال :- تسی بڑے باکمال شاعر ہو۔ تسی کوئی ہور کلام پیش کرو؟ تاکہ اوہ وی مزہ لین؟

سوچ کے دسنا کہ ایہہ چھوٹا مسئلہ اے
دنیا دا ہر مسئلہ میرا مسئلہ اے

دل کہندا اے ہوندے رہن دے مسئلے حل
ذہن دی ضد اے ناں بھائی مسئلہ مسئلہ اے

اک در ہے آ جیہڑا کھلیا رہندا اے
سو در بند وی ہون تے کہڑا مسئلہ اے
بہتی غربت وی کوئی گھٹ مصیبت نہیں
انہی دولت وی اک وکھرا مسئلہ اے

دنیا اونج تے ڈھیر ترقی کر گئی اے
بھکھ اچے وی جگ دا وڈا مسئلہ اے

ہن تیکر میں کئی کتاباں لکھ لیندا
بس ایہہ شعر دی حرمت میرا مسئلہ اے

دو تین شعر ہور نہیں:

کوئی امر کردار بنا کے چھڈے گا
دکھ مینوں فنکار بنا کے چھڈے گا

ڈر اندر دا یا تے مار مکاوے گا
یا اک دن جی دار بنا کے چھڈے گا

اوہدی فطرت اوہنوں کلیاں کر دے گی
اوہ کنے نوں یار بنا کے چھڈے گا

سوال:- استاد تجمل صاحب اوہ کلام سناؤ جہڑا تہانوں ذاتی طور تے پسند اے؟
جواب:- استاد تجمل کلیم صاحب بلاشبہ سارا کلام ای بڑا بہترین تے کمال اے۔
مینوں ذاتی طور تے جہڑا کلام پسند اے اوہ میں سناناواں۔

جیون دی اک گوٹ دے پچھے
سو چیلایاں نے بوٹ دے پچھے

عیباں وانگ لوکائی پھرناں
بھکھے ڈٹھ نوں کوٹ دے پچھے

خوشیاں میتھوں آسے پاسے
نوٹ دے اگے نوٹ دے پچھے

ویکھو دوزخ بھوگ رہیا اے
سونا رتی کھوٹ دے پچھے

وڈا اک دماغ اے کوئی
نکے جیہے اخروٹ دے پچھے

کچھ شعر ہو رکھ

مرن تو ڈردے او بادشاہو
کمال کردے او بادشاہو

تسی نہ پاؤ دلاں دے لوٹی
تسی تے سردے او بادشاہو

میں کھڈاری کمال دا واں
کہ آپ ہردے او بادشاہو

کلیم لکھاں تو ہولے او نا
تدہی تردے او بادشاہو

اسیں فرمائش کراں گے کہ استاد مجل کلیم ہوراں دی مقبول عام غزل دن تے
گن۔ سناؤ:

دن تے گن میں مر جانا ای
تیرے بن میں مر جانا ای

میں گڈی دے کاغذ ورگا
توں کن من میں مر جانا ای
جان دی بولی لا دتی ای
اک دو تن میں مر جانا ای

میرے قد نوں تول رہیا ایں
تول ناں من مر جانا ای
جیہڑے دن توں کٹڈ کرنی اے
اوسے دن میں مر جانا ای

تسی سانوں وقت دتا اسیں تو ہاڈا شکریہ ادا کردے ہاں تے جاندے جاندے کوئی
اپنا پسندیدہ کلام دی ذرا پیش کردے جاؤ۔

کوٹھی دا نہ کار دا دکھ اے
میرا دکھ سنسار دا دکھ اے

خنجر یا تلوار دا دکھ نہیں
 جہاں جھ دے وار دا دکھ اے
 اپنے دکھ دا دارو لبھے
 جنوں میرے بھار دا دکھ اے
 چوراں دا دکھ اپنی تھاں تے اے
 بہتا پہریدار دا دکھ اے
 اوہن سکا رُکھ ای سمجھو
 جنہوں وچھڑے یار دا دکھ اے

فاطمہ حسن

پنجابی زبان دے عہد ساز شاعر تجل کلیم جنہاں دی فالوونگ پوری دنیا
 وچ ہے دے انتقال تو بعد اسیں کوشش کر رہے ہیں کہ جہڑے وہ خاص لوکاں دا
 اوہناں نال تعلق رہیا اے نال گل بات کریئے۔ مقصد ایہہ ہے کہ استاد تجل کلیم
 دی شخصیت کردار اور انہاں دے فنی قد کاٹھ بارے مشاہدات تے چھپے ہوئے
 گوشیاں نوں سامنے لے آئیے۔ ایسے سلسلے دے وچ آج ساڈے نال فاطمہ حسن
 صاحبہ نیں۔ خود اوہ انگریزی زبان دی شاعرہ نیں۔ ماشاء اللہ بڑی منفرد قسم دیاں
 ٹیچنگ سکزر رکھدیاں نیں۔ سوشل میڈیا تے مختلف ایشو تے وی لاگ وچ بھروس
 گل بات نال اپنا موقف تے نقطہ نظر پیش کردیاں نیں۔

استاد تجل کلیم ہوراں بارے آج اوہ ایس لئی گل کرن گیاں کہ رضا حسن
 صاحب انہاں دے والد گرامی نیں۔ جیہڑے تجل کلیم صاحب تے بڑے معتبر
 شاگرد ہون دے نال بڑے اچھے پنجابی شاعر نیں۔

خوشی دی گل اے پئی ایک انگش دی شاعری کرن والی، اردو دے وچ ٹیچنگ
 کرن والی فاطمہ حسن ساڈے نال پنجابی وچ پہلی واری گل بات کر رہیاں نیں۔

سوال: جی فاطمہ۔ کیسا لگ رہیا اے تہانوں اج تجل کلیم ہوراں بارے گل کردیاں ہو یاں؟

جواب: سب تو پہلاں میں شکر گزار آں۔ تسی مینوں موقع دتا کہ میں تجل کلیم صاحب دے بارے کجھ عرض کراں۔

اسیں جدوں اکھ کھولی تے اونہاں دے سامنے ہی کھولی۔ اونہاں دے کول ہی کھیڈے اں۔ ذاتی طور تے سانوں نہیں سی پتہ کی اوہ ایسے وڈے شاعر نہیں۔ بچپن توں اسیں نانا ابو کہہ کے بلایا اے۔ سانو اونہاں دے وڈے شاعر ہوں دا اودوں پتہ لگا جدوں اوہ اپنی موت دے قریب یا منزل تے پہنچ گئے سن۔ لیکن تجل تعلیم صاحب بہت شاندار شاعر نہیں تے اونہاں دی شاعری دل نوں بھاجندی اے۔ دل نوں خوش کر دیندی اے۔

اونہاں نوں پڑھن توں بعد ماسٹر ریلیکس ہو جاندا اے۔

سوال: تسی دسو کہ استاد تجل کلیم نال تہاڈی ملاقات شاعری دے حوالے نال کدوں ہوئی؟

2016ء وچ 2015ء میں بڑا بیمار ہو گئی ساں۔ مینوں بڑے امیٹوز ہو گئے سی تے اس ویلے میں لکھنا شروع کیتا۔ سب تو پہلاں میرے بابا جان نے مینو اک شعر سنایا۔ جدوں میں بہت ذہنی دباؤ تے مایوسی وچ مبتلا سی۔

ہمت کی ہتھیار نہیں ہوندی

دل نہ چھڈیں ہار نہیں ہوندی

شعر سن کے میں حیران ہو گئی۔ میں پوچھیا تے بابا جان نے دسیا کہ ایہہ

تجمل کلیم دا شعر اے۔

میں فرمائش کیتی کہ مینوں ملان لے کے جاؤ۔ اسیں اونہاں دے کول
گئے تے میں دسیا کہ میں وی لکھدی اس انگلش وچ۔ انہاں نے کیا ایہہ تے بڑی
یونیک جی گل ہوگئی۔ اونہاں نے میری شاعری سنی تے بڑا خوش ہوئے۔ داد
دیندیاں کہن لگے۔ لگدا اے چونیاں دے وچ اک ہور تجمل کلیم چھوٹا جہیا پیدا ہو
گیا اے جہدا ورژن انگریزی اے۔

سوال: تہاڈی نظر وچ استاد تجمل کلیم وچ کیہڑیاں تن خوبیاں سن۔ اس
بارے سانوں دسو؟

جواب: انکل تجمل کلیم نال بڑا ہی پیارا رشتہ سی۔ ساڈا بچپن اونہاں دے نال ای
گذریا اے۔

اونہاں دی اک خوبی تاں ایہہ سی کہ بچیاں نال بچے تے وڈیاں نال
وڈے ہندے سی۔

مطلب ایہہ کہ جہو جیا بندہ ہندا سی اوہ جہی گل کردے سی۔
دو جی گل ایہہ کہ بڑے ملنساری۔ جدوں وی ملن جانا انکل نے میرے
کولوں پچھنا۔ ہاں بئی فاطمہ کی کھانا اے توں؟ جہڑا مینوں چنگا لگدا سی اوہ اپے ای
منگوالیندے سی۔

تیجی گل جہڑی بڑی شاندار لگی کہ اونہاں وچ جینڈر ڈسکریمینیشن نیس سی۔
اونہاں کدے نیس سی ویکھیا کہ ایہہ گل کڑی کر رہی اے کہ منڈا گل کر رہیا اے۔
اونہاں نے ہمیشہ اک پازیٹو قسم دی رہنمائی کیتی اے۔ اونہاں نے مینوں اپنی

کتاب ویہڑے دارکھ گفٹ کیتی سی۔ جنہوں پڑھ کے میں بہت زیادہ موٹیوٹیڈ تے بوسٹ ہوئی۔

سوال: تسی اپنیاں سوشل میڈیا پوسٹاں وچ وی اوہناں دے کلام دا حوالہ دے کے اپنی عقیدت دا اظہار کردے رہندے او۔ تہانوں ذاتی طور تے اوہناں دا کہڑا کلام پسند اے؟

جواب: مینوں زیادہ شعر یاد تاں نہیں رہندے۔ پر مینوں جہڑے پسند تے یاد نہیں اور میں سنا دینی آں۔

سارے گھر داسکھ اے ناں

پیو ویہڑے دارکھ اے ناں

دو جاہور اک شعر اے:

ماڑے گھر نوں بوہا کاہدا

کھلا ڈھویا اک برابر

یار کلیما جوگی آگے

سپ گڈویا اک برابر

میں سنیا تے حیران ہو گئی کہ اس جزیشن وچ اجہ لکھاری۔ جے یوتھ

اسنہاں نوں سمجھ پاوے تے کمال ای نہ ہو جاوے۔

جہڑیاں معاشرے وچ منافرتاں تے تباہیاں چل رہیاں نیں۔ اسیں

شعر راہیں اس پیغام نوں سمجھ لیئے تے امن تے سکون ہو جاوے۔

سوال: شاعر نوں اپنا سارا ای کلام پسند ہندا اے۔ تہاڈی کہڑی شاعری نوں سن

کے استاد تجل کلیم نے تہانوں شاباش تے بھرویں داد دتی ہووے۔؟

جواب : جیویں میں دسیا اے کہ میں سن دو ہزار سولہ وچ لکھنا شروع کیتا سی۔
میںوں حیرانی اس گل دی ہوئی کہ جدوں وی میں اپنا انگریزی وچ لکھیا سنایا تے
میری ٹرانسلیشن کرن توں پہلے ای انکل تجل کلیم سمجھ لیندے سی کہ میں کی کہیا
اے۔ اوہناں دا کہنا سی کہ اصل شاعری زبان دی کانی نہیں ہندی۔ کہن لگے توں
بھاویں انگریزی وچ لکھیں یا عربی وچ تیری جہڑی گل اے، اونن والی اے۔
میری ایس نظم تے اونہاں میںوں بڑی داد دتی سی تے کہیا سی کہ اک ہور چھوٹا جیہیا
تجل کلیم پیدا ہو گیا اے۔ اوہ وی چونیاں شہر وچ تے انگریزی فارم وچ۔

Life is like a led pencil

But sometimes it become a dead pencil

We write wrong and right

It's a sight long and white

But still write

On every type

With full of tears

Moving every where

Allah give us a dear pencil

Such kind of a fair pencil

ایہہ نظم جدوں میں اپنے بابا جان نوں سنائی تے بڑے حیران ہوئے تے

دوجی کوئی گل نہیں کہتی تے کہن لگے چل آ آپاں چلئے انکل تجل دے گھر۔ میں کیہا
ٹھیک اے۔ چلئے آں۔ جدوں او تھے جا کے نظم سنائی تے اوہ ایسا خوش ہوئے کہ
میںوں اودوں فیلنگ آئی کہ شاید میں کچھ لکھنا شروع ہو گئی آں۔

ایک سوال انکل تجل کلیم میرے کولوں پوچھ دے ہندے سی۔

فاطمہ پترتوں اوہ شیواں دیکھیاں ای نہیں تے توں کیویں لکھ لینی ایں۔
کیوں آجاندا اے کہ موت نوں ویکھنا، مرن توں بعد دی زندگی تے موت نوں ہتھ
لا کے واپس آنا۔ ایہہ کیویں لکھ لینی اے۔ میں جواب وچ کہندی سی کہ میںوں
آپ نوں سمجھ نہیں آندی کہ میں کیہ لکھ رہی آں۔ ایہہ بس اتوں ای آندا اے۔
سوال: بطور شاعر استاد اور موڈیویشنل وی لاگرتسی نو جواناں دے اخلاق تے کردار
نوں بہتر بنانے واسطے کوئی پیغام دینا چاہو گے؟

جواب: میں کہنا چاہواں گی کہ ساڈی آجکل دی یوتھ نوں چاہیدا اے تجل کلیم دی
شاعری نوں پڑھن تا کہ اونہاں نوں پتہ لگے کہ اصل زندگی کی اے۔ وڈیاں دی
عزت کیویں کردی اے تے نکیاں نال پیار کیویں کری دا اے۔ اپنے ماں باپ
نوں کیویں عزت دیتی دی اے۔ تجل کلیم ساڈے دلاں وچ زندہ نیں تے
اونہاں دی شاعری وی زندہ رہوے گی۔

محمد یاسین درانی

محمد یاسین درانی نوجوان مقرر، اینٹک پر سن تے میڈیا ایکٹویسٹ نیں۔ استاد تجل کلیم ہوراں دے نال انہاں نے گوڑی محبت تے نیاز مندی نال کافی وقت گذاریا اے۔ اسیں انہاں کولوں استاد جی بارے گل بات وچ اس بارے پوچھنے آں۔ سوال:- استاد تجل کلیم ہوراں دی وفات تے تسی کی کہنا چاہو گے؟ جواب:- استاد تجل کلیم دی وفات صرف ایک فرد دی نہیں بلکہ پورے علمی، ادبی، جمالیاتی ورثے دی جدائی اے۔ ایہو جے چراغ سن کہ اوہناں اپنے لفظاں دی روشنی نال اک نسل نوں روشن کیتا۔ اوہناں فرمایا سی۔ اللہ پاک دیاں وڈیاں نعمتاں چوں موت وی اک نعمت اے۔

استاد تجل کلیم دے دوا شعارمینوں یاد آئے نیں۔ استاد جی لکھدے نیں۔

گوہل سمجھ کے ڈک سکیا اے
چن تے کیہڑا تھک سکیا اے

اگے ہو کے جیہا مارو
موتوں کوئی لک سکیا اے

استاد تجل کلیم نیں اگے ہو کے موت نوں جیہا ماریا اے۔ آخری ویلے تک میں اک وی ایسا تاثر اوہناں دے چہرے تے نہیں دیکھیا کہ جیہڑا موت دا خوف اوہناں

دے چہرے تے ظاہر کرے۔ استاد جی نڈر آدمی سن تے اوہناں اگے ہو کے موت نوں چھما مار یا اے۔

سوال :- تسی بڑے باذوق نو جوان ہو۔ شعر و ادب نال وی توہاڈا تعلق اے۔ تسی ایہہ دسو کہ استاد تجل کلیم ہوراں نال توہاڈی پہلی ملاقات کدوں تے کیویں ہوئی؟
جواب :- استاد تجل کلیم نال میری اپنی بیٹھک تے ایناں لگاؤ سی کہ لوگ مینوں وی شاعر کہنا شروع ہو گئے سن۔ لیکن میں بالکل وی اک شاعر نہیں آں۔ آج تک اک مصرع وی نہیں کہہ سکیا۔ کسی نے کیا خوب کہا اے کہ

آدمی شاعر ہوتا ہے یا نہیں ہوتا

اگر میں شاعر ہونداتے ہن تک میریاں غزلاں کافی زیادہ آچکیاں ہوندیاں۔ دوسری گل رہی کہ اگر میں شاعر نہیں۔ فر میں اک شاعر نوں اپنا استاد کیوں کہندا ہاں۔ شاعری دے نال میرا جیہڑا تعلق اے اوہ اس حد تک اے کہ میں لفظاں دا خیالات دا تے چنگی گل دا پجاری ہاں۔ اوہ چنگی گل مینوں بھانویں اک مصنف کولوں ملے۔ شاعر کولوں ملے اک افسانہ نگار کولوں ملے یا اک کالم نگار کولوں ملے۔ اوہ میں لے لینی اے۔ استاد تجل کلیم نال جیہڑی چار چار پنج گھنٹے دی گفتگو ہوندی سی۔ لاشعوری نوں شعور بخشدے سن۔ تے اوہ جیہڑیاں گلاں کردے سن اوہناں دیاں گلاں نوں میں جا کے سوچدا سی۔ گل دی گنڈھ دی گرہاں نوں میں کھولدا سی تے فر میں ایہہ سوچدا سی کہ استاد جی نے ایہہ گل کیتی اے تے اپنے زیادہ پوائنٹ ایہدے تو نکلدے نیں۔ میری جیہڑی روز مرہ دی زندگی اے۔ جدوں میں پریشان ہونداسی۔ جدوں میں ڈپریشن وچ سی۔ استاد تجل کلیم ہوراں نال بیٹھک ہوئی۔ چار پنج گھنٹے دی بیٹھک بڑا بوسٹ کردی۔ مینوں ہور وی

بے شمار چیزاں سن جیہڑیاں استاد تَجَلِ کلیم جی کولوں سکھن نوں ملیاں تے ایس وجہ توں میں اوہناں نوں استاد کہند اوں۔

سوال:- استاد جی دے حوالے نال کوئی ایسا واقعہ جس دتسی ذکر کرنا چاہو؟
جواب:- جی شاہ صاحب، کئی ایسے واقعات نیں جیہڑے دس دے قابل نیں۔ تَجَلِ کلیم نال گزارا ہو یا وقت دس دے قابل اے۔ اک گل میں لازمی کرنا چاہواں گا۔ تَجَلِ کلیم ذاتی طور تے محب اہل بیت سن۔ بڑے محب اہل بیت سی۔ اہل بیت دی محبت تے عشق اوہناں وچ کٹ کٹ کے بھریاں ہو یا سی۔ ساڈے ورگا بندہ یا ادب دے نال جس داتعلق اے۔ جیہڑا چیزاں نوں تے گفتگو نوں سمجھدا اے۔ اوس نوں کوئی واقعہ یا گل سنانا۔ اوس دے اتے طاری کرنا بڑا مشکل اے۔ کیوں کہ ہر چیز پر فیکٹ چاہی دے اے۔ واعظ دے اعتبار نال۔ میں بڑے احباب کولوں، موٹیویشنل سپیکراں کولوں واقعہ کر بلا سنیا۔ لیکن واقعہ کر بلا جدوں مینوں تَجَلِ کلیم ہور ایں سنیا اے۔ اللہ اللہ اللہ۔ اک اک لفظ تے اک اک حرف تے اوہناں دے تاثر وچ پورا درد سی۔ ہر چیز اپنی پر فیکٹ سی کہ خود تو اوہ رورہے سن۔ اوہناں سانوں وی اس حد تک روایا کہ میں زندگی وچ واقعہ کر بلا سن کے نیں سی رویا۔ جتھے جتھے ٹھہراؤ دی ضرورت سی۔ جتھے جی محبت دی ضرورت سی۔ جتھے جناب جیہڑی لچک دی ضرورت سی۔ ہر چیز پر فیکٹ سی تے تَجَلِ کلیم دی صحبت داسب توں وڈا جیہڑا اثر میرے تے ہو یا اے۔ اوہ اہل بیت دی محبت اے اوہ میرے دل دے وچ (پہلی وی سی کیوں کہ الحمد للہ اسی مسلمان ہاں۔ ایس تو بغیر بندہ نیں رہ سکدا) ایہہ سانوں ماں دی طرفوں گھٹی وچ ہی شامل کیتی جاندی اے (رچ بس گئی۔ اوہناں دی صحبت نال مزید پالش ہوئی۔ مزید اضافہ ہو یا۔ تے اک گل جیہڑی ہور

قابل ذکر اے کہ تجل کلیم ہوراں نوں میں پچھیا کہ تو ہاڈی عید کس طرح گزری اے؟
 استاد تجل کلیم کہندے نیں۔ یاسین بیٹا۔ ہن تے ایہہ وی نہیں پتا کہ عید ہوندی کی
 اے۔ بارہ عید اں میریاں ایہو جیہاں گزریاں نیں کہ ساڈے گھر پتا وی نہیں سی
 ہوندا کہ اج عید اے۔ تے فیر میں مصلے تے ڈگ پیا۔ تے میں کہیا کہ مالک
 میرے تے مہربانی کر۔ میں آزمائشاں جوگائیں۔ مالک نے مینوں معاف کردتا
 تے اوہدی مہربانی اے۔ استاد تجل کلیم نے ایہہ گل کر کے مینوں دوشعر سنائے۔
 میں ایہدے چوں دوشعر

کلے تے اک بھار سی اک بھارا کو
 کدے او یار سی اک یار اکو

او جتھے گھنگھنیاں تے عید ہوئی
 اوہ میرا گھر سی اک گھر اکو
 تجل کلیم ہوراں دے ایہہ دواشعار سنے تے تیسرا شعر دارائے ناصر صاحب نے
 اضافہ کیتا۔

تجل ہور نہیں ہونا کدے وی
 بس ایہو وار سی اک وار اکو

سوال :- ایہہ گل تے بڑی مٹی پر مٹی اے کہ چڑھدے تے، لیندھے پنجاب وچ
 شیوکار بٹالوی دا طوطی بولد اے۔ اوہ بڑے وڈے مہان شاعر ہوئے نیں۔ اگر
 اس تھاں تے آ کے استاد تجل کلیم ہوراں دی گل کریے تے تسی ایس دا نکھیڑا کس
 طرح کرو گے؟

جواب:- شیوکار بٹالوی نے پنجابی نظم نوں اک انہونی گہرائی دتی اے۔ شاعری وچ درؤ جنون تے کدرے کدرے انکار دا عنصر وی نظر آندا اے۔ لیکن دوسری طرف استاد تجل کلیم نے پنجابی ادب تے پنجابی غزل نوں اک نویں جمالیات بخشی اے۔ استاد تجل کلیم پنجابی نوں اوتھے لے گئے جتھے حساسیت، سادگی تے تہذیب بیک وقت اکٹھے ہوندے نیں۔ اگر مجموعی طور تے تسی پچھو تے میں ایہہ کہواں گا۔ کہ بٹالوی صاحب اوہ پنجابی نظم دے ستارے سن تے استاد تجل کلیم ہوریں پنجابی غزل دا وقار سن۔ دونویں ای بادشاہ نیں۔ دونواں دا مقام اپنی اپنی تھان تے بہت وڈا اے۔

سوال:- استاد تجل کلیم دا مجموعی مزاج کس طراں داسی؟

جواب:- تجل کلیم جی ایسی شخصیت سن جو نہ گھٹ گل کردے تے ناودھ گل کردے سن۔ موقع دی مناسبت نال اوہناں نوں جیہا جیہا ہونا چاہی داسی۔ اوہ اوس رنگ وچ اپنے آپ نوں ڈھال لیندے سن۔ تجل کلیم اپنی شخصیت دے مطابق سن۔ تجل کلیم جی مجموعی طور تے بڑے نرم دل آدمی سن۔ بڑے محبت تے نرم لہجے نال گل کردے سن۔ جتھے محبت ہونی چاہی دی سی محبت ہوندی سی۔ جتھے نرمی ہونی چاہی دی سی نرمی ہوندی سی۔ جدوں کسے نوں سمجھاندے سن، یا کسے دی تعریف کردے سن یا محبت کردے سن۔ بالکل ایویں ای محسوس ہوندا سی جیویں اک باپ اپنے کم عمر بچے دے نال پیار کردا تے سراہندا اے۔ محبت کردا اے تے گل سمجھاند اے۔ جدوں تجل کلیم غصہ کردے سن۔ اگر کوئی لفظ بولدے سن تے بالکل سچپیشن دے مطابق بولدے سن۔ پہلاں تے ایہہ کہ ایہو جی کدی نوبت آئی ہی نیں۔ اگر کدی محسوس ہو یا کہ ایس گل تو مینوں ہٹانا چاہ رہے نیں۔ تے فیر تجل کلیم جی کوئی شور شرابا، چیخ پکار نہیں سی کردے۔ بلکہ اک لمبی خاموشی ہوندی سی۔ جیہڑا اگر اشرچھڈ جاندی سی۔

محمد شاہد خاں

انج ساڈے نال ساڈے دوست شاہد خان صاحب نیں۔ کینیڈا ٹورانٹو
 وچ مقیم نیں تے ایہاں داتعلق چونیاں نال اے۔
 استاد تجل کلیم ہوراں دے انتقال تے اسیں اک دوجے نال افسوس کیتا تے اوہناں
 آکھیا میریاں تے اوہناں نال بڑیاں یاداں نیں۔ اپنے وڈے شاعر دافوت
 ہون تو بعد پتہ چلیا کہ کئی وڈی فین فالوونگ اے۔ اسیں شاہد خان صاحب نال
 گل کر کے تجل کلیم اوراں دے بارے گل بات کراں گے تے اوہناں دیاں
 یاداں نوں تازہ کرن دی کوشش کراں دے۔
 سوال :- سانوں ایہہ دسو۔ توہاڈی استاد تجل کلیم دے نال پہلی ملاقات کدوں تے
 کیوں ہوئی سی؟

جواب :- پہلی ملاقات نوں انج ای سمجھو کہ ساڈا بچپن داساتھی سی۔ بچپن تے جوانی
 دیاں یاداں نیں۔ ساڈی آخری ملاقات چھانگا مانگا وچ ہوئی سی۔ اوس تو بعد میں
 اوہناں نوں نہیں مل سکيا۔ میری شادی ہوئی۔ سب دوستاں نے کہیا کہ سانوں
 ٹریٹ دیو۔ اوس اکٹھ وچ تجل کلیم صاحب نوں وی بلایا۔ سب دوستاں دے

درمیان بڑا ہنسی مذاق ہو یا۔ اُستاد تجل کلیم کیوں کہ ہر دل عزیز شخصیت سن۔ اوہناں
نیں محفل لٹ لی۔ اک تے جتھے جاندے سی۔ اک الگ حیثیت دے مالک سی۔
اک قد کاٹھ وی بڑا سوہنا سی۔ ماشاء اللہ سوہنے نین نقش تے دوجی آواز اوہناں
دی بڑی شاندار تے سریلی سی۔ اوہناں نیں گیت شاعری سنا کے شام یادگار کر
دتی۔ ایس دے نال اوہناں نیں بہت زیادہ ہنسی مذاق کیتا تے سب دوستاں نوں
ہنسایا وی۔ اوہ میری زندگی دی سب توں خوبصورت شام سی تے زندگی بھر یاد
رہوے گی۔ اوہناں دے نال اوہ شام سی جس نوں انسان بار بار یاد کر دے اے تے
خوش ہوندا اے۔

سوال:- اوہناں نے کوئی لطفے سنائے شاعری سنائی، کجھ گا کے سنایا؟
جواب:- تجل صاحب کیوں کہ گانا وی جاندے سی۔ اوہناں نیں شعری سنائے۔
اوہناں نے نعت وی سنائی۔ اوہناں بہت ساری شاعری وی سنائی۔ اُستاد تجل کلیم
اہل بیت دے رنگ وچ رنگے ہوئے سی۔ حضرت امام حسین علیہ السلام دی
مدحت اوہناں دے رگ رگ وچ شامل سی۔ اوہناں نیں مینوں کہیا کہ خان
صاحب تو ہاڈا ہن ویاہ ہو یا اے تے میرا ہو چکیا اے۔ مینوں کامل یقین اے کہ
میں اور میری بیوی اسیں دونوں جنتی ہاں۔ میری بیگم مینوں ویکھ کے صبر کر دی اے
تے میں اوہنوں ویکھ کے شکر کر دیا ہاں۔ کہیا گیا اے کہ صبر تے شکر کرن والے جنتی
ہوون گے۔ تسی ایہناں گلاں تو اندازہ کر لو کہ کتنا خوبصورت انسان سی۔ ایس گل
تے اسیں بہت ہسے۔

سوال :- تہانوں محسوس ہو یا کہ اوہناں دے فوت ہون تے کہ اوہ کتنے وڈے شاعر سن؟

جواب :- استاد تجل کلیم سانوں بہت ای پیارا سی اور خاص کر کے مینوں۔ بچپن دا ساتھی سی۔ اکٹھے کھیلدے رہے تے پڑھدے رہے۔ اوہناں نوں اینا عروج ملنا۔ میں سمجھا میرے واسطے میرے شہر واسطے تے میرے شہر دے واسیاں واسطے اوہ اک فخر سی۔ اسیں کہہ سکدے ہاں۔ میں اوس شہر چوں ہاں جتھے تجل کلیم پیدا ہو یا۔ پروان چڑھیا تے پوری دنیا تے چھا گیا۔ میں ایہہ سب کچھ بڑے فخر نال کہہ سکدا ہاں۔ اوہ تھے ای پلایا بڑھیا تے اپنی زمین دے نال جڑ کے رہیا۔ تے اتنا وڈا ناں کمایا۔ میں سمجھا کہ ادب دی دنیا واسطے ایہہ اک بڑا وڈا خلا بن گیا اے۔ اوہناں پنجابی زبان و پنجابی ادب دی جیہڑی خدمت کیتی اے اوہ بے مثال اے۔ پنجابی غزل وچ کسے نوں وی اتنا کمال نہیں سی جتنا استاد محترم نوں سی۔ اوہناں دا دنیا تو جانناں پنجابی ادب دا بہت وڈا نقصان اے۔ میں سمجھا ساڈے ساریاں پنجابیاں واسطے ایہہ فخر دی گل اے کہ استاد تجل کلیم جدید پنجابی غزل دے شاعر نیں تے مہان شاعر نیں۔ لیکن افسوس کہ اوہ دنیا تو چلے گئے نیں تے جلدی چلے گئے نیں۔ اوہ پورے پنجاب دا فخر سی۔ اوہ پاکستانی پنجاب دے مشہور شاعر سی۔ ایس دے نال نال اوہ انڈین پنجاب دے وی اچھے شاعر سن تے مشہور سن۔ اوہ خود وی کہندے سن کہ مینوں لگدا میں چڑھدے پنجاب دا شاعر آں۔ اوہناں دا پنجابیاں واسطے پیغام وی سی۔ پوری دنیا دے پنجابیو۔ کھل کے جیو تے خوب جیو۔